PANAİT İSTRATİ

KODİN

YANKI YAYINLARI

PANAİT İSTRATİ

KODİN

25

Seri No: 25

PANAİT İSTRATİ

KODİN

Türkçesi
BERTAN ONARAN

YANKI YAYINLARI

Dizgi Baskı
Yaylacık Matbaası
İstanbul 1969

BATAKLIKTA BİR GECE

Dimi Dayı'yla ailesinin yaşamı, dış görünüşüyle özgürlüğe benzeyen gizli bir kölelikten başka bir şey değildi. Çalışmalarının bütün ürünü, toprak sahibine ve Devlet'e ödemekte oldukları bitmez tükenmez borçlara gidiyordu: Peynirin, mısırın en iyisini, ineğin sütünü, tavukları ve yumurtalarını onlar alıyordu. O yoksul köylü kulübesinde yaşayanlaraysa sade suya çorba, kuru fasulye, bir de kötünün kötüsü **mamaliga** (1) kalıyordu.

Bu yaşam insanları kötü ediyordu. Dimi Dayı, pazarları kafayı çekip karısını dövüyor, zavallı kadın, korkusundan, komşulara sakla-

(1) Rumen köylüsünün yediği mısır ekmeği

nıyordu. Dayak atmak içinse her şeyi bahane ediyordu. Dayı, ateşi yavaş yakıyor diye, çizmeli ayağıyla bir tekme savuruyor, karısını ocağın külleri içine yuvarlayıveriyordu. Bunun üzerine yaşlı anası kızıyor, **cobilitza**'yı kapıyor, öfkeyle oğlunun sırtına indiriyor, ama beriki oralı bile olmuyor, kıkır kıkır gülüyordu.

«Ayyaş herif!... Genç kızları elde edene dek dökmedik dil komazsınız, ama elde ettikten sonra itten beter olur zavallılar!...»

Sonra küçük Adrien'i, dayak yiyen kadıncağızı çağırmaya yolluyorlar, zavallıcık ağlayarak eteklerini kaldırıyor, moraran butlarını gösteriyordu kaynanasına:

«Dimi'ciğimin beni böyle döveceği aklıma bile gelmezdi! diyerek hıçkırıyordu.

— N'eylersin, kızım! 'Yerlerde sürünen', yoksul insanlar olduğumuzu biliyordun... Evlenmeseydin! Aşkla yoksulluk bir arada barınamaz. Çocukların olunca hatırla bu sözümü.»

Zavallı ninecik, yetmiş yaşında olmasına rağmen, çocuklarına miras getirdiği yoksulluğu hafifletmek için elinden geleni yapıyordu. Tarlada çalışacağı için, bütün ev işlerini üstüne almıştı: yemek, bulaşık, çamaşır, çocukların ve hayvanların bakımı. Ayrıca, «sadaka» sını verebilmek için, bütün boş vakitlerini, dinlenme zamanını orakçıların bıraktığı ekinleri, koyunların devedikenlerine takılan yünlerini ya da dağda bayırdaki yabani hindibaları topla-

maya harcıyordu. Bundan başka, hasta çocukları ovsun, okuyup üflesin diye de çağrılıyordu. Akşamları, hep birlikte yemek yerlerken, eğer varsa, ben yemesem de olur diyerek sofradaki süte yumurtaya dokunmaz, azıcık çorbayla, görgü kitaplarının ancak «domuzlarla tavşanlara verilir» diye nitelediği sirkeli marul salatası ile yetinirdi.

Nine, haftada iki kez, **kobilitza**'sını sırtına vuruyor, ağırlığı altında iki büklüm, kulübeleriyle İbrail çarşısı arasındaki beş kilometrelik yolu tepiyordu; geri döndüğünde, mendilinin bir ucunda otuz metelik oluyordu. Ama bu otuz metelik zamanla mucizeler yaratıyordu, üç dört yıl sonra, arabaların geçtiği yolun hemen yakınında bir kuyu kazdırırken, evlenmek üzere olan bir genç kıza yatak takımı, ya da, ruhunun kurtuluşu için sadaka diye verdiği danalı bir inek satın alırken görürdünüz kendisini.

Ender olmakla birlikte, Dimi Dayı'nın, zavallı kadının gizli çekmecesini ele geçirdiği de olurdu, ve o zaman kuyu da, yatak takımı da, inek de hapı yutardı tabiî. Ondan sonra, dini bütün Nedelea'cığın tam altı ay yüreği sızlardı.

«Olmayacak bir lâf» etmemek için, eli ağzında, solgun ve kederli bir yüzle ortalıkta dolaşıp dururdu.

*
**

Yedi yaşına kadar kulübede yaşamış olan,

şimdi de yazları tatilini geçirmeye onlara gelen Dimi'nin küçük yeğeni Adrien, Dayı'sının bütün bu rezaletlerini görüyor, ama yine de onu seviyordu...

Ayrıca, inanmazsınız belki ama, dayak attığı karısından, parasını çaldığı anasından tutun da, onu bütün düğün ve eğlencelere çağıran köylülere dek herkes Dimi'yi seviyordu: çünkü çalışkanlıkta ve flüt çalmakta üstüne yoktu. Tırpanı herkesinkinden önde gider, flütüyse en yaşlı, en asık suratlıların bile kanını kaynatır, hemen oyuna sokardı.

Üstelik, hep çatık duran kahn kaşlı çingene yüzü, gülmeden alay etmesini bilen asık suratı ve yerli yerini bulan iğneli şakalarıyla sevimli bir insandı.

Adrien onu seviyordu. Dayı da yeğenini tabiî. Çok yakın arkadaştılar. Kimi zaman, küçük, büyüğün karısına gösterdiği sertlikleri ayıplıyor, bunun üzerine beriki şöyle karşılık veriyordu:

«Evlen de görürüz. Ah, azizim, ah, karı dediğin baş belasıdır...

— Ee, neden evlendin öyleyse?

— İşler hep böyle oluyor da ondan. Herkesin bir kere bu yoldan geçmesi gerekiyor. İnsan ancak çok sonra, iki, dört, altı kişi için çalışmak zorunda kaldığını anlıyor. İşte o zaman içmeye başlıyor, öç almak için sağa sola çatıyorsun.»

Adrien'in pek aklı yatmıyordu bu karşılıklara: Dayı'sı yengesini dövmeye kalktı mı,

Dimi'nin kendisine el kaldıramayacağını bildiğinden, hemen koşup araya giriyordu. Çünkü köylü, ablasının oğlunu kendi çocuklarından çok seviyor, onun bir dediğini iki etmiyor, hattâ çişi falan yokken, sırf gönlünü yapmak için, birlikte işemeye bile gidiyordu. Küçük oğlanın en büyük zevki her dakka ve her yerde dayısıyla beraber olmaktı, hele tüfeği kapıp üzümleri yemeye gelen ardıç kuşlarına doğrulttuğu ya da bataklıktan saz kesmeye gitmek üzere atı arabaya koştuğu anda yanında olmaya bayılıyordu.

Sereth çayı ağzındaki geniş sazlıklarda geçirdikleri o güzelim geceleri unutmak mümkün müydü?

Dimi Dayı'nın saz kesme izni yoktu. Bu izin yılda yirmi franga patlıyor, o ise bu parayı veremiyordu. Bu yüzden karanlık basarken yola çıkıyor, şafakta en yakın kentin pazarına yetişmek istiyordu.

Adrien, öğleden sonra girişilen birtakım hazırlıklardan o gece saz kesmeye gidileceğini seziyordu: atlara her günkünden fazla yem verilip başka bir işe götürülmüyor, ahırda dinlendiriliyorlardı: ayrıca, heybeye de kocaman bir **mamaliga,** birkaç baş soğan ve tuz yerleştiriliyordu. Su içinse, koca bir **ploska** doldurduluyordu.

Ama Adrien için saz kesmeye gidileceğini gösteren en belirgin işaretler, dayısının giydiği dilenci elbiseleriyle kırışan alnı, acıklı bir kaygının izlerini taşıyan yüzü oluyordu, işle-

rin nereye varacağı hiç bir zaman bilinmiyordu çünkü. Hırsızlıktı bu yaptıkları, toprak sahibinin işlemediği, tohumunu ekmediği bir tarlanın ürününü çalıyorlardı; ve kimi zaman, pazar yerine atlarıyla arabalarına el konmuş olarak, boyar'ın (toprak ağasının) avlusunda buluyorlardı kendilerini. Atların kişnemesi, sazlıkları bekleyen Türk'ün dikkatini çekti mi, işleri tamamdı.

Bir akşam, Dimi ile Adrien, komşuların gözüne çarpmamak için, gece geç vakit yola çıkmışlardı. Bataklık yedi kilometre ötedeydi. Haziran gecesi, hava ılık, gök yıldızlıydı. Adrien, arkada, ağzını açmadan kulaklarında uğuldayan esintiyi dinlerken, dayısı, hiç konuşmadan, sigara içerek arabayı sürüyordu.

Sessizlik ülkesine gelince atları çözdüler, yemliklerini boyunlarına asıp arabanın arkasına bağladılar. Sonra, Dimi, elinde budama bıçağı, sazlığa daldı.

En dıştaki sazları kesmek dikkati çektiğinden iyice içerilere gitmek, dizine, hattâ karnına dek sulara batmak gerekiyordu, ama dayısı güçlü kuvvetli, yiğit bir adamdı: en iyi sazları kesip pazarda dört beş frank kazanabilmek için dilediği yere girip çıkmaktan çekinmiyordu.

Yola çıkarken, Adrien'e, alçak sesle bir yönerge verdi:

«Aman atlara göz kulak ol... Huysuzlanırlarsa, birer avuç yem ver, hele şu sağdaki pek belâlıdır, ona dikkat et. Ve sakın uyuma, üşütüp hasta olursun.»

Adrien mi uyuyacaktı? Olacak iş miydi canım! Daha dayısı arkasını dönüp gözden yiter yitmez, kendini, her şeyin sorumlusu hissediyordu: atların, arabaların, uçsuz bucaksız bataklığın, hattâ, büyükannenin deyimiyle «üzerlerine en küçük bir gölge düşmeyen» yıldızlarla dolu göğün.

O akşam, başlarına çökecek felâketi sezmiş gibi, bütün bunlara «sahip çıkmak» içinden gelmiyordu. Arabanın içinde, ayakta, kendisine yol açmak için onları sağa sola iten dayısının sekiz ayak boyundaki sazlar arasında uzaklaşışına baktı, sonra sessizce beklemeye başladı. Bu beklenmedik konuğun ürkütüp yuvalarından dışarı uğrattığı yaban ördekleriyle kazlar, zaman zaman, patır patır kanat çırparak havalanıyorlardı. Adrien, ayışığında onları izliyor, içinden: «Beni de alın, beni de alın!» diye bağırmak geliyordu.

Hafif meltemle sazların hışırtısı duyularını öylesine okşuyordu ki, zaman ve uzay kavramını yitiriyordu. Serçe parmağını bile oynatmadan, saatlarca böyle kalabilirdi, bağrış çağrış ve küfürlerle dolu günlük yaşama bu türlü dingin anlar hiç yoktu. Baykuşun biri, kötü bir haber verircesine acı acı öttüğünde, Adrien, uykudan uyanır gibi sıçrıyordu.

Dimi gideli epey olmuştu. Adrien gözlerini

sazların tepesinden ayırmıyordu: dayısının dönüşte sürüye sürüye getireceği kocaman demet yüzünden daha çok yatacaklardı. Önce ta uzaklardaki sazlar kıpırdamaya başlıyor, hareket gittikçe yaklaşıyor, açık seçikleşiyordu, ve sonunda, sağa sola dirsek sallayan dayısı çıkageliyordu. O gece de aynı şekilde çıkageldi, ama daha birinci seferin sonunda yorulmuş bitmiş, göğsüne dek ıslanmış, kan ter içinde kalmıştı.

«Vay canına be, bu sefer iş zorlu... dedi saz demetiyle bağ bıçağını yere bırakırken. Su yüksek, adamlar da kesilmesi kolay olanları 'temizlemişler' Ta cehennemin dibine gidip aramak zorunda kalıyorum.»

Yere çöktü, terini sildi, bir sigara sardı. Sonra kendi kendine konuşuyormuş gibi devam etti:

«Bu gece pek kesemiyeceğim galiba: şöyle üç franklık bir şey çıkarsak ne âlâ. .»

Sonra Adrien'e döndü:

«Ne haber, acıkmadın mı daha? Hadi gel, bir iki lokma bir şey yiyelim...»

Soğanlardan birini avcunda ezdi, tuzladı, yarısını kızartma et yerine yeğenine verdi. **Mamaliga**'yla soğan pek hoşlarına gitti. Sonra sırayla **ploska**'yı kafalarına diktiler.

«Atlar uslu durdu mu?

— Evet, durdular, diye karşılık verdi Adrien, yalnız sağdaki yemini yemiyor, habire kulaklarını dikip dinliyor.

— Pis hayvan!»

Bağ bıçağını aldı ve ikinci **drum**'a gitti. İki koltuğunda birer demet saz getirmeye **drum** adı veriliyordu; ve akşam, pazardan dönüşte; kendi kendine:

«Bu seferki, on on iki, ya da on beş **drum**'luk bir arabaydı» deniyordu.

Ve tıpkı o geceki gibi, üç beş franklık kazanç için akla hayale gelmedik sıkıntılar çekiliyordu.

Dimi altıncı **drum**'u bırakıp yeniden sazlığa yollandığı sırada, yaman bir kişneme havayı yırttı, adamcağızı olduğu yere çiviledi. Adrien iliklerine dek titredi: dayısının öfkesini çok iyi biliyordu çünkü. Beriki, az sonra, eli kolu boş, suratı bir karış, geri geldi. Bu haltı yiyen sağdaki beygire, babacan bir sesle:

«Hay Allahım ya Rabbim! ne var, n'oluyor, yavrum? dedi. Başıma dert açmak istemiyorsun herhalde... Ne var, neyin eksik, ha?»

Hayvanın yemini tazeledi, yüzünü gözünü okşadı, ve giderken Adrien'e dönüp:

«Sakın bunun yanından ayrılma, dedi... Canı sıkılıyor besbelli... Aman gözünü ondan ayırma. Pazarda ele güne rezil olmamak için birkaç demet daha getireyim, ondan sonra yallah.»

Ama daha sazlığa yeni dalmıştı ki, koşarak geri geldi: at bir daha kişnemişti!

«Hay dinine yandığımın, madem yola gelmiyorsun, şimdi ananı bellerim senin!»

Hayvanın üstüne atıldı, hışımla karnına bir tekme savurdu, atın karnı güm diye öttü.

Zavallı hayvan tepeden tırnağa titredi, başını çevirip o güzelim gözleriyle kendisine tekme atana baktı. Adrien, tekmeyi yiyen kendisiymiş gibi titriyordu. Dayısına, hayvanı daha fazla dövmemesi için yalvardı.

«Hemen arabaya koşalım bunları! dedi köylü; yapacak bir şey yok artık, bizi ele verecek çünkü... Ah, dinine yandığımın, ah, bu gece de boşa gitti işte!»

Hemen yola koyuldular. Hava henüz karanlıktı. Belâlı hayvan, daha bataklıktan çıkmadan zınk diye durdu, gitmem de gitmem diye tutturdu. Olduğu yerde tepiniyor, burun deliklerini açıp açıp kapatıyor, kulaklarını dikip havayı kokluyordu. Dimi birden düşünceye daldı.

Adrien sordu:

«Neden böyle yapıyor, dayı?

— Bu bir aygırdır, yavrum; yakınlarındaki bir kısrağın kokusunu aldı herhalde; hemen yakınlarda, arabasına kısrak koşmuş bir köylü olmalı. Ah, ah! bu gece bir iş gelecek başımıza!»

Dimi dayı, takkesini eline alıp üç kez haç çıkardı.

«Hey ulu Tanrım, sen bizi belâlardan koru!»

Sonra yana doğru tükürdü:

«Tuu, pis şeytan, defol git başımızdan!»

Arabadan indi, aygırın gemine yapıştı, bir süre böyle gittiler; derken, hınzır hayvan, iki kez üst üste, efendisinin avucuna kişnedi.

Adam, takkesinin altında, saçlarının diken diken olduğunu hissetti. Kanı beynine çıktı. Önce tekme tokat, sonra arabadan kaptığı bir sopayla hayvana girişti, az sonra sopa hayvanın sırtında kırıldı.

At ürktü, arkadaşı da korkmuştu, ikisi birden düzensiz bir koşuya başladılar. Yoldan çıkıp yeni sürülmüş bir tarlaya girdiler, dayısı artık onlara hakim olamıyordu. Aygır aralıksız kişniyor, bataklığa doğru çekiyor, Dimi, onu yola döndürmek için uğraşıyor, ama gücü yetmiyor, gittikçe yoruluyordu, giysileri param parça olmuş, pantolonunun yarısı yolda kalmıştı, her an atın altında kalıp ezilebilirdi.

İşte o zaman korkunç ve iğrenç bir şey oldu: Dimi, koşarken, bağ bıçağını aygırın karnına sapladı ve olduğu yerde duruverdi. Bıçak hayvanın karnını baştan başa yardı, zavallının barsakları dışarı döküldü. Hayvan, yıldırım yemiş gibi oracığa yıkıldı.

Adrien bir çığlık attı, sazların üstüne düşüp bayıldı.

Sonra, birtakım konuşmalar arasında ayıldı.

Dimi dayı ile sazlık bekçisi, sabahın hafif aydınlığında, barsakları dört bir yana saçılmış, bir kan gölcüğü içinde yüzen atın başında durmuş konuşuyorlardı.

«Katı yüreklilik etme, Osman -diyordu dayısı-, Bey'in avlusuna götürme beni. Görüyorsun ki başım yeterince dertte. Hadi, Osman, etme eyleme!»

İriyarı bir adam olan, bir omuzunda tüfek, öbüründe azık torbası taşıyan, yanık yüzlü, sakallı, kara gözlü, zekî bakışlı Türk, gördüğü tatsız manzara karşısında kollarını kavuşturdu, güç belâ anlaşılan bir Rumencey'le karşılık verdi:

«Soyem bon pouvem soyem bon, bre Dimi. Boyard payé, boyard servi! (İyilik edem. Yok ben iyilik etmek, bre Dimi. Boyar verir para, Boyar ister benden iş!)

— Boyar'ın zenginliğine zarar gelmiyecek ki...

— Eveet, Boyard riche, ma'Dieu borgne!» (Evet, Boyar'da var zengin, emme Allah'da yok göz!)

Sonra, dalgın gözlerini karnı deşilmiş hayvana dikip köylünün yaralı gönlünü rahatlatan yargıyı verdi:

«Allem, partem Ma'non parleme!» Hadi, gidin bakak... Emme yok gonuşmak!)

Ve bu acıklı görünüme arkasını çönüp uzaklaştı.

Dimi, kendisine bunca hizmeti dokunmuş olan angarya arkadaşını orda bıraktı, onun yerine kendisi geçti, saz demetlerini boşalttıktan sonra, köyün yolunu tuttu.

Çoban yıldızı, doğunun kızıllığında olanca parlaklığıyla göz kırparken, Adrien - dört tekerlekli salaşını küçümseyerek çeken, küheylan gibi çalımla yürüyen, kanı kaynayan, ışıl ışıl gözlü - çocukluk arkadaşlarından ayrılmanın acısı içinde, Dimi Dayı'nın arabasım bir ce-

naze arabası gibi izlemeye başladı. On beş yirmi adım gittikten sonra geri döndü, umutsuzluk içinde, çimenler üzerinde yatan hayvanın yanına geldi, başına sarılıp yarı kapalı gözlerinden çılgınca öptü, sayısız kere okşadığı alnını ve burun deliklerini göz yaşına boğdu.

Sonra, geri geri giderek, insanoğlu denen alçak yaratığın «en soylu fethi»nden ağır ağır uzaklaştı; o korkunç olayın geçtiği yer az sonra görünmez oldu.

Cenaze alayı, şimdi, böğürtlenlerin, fundalıkların, bodur ağaçların oluşturduğu küçük bir ormandan geçiyordu. Kurbağalar, bülbüller, karatavuklar, leylekler, sabah mahmurluğu içinde ilk şarkılarına başlamışlardı bile. Ama daha onlar susmadan, bu aralıksız konsere iskete kuşu, bıldırcın ve sarı asma kuşu katılıyor, sabahın taze ve katkısız havasında yüzüyor, neşeli ve değişik gevezelikleriyle, Tanrı'ya yöneltilmiş övgüleriyle ortalığı dolduruyorlardı.

Yerde ve gökte yaşam yeniden başlıyor, hayat en içten türkülerini söylüyor, evreni mutluluğa çağırıyor - insanoğlu ise dört bir yana ölüm tohumları ekiyor, hayvandan da aşağılara iniyordu.

Dimi Dayı'nın yolu, büyük kardeşi Angel Dayı'nın meyhanesinin hemen önünden geçiyordu. Dimi, bir bardak içki yuvarlamak üzere

bitkin bir halde meyhane önünde durduğunda. abisi çoktan kalkıp işe koyulmuştu. Sinek kaydı tıraş olmuş, saçını sakalını titizce taramış, gömlekle sağa sola koşuyor, «tezgâhına» çekidüzen veriyordu. Dimi robot gibi girdi dükkâna. Gözleri miyop olan Angel şarkılar mırıldanarak kardeşinin yanına geldi, ama Dimi'nin mosmor yüzünü, kanlı giysilerini görünce ürküp geri kaçtı.

— Ne yaptın gene, akılsız oğlan?

Adrien, hıçkırarak meyhanecinin kollarına atıldı.

— A... aygırı öldürdü, dayı!

Sıralardan birine çöküp gözlerini toprağa dikmiş olan köylü onayladı:

— Evet; aygırı öldürdüm.

Angel çocuğu yere bıraktı, emin olabilmek için dışarı fırladı: sağdaki hayvanın yerinde olmadığını, soldaki atınsa, arkadaşından ayrılmanın hüznü içinde, başı yerde beklediğini gördü.

Ağır adımlarla geri geldi, yüzü kireç gibiydi, ağzını açıp tek söz demeden iki bardak içki doldurdu, kardeşiyle birlikte yuvarladı. Beriki, olayı kısaca anlattı ve ağlamaklı bir sesle sözünü bağladı:

— İşte böyle.. Alnımın kara yazısı bu. Bir daha böyle güzel bir hayvanı nerden bulurum... Daha yedi yaşında bile yoktu...

Sonra, kanlı ellerine bakarak:

— Yıllarca sirkeli marul ve polenta yiyerek alabilmiştim onu. **Böyle bir aygır isti-**

yordum çünkü! Uyuz beygirlerden oldum olasıya hoşlanmam zaten...

Angel, fidan boyuyla ayağa kalktı, elleri cebindeydi:

— Bak, Dimi!... Dinle beni: benim atı veriyorum sana, hem de öyle uyuz filan değil... Hemen al götür!

Beriki, omuzları çökük, gözleri yere dikili, dişlerinin arasından, inlercesine karşılık verdi:

— İstemem senin atını...

İyi yürekli Angel bu karşılığı bekliyordu. Dimi, şimdiye dek kabul etmediği yardımı şimdi mi kabul edecekti! Yine de üsteledi:

— Hadi, hadi, inatçılık etme! Benimkini istemezsen, başka bir at alırım sana.

— Paran cebinde kalsın.

— İyi ama, n'apacaksın sonra? Yaşayabilmek için ikinci bir ata ihtiyacın var.

Kolu kanadı kırık Dimi, ölgün bir sesle mırıldandı

— Ne mi yapıcam? Dinle bak: av tüfeğime iki tane dumdum kurşunu yerleştirecem; toprak ağasının yaylısının geçeceği yol kıyısındaki çukura gizlenecem, şöyle «okkalı iki balgam» sallayacam karnına. — Bunu yapıcam işte.

— Sonra da kilreğe..

— Sonra da küreğe...

KODİN

Avlu içindeki bu eve taşınmazdan önce, çocukluğumun en bilinçli yıllarını, burdan iki yüz adım ötedeki «Comorofka» da geçirdik. Annemin yaşamı böyledir zaten: dönen dolapların kendisini de sürükleyeceğini sezer sezmez, başka bir yere taşınır. Neyse ki, son on yılı iki mahallede geçirdik; oysa küçüklüğümde, yılda üç kez ev değiştirirdik: ilk ve sonbaharda, Saint-Georges ve Saint Démètre yortularında.

Bu taşınmaların, benim için, ne büyük heyecanlar getirdiğini söylemeye gerek var mı bilmem? Paskalya ya da Noel yortuları bile bunlar kadar büyük olaylar değillerdi. Böylece kentimizin en ilgi çekici mahallelerini «oulitzi»-ları tanımış oldum: Rus, Yahudi, Yunan ve

Çingene mahalleleri. Ve her mahallede yeni töre ve alışkanlıklarla karşılaştım. Ama yüzü gülmeyen anacığım, bin türlüsünü gördüğü için, her taşınma şölenini haber verirken bana: «Her ulus Tanrı'ya başka türlü yakarıyor, ama onunla alay edişleri birbirinin aynı» derdi.

Her taşınma anneme üç günlük çalışmaya patlıyordu, ve yorgunluğun, kırılan çanak çömleğin, daha başka üzüntülerin dışında, müthiş sinir bozucu oluyordu. Oturma süremizin sona ermesine iki üç hafta kala, okuma yazma bilen insanlar kadar kolayca seçebildiği o iki kelimelik «Kiralık Ev» levhalarını yakalayabilmek üzere, burnu havada, dişi bir aslan gibi yollara düşüyordu. Sabah erkenden aramaya çıkıyor, akşam olurken dönüyordu, ve aradığı evi bulup pey akçesini vermeden geldiği günü hatırlamam. Sonra, taşınmadan bir gün önce, eski kiracının hemen her zaman içler acısı bir durumda bıraktığı iki odalı evde temizliğe girişirdi. Tahtaları sabunlu sıcak suyla ovar, tahtakurularını öldürür, evin dört bir yanına çakılmış çivileri söker, sabun, kükürt ve zehirli macunla duvarlardaki yarıkları, sıçan deliklerini tıkar, duvarlara iki kat beyaz badana çeker, yeri de taze sığır gübresiyle karıştırılmış balçıkla sıvardı; annem, tahtakurusu yuvası döşemelerden hiç hoşlanmazdı çünkü. Taşınma günü, eşyamızı getiren arabanın ardında, o tatlı yolculuk başlardı; annem, iki güzel lambamızı, bense çalar saatı taşırdık; bunlar (hiç unutamadığım) o taşınmalardan en ters gideni

sırasında lambalarıyla çalar saatını paran parça bulduğu günden beri denklerin arasına koymak istemediği biricik değerli şeylerimizdi.

On iki yaşındaydım; nisan sonlarının yağmurlu bir gününde yeni evimizi yerleştiriyorduk. Akşam, bütün eşya iyi kötü yerleştirildikten sonra, yorgunluktan canı çıkan annem, aynı zamanda mutfak olarak kullandığı dış odadaki yatağının kıyısına çökerken bana dönüp:

«İşte, yavrum!... dedi. Bu iş de oldu.. Buralara da düştük nihayet.. Kentin çevresindeki mahallelerin en yoksuluna, **Komorofka**'ya geldik işte. Tanrı bizi kötülerden korusun! ama ayda iki frank kâr etmek için buraya taşınmak zorunda kaldım. Ayda iki frank, yılda yirmi dört frank eder, yani senin için yeni bir kat elbise parası. — Ah, sevgili yavrum, bugüne kadar olduğu gibi, akıllı uslu davran, emi... Bu mahallede insanlar çok kaba, sakın onlara karışma: erkekler birbirini öldürüyor, çocuklarsa zaten lime lime dökülen giysilerini paralıyor, birbirlerinin kafasını yarıyor. Onların oyunlarına katılmakla beni yalnız üzmez, acıdan öldürürsün.»

Annem o sıralar beş parasızdı. Geçirdiğimiz kış sırasında üşütüp hastalanmış, bir ay yatmış, biriktirdiği paralar suyunu çekmişti. Felâketler hemen her zaman birbirini kovaladığından, bunun ardından başka bir dert açılmıştı başına; iyileştiği zaman, müşterilerinin büyük bir kısmını başka çamaşırcıların aldı-

ğını gördü. Bu durum annemi ayda bir hafta işsiz bırakıyordu; buysa, bizim için, epey bir sıkıntı demekti, çünkü annem başkaları gibi bakkala çakkala borçlanmak, bir daha vermemek üzere konu komşudan bir «kucakçık» odun, «bir tutamcık» un almak istemezdi. Ayrıca, beni temiz pak giydirmeye, ayaklarımı çıplak bırakmamaya özel bir titizlik gösteriyordu. Sözün en gerçek anlamıyla «heybesi sırtından inmeyen»lerden olmamıza rağmen, her zaman kendisini, «serserinin biri olmayan» oğlunu ve «kümesten dışarı çıkarılmayan», yumurtası bol altı tavuğunu kabul edecek bir evsahibi buluyordu; annemin en büyük zevki, oğlunun dışında, «çamaşır yıkamaya gittiği evlerden» getirdiği yemek artıklarıyla beslediği tavuk ve civcivleriyle, saksı içinde yetiştirdiği, onlara insanmışlar gibi konuşup güzelliklerini övdüğü ya da anlaşılmaz solgunlukları konusunda sorguya çektiği sayısız çiçekleriydi.

Ayda bir iki kez Dimi Dayım, altı ayda bir kez de Angel Dayım bizi görmeye geliyor, öteberi getiriyorlardı: azıcık odun, mısır unu, fasulye, patates ya da kabak, şarap ve rakı. Daha zenginçe olan Angel Dayı, anneme, paraya ihtiyacı olup olmadığını sorar, o da, her seferinde:

— Hayır, kardeşim, yok, diye karşılık verirdi; Tanrı'ya şükür, hiç bir şeye ihtiyacımız yok: çalışan insan, sağlam oldu mu, başının çaresine bakıyor.

Komorofka'ya geldiğimizde durumumuz

buydu, ama Komorofka'nın durumu bizimkinden de beterdi.

Bu mahalle, son on yıl içinde, epeyce değişti. On yıl önce kentin en yoksul insanları burda oturur, polis bile buraya ayak basmaya korkardı. Ben bu durumu bilmiyordum, ama daha geldiğimiz gün öğrendim.

Annemin çocukluk arkadaşı olan komşu kadınla, bize iki odasını kiralayan yiğit kadın, yerleşme sırasında yardıma geldiler, yemeği bizimle yediler ve benim çevremizdeki korkunç yaşamı tanıyabilmem için gerekli her şeyi anlattılar. Annemè acıyorlardı:

«Vah, zavallı Zoitza, vah! bu durumlara düştün demek! Gerçi âşık olacak yaşta bir kızın, mahalledeki kızları paylaşmak için öbür serserilerle bıçak bıçağa girecek bir oğlun yok! Ancak, seninki gibi akıllı uslu da olsa, çocuk yetiştirecek yer değil burası... Düşünsene kardeş, bu haydut oğlanlar ağabeylerinin yolundan gitmeye bayılıyor, bundan gurur duyuyorlar: daha on iki on üç yaşında sigaraya başlıyor, limandan mal aşırıyorlar, içki içiyor, küçük kızları 'kirletiyor', bıçakla oynuyorlar.»

Bütün gün durmadan mahalleyi anlattılar; pek utangaç bir insan olan annemse, «çocuklara zararlı» şeyler işitmiyeyim diye, arkadaşlarını susturmak için habire kaşlarını çatıyor ya da onlara dirsek vuruyordu.

Asıl, ikindi vakti, çay içerken alçak sesle sol yanımızdaki komşulardan söz etmeye başladıkları zaman meraklanıp kulak kesildim.

Konuşulanları açık seçik işitemeyecek bir yerdeydim ve aşırı dikkat gösterip annemi rahatsız etmek istemiyordum. Temiz yürekli komşularımız, anlatırken, gözlerini ardına dek açıyor, korkunç birer yüz takınıyor, dudaklarını ısırıyorlar, ıslık gibi bir ses çıkarıyor, başlarını sallıyorlardı. Kısık sesli konuşmaları sırasında, «Anastasya Ana», «Kodin», «zavallı kadın», «katil herif» sözcükleri durmadan tekrarlanıyordu. Kodin adındaki kötü bir adamın, bir süre önce hapisten çıktığını öğrendim; bu adam mahalleyi altüst ediyor, önüne gelene çatıyor, her fırsatta bıçak çekiyordu.

O akşam, korkular içinde yattım; uzun süre uyuyamadım. Yeni odamın duvarlarından tatlı bir kireç kokusu yükseliyor; ama kalın bir mayıs ve balçık tabakasıyla sıvanmış döşenmeden çıkan pis koku midemi bulandırıyordu.

Komorofka'daki ilk günler hiç bir yenilik getirmedi yaşamıma.

Okula gidiyordum, okul uzak olduğundan, benim gibi kentin dış mahallelerinde oturan yoksul çocuklarla birlikte, öğle yemeğini orda yiyordum. Ama taşındığımız haftanın pazarı çevreyi tanımaya çıktım, ve yepyeni bir dünya açıldı önümde.

Komorofka, yumurta biçiminde, eski Yunan tiyatroları gibi kademeli, geniş bir alana kurulmuştu, iki ucunda iki çıkış yolu vardı:

Bunlardan biri - en az kullanılanı - mezbahaya, öbürüyse suvari kışlasına ve limana gidiyordu. Alan en azından iki hektardı, ve bunun çevresinde, sarı ya da beyaz badanalı, çamura bulanmış küçücük evler, düzensiz bir biçimde uzayıp gidiyordu; evlerin ikişer penceresi koyu deniz mavisine ya da cıyak cıyak bağıran bir yeşile boyanmıştı; basıla basıla çukurlaşmış bahçeler, sallanan tahta perdeler ve kapılarla çevriliydi. Alanın tam ortasında, sözün en gerçek anlamıyla, koskoca bir çöplük, içinde kedi, köpek, tavuk ya da domuz yavrusu ölülerinin yüzdüğü yemyeşil su birikintileri ve oyuklar vardı: karınları acıkan kocaman domuzlar, çamurlar içinde yüzerek, horklaya horklaya, bu sürpüntüleri karıştırmaya geliyordu.

Of! doğrusu hiç de hoş bir görünüm değildi bu!

Bizim ev, alanın, kente ve kışlaya açılan yakasındaydı. Bizim pencerelerin hemen karşısında, süvari birliğinin eğitim yaptığı alanın tam karşısında, korkunç Kodin'in ün kazandırdığı, ikinci ve son cinayetinden sonra polisçe kapatılan dul bayan Angelina'nın meyhanesi vardı. Gençler burda, yeni bir şarkıyı içler acısı bir biçimde, ulurcasına çalan laternanın gürültüsü arasında içki içiyor, bağırıp çağırıyor, hora tepiyorlardı; meyhanenin önündeyse, her yaştan bir sürü çocuk, sırtlarında bayramlık gömlekleri - hora tepip kafayı çekenleri kıskanarak - sigara içiyor, gündöndü çekirdeği yiyordu.

Vakit ikindiydi. O güne dek eliaçık bir dost olarak tanıdığım güneş, burada, hele ilkbaharda fıçıyla alanın ortasına dökülen lahana turşularından iğrenç kokular çıkartıyordu. Bu görünüm karşısında rahatları kaçan gözlerim mezbahaya doğru kaydı, orda. ta uzakta, temiz hava ve yeşillik göze çarpıyordu, hemen bu kurtarıcı bölgeye doğru yürüdüm.

Takuş tukuş yolun iki yanında her kapının önünde kadınlar yere çömelmiş, gevezelik ediyor, Lipova'lı kadınların önlüklerine boşalttığı çekirdekleri çıtırdatıyorlardı. Günün başlıca gösterisiymişim gibi, herkes, canımı sıkacak bir ısrarla bana bakıyordu; gerçekte haklıydılar da: tertemiz giyinmiş, ayağında bot, boynunda takma yaka bulunan tek çocuk bendim. On on iki tane, yalınayak, başı kabak, yırtık pırtık giysili, pis, zayıf ve terbiyesiz çocuk, boş alanda çılgınca koşmaca oynuyordu. Bazılarının sırtındaki pılıpırtının açıkta bıraktığı cinsel organları ömrümde ilk kez gördüğüm zaman, kulaklarıma dek kıpkırmızı kesildim.

Mahallenin son evlerini geride bıraktığım an, vaktinden önce ısınmış kırlardan gelen çiçek kokularıyla dolu tertemiz bir hava kuşattı her yanımı. Bin bir türlü yabanî çiçek sevinçle dağı bayırı kaplamıştı. Ve işte o zaman, bulunduğum yerle mezbaha arasında geniş bir çukur bulunduğunu farkettim. eski İbrail kalesi kalıntıları arasından geçen, iki yakası çayır çimen kaplı tren yolu da buradaydı.

Bir anda mahallenin içimde uyandırdığı tiksintiyi unuttum; patikalardan birine doğru koşarken kollarımı iki yana açıp: «Ah ne güzeel!» diye bağırdım.

Tam o sırada arkadan gelen bir ıslık sesi duydum. Geri döndüm: çukurlardan birinde yatan bir adam bana gel diye işaret ediyordu. Gittim. Otuz yaşlarında, tertemiz, ama oldukça garip ve halkça bir özenle giyinmiş bir mahalleliydi bu.

Atlet yapılı, gösterişli adam dirseklerinden birine yaslanmış, tatlı tatlı gülümsüyordu. Kasları belli olan yüzünde, hâlâ kanayan, üstüne tütün kâğıdı yapıştırılmış ustura yaraları vardı. Bıyığı kapkaraydı, alabildiğine burulmuştu; saçlarına iki okka kokulu yağ sürülmüş, gelişigüzel taranmıştı. Ceketini çimenler üzerine atmış, gömlekle oturuyordu, sarı-beyaz çizgili göğüslüğü ve kol ağızları, bin bir renkli bir yünden elde örülmüş yeleği ve çorapları içinde kasım kasım kasılıyordu. Herkül'ümsü gövdesinin bittiği noktadan geçen beyaz yün kuşağı beline birkaç kez dolanmıştı, kılıflı bir hançerin başı gözüküyordu arasından. Şapkasıyla, budaklı, korkunç kızılcık sopası hemen yanıbaşındaydı. Sırf o dev gibi boyuna posuna, gözlerindeki doğal vahşiliği bir yana karşımdakinin, bayram günleri fıçı gibi içen, hayvanca sevişen, herkesin «vagoncu» adını verdiği ağır liman işçilerinden biri olduğu besbelliydi.

Nedendir bilmem, korkulu yaşamdan iğrenmeme rağmen, bu tür adamlardan, ustaca

taş atan bir çocuktan korktuğumdan daha az korkardım - ve o güne dek, yanlarına yaklaşmaya cesaret edememekle birlikte, böylelerinin sarsıntılı yaşamının gizi beni çekmekteydi.

Beni çağıran adamın yanına gittim yüreklice, şapkamı çıkarıp selâm verdim.

— Bana bak, küçük, dedi yattığı yerden kalkmadan, şu mektubu karşıki eve götürür müsün, ha?

Vereceğim karşılığı beklemeden evi gösteriyordu bana:

— Nah şurda, solda, köşeyi dönünce üçüncü ev; İren'i sorar, mektubu verir, okuyup cevabı vermesini beklersin. İşte o kadar. Hadi, aslanım, koş bakayım!

Zevkle koştum. Gösterdiği evde, İren'i görmek istiyorum deyince, bayramlıklarını giymiş, son derece güzel ama ağlamaktan gözleri şişmiş, insana kötü bir bakışla, alttan bakan bir genç kız çıktı karşıma. Hemen açıp okudu mektubu. Arkasını dönüp içeri girerken de:

— Hele bir düşüneyim. bilmiyorum... git de ki, neye karar vereceğini bilmiyormuş, diye karşılık verdi.

Aldığım cevabı götürdüm. Adam dudaklarını ısırdı, dişlerini gıcırdattı, yüzündeki kaslar korkunç bir biçimde gerildi. Ama az sonra yüzünde sevimli bir cellât gülümsemesi belirdi, alçak sesle:

— Dur bakayım, paranı vereyim!.. dedi.

Mahpusların cezaevlerinde yaptıklarına benzer, yalancı incilerle kıllardan örülmüş bir

kese çıkardı cebinden; bakır bir metelik uzattı bana.

— Teşekkür ederim, efendim, dedim: para almam...

Büyük bir şaşkınlık içinde elini indirdi:

— Almaz mısın? Neden?

— Annem, insan bir hizmet yapınca karşılığında hiç bir şey almamalı der de onun için.

— Bak hele! Hiç fena değil doğrusu...

Doğrulup oturdu.

— Bana bak, yavrum, sen sakın Kornorofka'da yolunu şaşırmış olmayasın ha? Annen kim? Nerde oturuyorsunuz? Senin adın ne?

Şaşkın yüzü, yağmur gibi yağan soruları karşısında içimden gülmek geldi. Hiç duraksamadan cevapladım sorularını. Evsahibimizin adını verince, sağ eliyle çimenlere bir tokat atıp bağırdı:

— Hay Allah! Komşuyuz be. Benim adını Kodin. Kodin adını duydun mu sen?

Adamcağızın hoşuma gitsin diye mi bu ünlü adı söylediğini bilmiyorum; yalnız, bildiğim bir şey varsa, bu adı duyar duymaz bir iki adım geriledim. Kodin ha? Doğrusu ya, gerçekten de adına lâyık bir görünüşü vardı.. Geri çekilmiş olmaktan utandım, sakin görünmeye çalıştım. Ama o heyecanımı farketmişti.

— Vay, vay! - dedi, ve fabrika bacası gibi boyuyla ayağa kalktı, - sen de benim için kö-

tü şeyler düşünüyorsun demek. İyi ama, neden, ha? Söylesene, yavrum, neden? Anne ne ya da sana kötülük mü ettim ki?

Kendisinden bir canavar gibi söz ettiklerini söyleyemezdim ona; çenemi tuttu:

— Bilir misin birine kötülük etmenin ne demek olduğunu?

— Canını yakmaktır, dedim.

— Hayır, yavrucuğum, hayır Bilemedin. kötülük, biricik kötülük, haksızlıktır: örneğin, bir kuşu yakalar kafese kapatırsın; ya da atına yem verecek yerde, kıyasıya kamçılarsın. İşte bunlar haksızlıktır. Daha bir sürüsü vardır elbet. Benim Kodin olduğumu öğrenince korktun demek? Bak, oğlum, sen bizim buralı çocuklara benzemiyorsun: bir hizmet karşılığı para almamak gerektiğini söyleyen ilk çocuk sensin! Ah, yavrum ah! Tanrı anının gönlüne göre versin, biliyor musun sana ne güzel şey öğrettiğini? Oysa bizim burda hep bunun tersi olur: bir metelik uzatmadan bir tane daha istenir Seninle komşu olduğuma sevindim. Senin gibi çelebi çocuk fil falan gibi ender görülen yaratıktır bizim mahallede. Adın Adrien miydi? Dost olalım ister misin, Adrien? Sen, Tanrı'yla annenin öğrettiklerini bana öğretirsin, ben de bildiklerimi sana anlatırım. eh, epey de şey bilirim hani; ama hayvanın biriyim ben, Adrien, bir yumrukta kayaları parçalayacak bir hayvan. Ne dersin, Adrien, dost olalım mı ha?

Kodin, küçük, canlı ve zekî gözlerini fırıl

fırıl döndürüyordu, ve sert çizgili, kemikli, kaba yüzünde hiç bir tatlı anlatım bulunmadığı halde, karşı koyamayacağım bir güçle, bir istemle beni kendisine çekiyordu. Çene kemikleri yırtıcı bir hayvanınkini andıran korkunç yüzü azıcık yumuşatan, ve ona insanî bir anlatım kazandıran şey, son derece düzgün, bembeyaz dişleriydi. Kısa ve içten gülüşler sırasınsa ortaya çıkan bu bembeyaz dişler, insanın yüreğindeki korkuyu dağıtan, güven veren, beklenmedik bir parıltıyla parlıyorlardı.

Kibarlığım konusunda söyledikleri bilmediğim şeyler değildi. Ama benim için yeni olan, beni etkileyen şey, dostluğumu elde etmeye ve bana anlatılanların dışında bir insan gibi gözükmeye çalışmasıydı. Yaşına göre epey açıkgöz, uyanık, utanıp sıkılma nedir bilmeyen bir çocuktum. Hemen karşılık verdim:

«Annemin fikrini almadan bir şey söyleyemem.» Kederlendi:

— Yok, yok!... dedi. Öyleyse sakın gidip bir şey söyleme ona: ben, kendi başına karar vermeni istiyorum. Annen herkesten başka türlü düşünemez çünkü. Hadi, bakalım, Adrien, hoşça kal!... Yaptığım yardım için de teşekkürler!

Ceketini bir omuzuna attı, atletler gibi kollarını açа açа, sopasını sürüyerek uzaklaştı.

Bu unutulmaz karşılaşmanın gecesi derin düşüncelerle geçti. Anneme hiç bir şey demedim, ama zihnim allak bullaktı. Yaratılışım gereği, benden büyük insanlarla dostluk kur-

maya yatkındım. Kavga etmek üzere çete kurmaktan başka bir işe yaramayan yaşıtlarımın dostluğundan tiksinirdim. İçlerindeki düşmanlık öylesine büyüktü ki, yoldan geçen her yabancı çocuğu taşa tutarlardı. Annem müthiş korkardı bundan, bense ondan çok.

Bu yüzden de, akıllı uslu dostluklar kurma eğilimim güçlenirdi. Benden üç misli büyük bir adamın dostluğunu son derece doğal bulurdum, Kodin de işte bunun için tam zamanında karşıma çıkmış ve sezgisinde yanılmamıştı. İyi ama, ulu Tanrım, mademki bütün geçmişi sertliklerle doluydu, nasıl oluyor da eski bir kürek mahkûmu, herkesin canavar gözüyle baktığı biri böyle ince bir dostluğa ihtiyaç duyuyordu? Ayrıca, herkes söylediğine göre, anlatılanlar birer masal da olamazdı elbet!... Ve çok küçük olduğumdan, akılyüretmelerimin arkasını getirmediğimden, bütün bunların gerçek nedenini bulabilmek için kafa patlatıp duruyordum. Neden benimle dost olmak istiyordu?... Küçük bir oğlanın kibar ya da kaba olmasının ne yararı vardı ona? Ve son bir soru daha: Öyle küçük ve sıradan bir olaya bakarak nasıl anlayabilmişti benim kişiliğimi?

Hayal kırıklığım çok büyüktü, ama bu sorunu çözmeyi de öylesine istiyordum ki, o pazardan sonra Kodin'in davranışlarını gözlemeye başladım. Tam bir ay sürdü bu iş.

Akşamları, annem eve dönmeden ben sokakta oluyordum. karanlık basarken, Angelina'nın meyhanesi «kendilerini bulmaya» gelen

liman işçileriyle doluyordu. Taşıdıkları çuvallarla omuzları paralanan, belleri bükülen, toz toprak içinde kalan, ama ceplerinde en iyi işçilerinkinden dört kat fazla «yövmiye» bulunan bu genç ve sağlam insanlar üst üste birkaç kadeh yakıcı rakı ya da ne olduğu belirsiz şarap yuvarlanarak «kendilerini bulurlardı». İştah açıcı kokuları ta ötelere yayılan küçük balık ordusu hiç durmadan, canlı canlı, mangalın üstündeki ızgaradan geçerdi. Gökte yıldızlar parlamaya başlar başlamaz çingene kemancılar sökün ediyordu; ondan sonra, içkicilerin bir bölüğü, yani en azgınları, akla hayale gelmeyecek çılgınlıklara başlıyordu. Yeri titreten, masaları devirip çanak çömleği kıran şarkılar ve oyunlar arasında, «dostlar» ansızın, unutulmuş hınçları, alınmamış öçleri, es geçilmiş hakaretleri hatırlıyordu. Birden, hiç bir eğlencenin kafalar kırılmadıkça, çeneler dağıtılmadıkça, bir göz çıkarılıp bir burun yamyassı edilmedikçe beş para etmeyeceğini hatırlıyorlardı; hele bayram ya da yortu günleri (onurlarına yaraşır biçimde), daha bol kanla, bir bıçağın deldiği yürekten fışkıran, ya da barsakları dışarı dökülen bir karından saçılan kanla yıkanıyordu.

Bütün bu eğlencelerde Kodin de vardı!. Vardı, ama kendine özgü bir biçimde. Bir kere, «limanın devi»ydi o, Kodin'di: iki metrelik boyu, çalışma yetisi, tehlikeyi hiçe sayışıyla, zindanda geçen yıllarıyla, ama ayrıca (gülmeyin

sakın) «bilgeliği» yle, «ahlakî değeri» yle tam bir devdi o.

Bu «ahlâkî değer», mahalle ölçülerine göre yorumlanıyordu tabiî. İşten anlayan kişiler: «Hiç kimse bir adamın karnını ya da kalbini Kodin kadar **ustaca** deşemez» diyorlardı. Ayrıca: «Kodin'den korkulmaz canım; **belini toplayamayan**'lardan değildir çünkü» deniyordu. Gerçekten de, kendi gözlerimle gördüm: Kodin, kendisinden en az korkulacak ama en çok çekinilecek insandı.

«Silâhsız geldikleri zaman yedi kişinin bile sırtını yere getiremeyeceği» bir insan kadar yiyen içen, ayı gibi suskun Kodin, ayaklarından birini sandalyelerden birine dayıyor - «iki vagon buğdayı tek başına boşaltmış olmasına» rağmen üstü başı tertemiz, kulağında bir sardunya - tezgâhın üzerinde dikiliyor, şempazenzelerinkine benzeyen o kocaman ağzını açıp, tam bir dev inceliğiyle, birkaç düzine ızgara balığı, yine birkaç düzine kızarmış karaciğer dilimini, beş altı litre şarabı, şöyle «bir atın tımar edileceği» ya da «bir kadının pataklanacağı» süre içerisinde mideye indiriyor, ve bu dünya nimetlerinden tat alırken, öte yandan da, içli bir kemanın kulağı dibinde döktürdüğü havalarla, yakın dostu Aleksi'nin söylediği acıklı türkünün tek bir noktasını bile kaçırmıyordu.

Aleksi mi?... Bu delikanlının ünü Kodin'inki kadar şaşırtıcı değildi; ama adı, sırf Kodin'le arkadaşlığından ötürü herkesçe bilinir-

di. Birini andınız mı, mutlaka öbürü gelirdi aklınıza. Daha doğrusu şöyle diyelim: çıngıraklı yılan nasıl kuyruğunun çıkardığı gürültüyle kendini açığa vurursa, Kodin de, yaz gecelerimizin uyuşukluğu içinde, ta uzaklardan geçenlere bile varlığını, Aleksi'nin kadınsı, tiz, ama güçlü ve güzel sesiyle duyururdu - herkes bilirdi ki, Aleksi, yalnız Kodin için türkü söyler.

Dostundan daha genç, kız gibi yavan bir güzelliğe sahip, bir sincap kadar cılız, kurnaz ve çevik olan Aleksi, Kodin'in omuzuna yaslanıp türkü çağırırken, ezginin elverdiğince hareketsizleşir, hemen hemen taş kesilirdi. Gözlerini yumar, boynunu uzatır, parmakları arasında kendi başına yanan sigarayı unutur, vücudunda artık, bir trombonun pistonu gibi gidip gelen fırlak Adem elmasından, dudaklarından ve çenesinden başka hiç bir şey kıpırdamazdı. Bu durum öylesine gülünçtü ki, onu ilk gören, karşı konmaz bir gülme ihtiyacına tutulurdu; ama bu ihtiyaç - Kodin'in uyarmasından-, surata atılan bir bardak şaraptan sonra hemen geçerdi; ancak bu hoşgörülü uyarma işe yaramazsa, o zaman, Kodin, tezgâhtakileri kaldırıp hiç bir şeyden haberi olmayan saldırganın kafasına indiriverirdi.

İş kavgaya döküldü mü, pek çok kişi Kodin'in dostluğuna güvenebilirdi; gerçekten de, gerekli gördü mü, yumruğuyla ya da o korkunç sopasıyla hemen herkesin yardımına koşardı (ama hançerine hiç bir zaman el atmazdı). Oysa masasında -oturana onur veren o

masada-, biricik dostu Aleksi'den başkasını gören olmamıştı. Yan masaya oturup Kodin'le kadeh tokuşturmak yeter de artardı adama.

Çetelerine karışmadan, mahallenin oğlanlarıyla birlikte ben de gidiyor, tüketici bir çalışmayla korkunç bir eğlence arasında birbirlerine şarap ısmarlayan bu adamların gösterisini seyrediyordum. Ancak, öbür oğlanlarla benim ereğim birbirinden ayrıydı. Onlar, iyi içki içmenin, küfretmenin, dövüşmenin yollarını öğrenmeye geliyorlardı. Peki ben ne arıyordum bu kahramanlar arasında? O sıralar kendim de çok iyi bilmiyordum bunu, ama her gün beni, meyhanenin önündeki kaldırımı süsleyen akasyalardan birine yaslanıp saatlarca Kodin'i seyrederken görebilirdiniz. Bizimki beni gizlendiğim ağacın arkasında gördüğü gün, sevimli bir boğa gibi gülümseyerek göz kırptı, işaret parmağını dudaklarına götürüp: «Bildiğin şey aramızda kalacak ha!» anlamına bir hareket yaptı. Sonra (yine kimseye çaktırmadan), elini şapkasının kenarına götürüp bana ustaca bir selâm verdi. Bir keresinde, aylaklara ayrılmış sıralardan birine oturmaya kalktım, içlerinden biri ensemden tuttu, kıçıma bir tekme atıp yere yıktı beni. Amanın!... Kodin kaplan gibi atıldı, zavallı adamı, tek eliyle, ta havalara kaldırdı, sonra boş bir çuval gibi yerdeki sivri taşların üzerine bırakıverdi. Birden bütün mahalleye yayıldı ünüm: Kodin, koca Kodin benimle ilgileniyordu!... Demek ki, korkulacak biriydim!...

Bu iş, bir teşekkür ziyaretini gerektiriyordu. Yaptım.

*
**

Okul yaşamımda, perşembe günleri pazardan çok daha güzeldi benim için. Bütün hafta boyunca, kendi başıma buyruk olduğum, kendi evrenimde yaşadığım daha uzun, daha tatlı başka bir gün yoktu çünkü. Gerçi annem istediğim yere gitmeme engel olmazdı, ama pazarı ya da bayram günleri benimle birlikte dinlenerek geçirmekten hoşlandığını biliyor, o yüzden de, pazarları yanından ayrılmıyordum, böylece, ciğerlerime, anne sevgisinden bile kurtulmanın, bütünüyle özgür olmanın bilincini, o kutsal havayı doldurabilmek için bir tek perbembe günleri kalıyordu geriye.

Perşembenin başlıca gezintisi, genel olarak, liman ve Tuna Nehri'ydi (Benim sevgili Tuna'm!). Yaz aylarında, liman, sonu gelmez çalışmasıyla bütün dikkatimi üstünde toplardı. Bütün o karınca gibi koşuşan insanlarla nesnelerin benim için varolduklarını sanırdım; kışınsa, o engin kıpırtısızlığa, evrensel sessizliğe, ıssız rıhtımların insanı etkileyen kimsesizliğine, özellikle de, buzdan kefeni altında kıpırtısız yatan nehrin ürkütücü durgunluğuna bayılırdım.

Hiç acele etmeden, koşmadan, mutlu anı geciktirip az sonra göreceğim sevimli görünümü daha yolda belleğimde okşayarak, sonu

gelmez dakikalar yaşayarak ereğime doğru giderdim.

O perşembe sabahı, her zamanki dinginlik yoktu içimde: çünkü... nedendir bilmem, gidip Kodin'i arayacaktım. Teşekkür etme isteğimin bir bahaneden başka bir şey olmadığını biliyordum; nicedir içimde, gidip o küçük, vahşi gözlerine bakma ihtiyacı vardı.

«Tuna Geçidi»ne çıktım, karınca-insanların yüzen evlere buğday taşıdığı sayısız yükleme «karakol»ları boyunca ilerlemeye başladım; baştan sona gidip gelerek bütün «karakol»lara dikkatle baktım, ama Kodin'i bulamadım. Başka ambarlarda mı çalışıyordu acaba? Daha uzağa gitmek istemedim, hayal kırıklığı içinde, en son «karakol»un yanındaki kütüğe oturdum, sırtımı çalışanlara, yüzümü nehre verdim. Hava çok güzeldi, ama başarısızlığım ağzımın tadını kaçırmıştı; Allah bilir hangi nedenle bahçesinden ayrılıp bacaklarımın dibine gelmiş bulunan bir danaburnunu seyredip uyuklarken, nehir boyundan alınmış bir çakıltaşı gelip küt diye ayağıma çarptı. Geri döndüm, bir de ne göreyim, Kodin, on adım ötemde değil mi? yalnız, aman ulu Tanrım, bilseniz nasıl bir Kodin! Doğrusu zor belâ tanıyabildim onu. «Vagoncu»ların çoğu gibi iç donuyla ve yalınayaktı, başını da kocaman, renkli bir mendille bağlamıştı - kolları, bacakları, kıllı göğsüyse insana değil, hâza ayıya benziyordu.

Ayağa kalktım. O da, yüzümü görmenin

sevinciyle, ağır ağır yürüdü, elini uzattı, benimki bu kocaman pençe içinde yitip gitti:

— Selâm, kardeşlik! dedi tatlı bir sesle; sözcükler; «Ben kurt etiyle beslenen bir kuzuyum» der gibi çıkıyordu ağzından.

Hemen arkamı dönüp kaçmaktan öylesine korkuyordum ki, bir solukta, çabuk çabuk:

— Sizinle görüşmeye geldim, Mösyö Kodin! dedim.

— Yaa!... diye bağırdı mendilini kapıp vücudundaki teri kurularken. Benimle görüşmek istiyorsun demek? Peki öyleyse: **kabul etmiyorum.**

Şaşırdım. Yüzüne baktım. Yaşıma göre uzun boylu sayılırdım, ama o öyle uzundu ki, yüzüne bakarken boynum tutuluyordu.

— Kabul etmiyor musunuz? Neden?

— Çünkü, nasıl senin sana güzel şeyler öğreten bir annen versa, benim de var (yaşamım annemdir benim) ve o da bana bir sürü güzel şey öğretir: öğrettiklerinden biri şudur: insan bir dostuna, senin yaptığın gibi, sorgu yargıcı ağzıyla, **Mösyö, siz** falan diye seslenmemelidir.

— Bilmiyordum da...

— Bil, kardeşlik, bil! Biz zindandayken birbirimize **siz** demezdik doğrusu. Sen de bana yalnız Kodin de, yeter.

Ondan sonra, kolunu boynuma atıp gürültü patırtının dışına çıkardı beni. Omuzlarımda güç belâ hissediyordum kolunun ağırlığını; öylesine hafifti ki, küçük bir çocuk kolu sanırdınız.

— Beni neden arıyordun, Adrien? Bunu sana soruyorum ama aslına bakarsan, geleceğini biliyordum.

— Doğru mu? dedim sevinçle. İyi ama nasıl?

— Öyle işte: geleceğini biliyordum.

— Geçen geceki meseleden ötürü mü?

— Hem onun için, hem de başka nedenlerden ötürü: benim güçlü olduğum yerde sen zayıfsın, senin güçlü olduğun yerde de ben... Öyle değil mi, ha, kardeşlik?...

Güldüm ve başımla onayladım, ama bu iş daha çok bir şaka gibi geldi bana. Eğer bunun arkasından: «Birbirimize yaslanacağız» demiş olsaydı, o koca gövdesinin altında pestilim çıkardı herhalde.

Nehrin kıyısına gelmiştik. Ayaklarını ve gövdesini yıkadı, sonra, yan yatmış bir kayıktan giysilerini çıkarıp giyindi.

— Artık çalışmıyacak mısın, Kodin? dedim büyük bir cesaretle.

— Hayır çuvalı devrettim...

Bir cep aynasına bakarak taranıyordu.

— Saat dokuzda işi bitirdin demek?

— Evet, kimi zaman öyle oluyor. Şaştın mı?...

Gerçekten de şaşmıştım. Liman hamallığı, ağır işlerin en çok para getireniydi. Sabah kırağısı, «bir çuval kapabilmek» için insanların birbirlerine girdiğini, ve en zayıfların, «çuval devredilmezse» işsiz kaldığını biliyordum. Ama

sabah aldığı çuvalı saat dokuzda devreden adam olur muydu canım?

Kodin'in alev alev yanan gözlerine bakıp bu sorunun karşılığını araştırıyordum, Bıyığını burarak, kıs kıs gülerek cevap verdi:

— Ancak sabah serinliğinde çalışmaktan hoşlanırım.

— Doğru söylemiyorsun, Kodin!...

— Bana bak, yavrum! Doğruyu öğrenmek istiyorsan, bir gün benimle birlikte saat dörtte buraya gel, çuval dağıtımını seyret. O zaman dünyanın gerçek yüzünü görür, okulda öğretilmeyeni öğrenirsin.

Heyecanla bağırdım:

— Hemen yarın görmek istiyorum bunu!

Sonra, azıcık düşünüp ekledim:

— Ama küçük bir güçlük var: anneme görünmeden nasıl evden çıkmalı? onun odasından geçmek zorundayım çünkü.

Kodin sordu:

— Sokağa bakan odada yatıyorsun, değil mi? Öyleyse pencereden çıkarsın...

— İyi ama pencerede parmaklık var...

— Parmaklık mı, boş ver canım! dedi küçümseyici bir el hareketi yaparak. Yeter ki annen işe gitmezden önce gelip odana bakmasın.

— Hayır, bakmaz; hattâ beni uyandırmamak için ayaklarının ucuna basarak yürür.

— Güzeel!. Öyleyse, yarın buluşuyoruz, kardeşlik. Yalnız... sen bana bir şey söyleyecektin, değil mi?

— Evet... Ama acelen olmadığı bir gün...

— Peki! Ha... anlaşmamızı biliyorsun!... Kimseye bir şey söylemece yok!

Bunu derken, sol elinin işaret parmağını dudaklarına götürdü, sağ eliyle de canımı yakmadan, ama içtenlikle elimi sıktı.

Vaktinde uyanabilme kaygısı, sevinç ve tedirginlik o gece gözümü kırptırmadı. Hemen her saat başı saatın vuruşlarını, horoz sesleriyle sarhoşların gürültülerini işittim. Tanyeri ağarırken giyinmiş bekliyordum; az sonra, Kodin'in kocaman karaltısı kapladı pencereyi. Camı açtım, başımı geçirmeyi denedim. İki demirin azıcık aralanması gerekiyordu. Kodin şöyle bir dokundu, demir parmaklıklar kauçuktanmışcasına açılıverdi. Ben geçtikten sonra düzeltip eski durumlarına getirdi, sokaktaydım.

Hava serindi.. Dört bir yanda kapılar açılıyor, beden işçileri uzun adımlarla limana yollanıyordu. Ta uzaklardan gelen, Tuna geçidine inen arabaların gürültüsü düzenli ve insanı etkileyen bir sesle devam ediyordu.

Kodin, Karantina yolundan ayrıldı; süvari kışlasının ardından dolaşıp, gübre ve çöplerin atıldığı yüksek burnun üst yanından geçen patikaya vurdu. Burada, yayla, Tuna vadisinin tepesine asılmış gibidir; bu yakaya askerlerden başka pek kimse uğramaz. Büyük tavlalar ve ot ambarları vardır burada.

Tüfeklerini omuzlarına asmış nöbetçiler, konuşmadan nöbet tutuyorlardı. Kodin durdu.

— Biraz bekleyelim burda, dedi usulca.

Aleksi gelecek. Aleksi'yi biliyorsun, değil mi? **Şeytan elbisesini** giyeli üç yıl oluyor... Neyse ki, askerliğini burda yapıyor, böylesi daha az koyar adama; her ay bir hafta kışlaya çekiyorlar oğlanı. Bakarsın paraya ya da tütüne ihtiyacı vardır. Anlıyorsun ya, babalık: gırtlak, insanın baş derdidir, habire ister!

Kodin sıcacık bir sesle konuşuyordu, ama suratı asılmıştı. Özellikle gözleri ateş saçıyordu. Bakışlarımı kaçırmak zorunda kaldım.

Haziran ayının ortalarındaydık... Ufuk, gözümüzün önünde, kızıllığını yitiriyor, yeryüzüne tatlı, insanın içini okşayan bir ışık yayılıyordu. Altımızda uzayıp giden liman, yavaş yavaş bütün ayrıntılarıyla ortaya çıkmıştı... Birden, tiz bir boru sesi duyuldu. Yüreğimden vurulmuşcasına ürperdim, çığ gibi bir mutluluk yayıldı içime. Borazancı, kışla avlusunun ortasında durmuş, borusunu bataklıktaki söğütlerin ardında parlayan güneşe doğru çevirmişti. **Kalk Borusu**'nun sonu gelmez ezgisi doğmakta olan güne övgü gibiydi. Soluğum kesildi... Bu sabah ayini tüylerimi diken diken etmişti. Asker, öç alıcı bir kahraman gibi geliyordu gözüme; borusunun tiz sesi bütün yaşamı bastırmıştı, öyle ki, o anda, tüm evrenin onu dinlediğini sanıyordum! Kalk borusu sona erdiğinde yüreciğim yerinden kopup karın boşluğuma düştü sanki. Başladım ağlamaya.

Ağladığımı görünce benimle alay edeceğine kuşku bulunmayan tanık gözlerden kaçmak için, arkamı döndüm Kodin'e. Ama, o ne! eli,

güçlükle taşıdığım, korkunç eli omuzumda - göz yaşları arasında birtakım lâflar geveliyordu Kodin:

— Ah, kardeşlik, ah!... Görüyor musun ettiğini?... Dün... sana dememiş miydim... ben de zayıfım diye!... Bana arkanı dönme, kardeşlik, dönme...

*
* *

Biz oraya geldiğimizde, tam ortasında upuzun bir buğday katarı bulunan 3 numaralı rıhtımdaki kapıları kilitli, karanlık yüzlü tahıl ambarları arasında gün henüz tüm ışımamıştı. Sandacılar, ellerinde bir kimyacı tüpü kadar küçük bir aygıt, ceplerinde bir sürü örnek, vagonların kapılarındaki kurşun mühürleri kesiyor, tekerlekli kapıları hızla iki yana itiyor, bir sincap çevikliğiyle vagondan vagona atlıyorlardı. Kapkaranlık kapısı ardına dek açık bir ambarın önünde yoğun bir kalabalık işe girmek için avaz avaz bağrışıyor, çığlıkları bana, yem teknesi önündeki domuzların homurtusunu hatırlatıyordu. Ekşi suratlı, gümbür gümbür sesli bir adam, bir çuval yığınının tepesine çıkmış, işçileri takımlara ayırıyor, «karakol» lara yolluyordu. Sağa sola dirsek savuran, korkunç küfürler eden azılılar öne geçiyor, kendilerini seçtiriyor,çelimsiz zavallılarsa, «yahu aylardır işsiziz, nah şuramıza geldi artık!» diye bağırıyor, ama başka bir şey yapamadan halkanın en dışında konuşup duruyorlardı.

Kodin, birkaç dakika bu itiş kakışı seyretmeme izin verdi, sonra koluma yapıştı, kulağıma eğilip:

«Burda, işçi seçimi takım başının dostları arasından yapılır -dedi-, yani ona yağcılık edip içki ısmarlayanlar seçilir. Sabah saat ikiden beri sıra bekleyen çoktur. Anlıyorsun ya, geriye kalanla yetinmek zorundadırlar, zayıftırlar çünkü. Bak, şunu yapabilecek kadar güçlü yumruğa sahip değildir işte hiç biri...»

Ve kolumu bıraktı, çenelerini sıkıp, karanlık bir yüzle, bağrışan kalabalığa doğru yürüdü. Bir vagonun basamağına fırlayıp arkasından bakmaya başladım. O, ağzını açıp tek söz demeden, bataklıktaki sazları yararcasına kolaylıkla herkesi iki yana itip ilerliyordu. Kodin'i görünce, takım başının sesi ve hareketleri yavaşladı, yüzünde acı bir gülümseme belirdi. Kodin'e el uzattığını gördüm, ama beriki bu eleşöyle üstünkörü dokundu, gürültü kulakları sağır edecek ölçüde olduğundan, ne konuştuklarını anlayamadım. Büyük bir şaşkınlık içinde, Kodin'in, en garip işçileri çağırdığını, kurulan takımlara onları seçtirdiğini görüyordum. Kupkuru bir sesle yapıyordu bu işi, yüzü öylesine korkunçtu ki, yüreğimin acıyla daraldığını hissediyordum.

Sonra kalabalığın arasından çıktı, beni alıp kimsesiz bir yere yürüdü:

— Bak, Adrien'ciğim, şimdi artık okula gidip öğretmenine burda gördüklerini anlatabilirsin. Çeyrek saatta on yıllık dersin verece-

ğinden daha çok şey öğrendin. **Dünyanın gerçek yüzünü** gördün!

Yanımdan ayrılmak istedi. Eline yapıştım:

— Yaptığın işten hoşnut musun, Kodin?

— Neden hoşnut muyum?

— İyilik yaptırmış olmaktan.

Dar ve çizgili alnını yere eğdi. Sonra, asık suratla:

— Neden sordun bunu? dedi.

— İyi yürekli olup olmadığını anlamak için.

— Hayır! Ne yaptığım işten hoşnudum, ne de iyiyim.

— İyi ama, yaptığın iyilik herkese sevdiriyor seni, sevinmelisin buna.

— Hay Allahım ya Rabbim! diye gürledi yumruklarını sıkarak, sersemin birisin sen! Zorla yaptırılan iyilik hiç bir işe yaramaz, çıkara dayanan sevgi de çok sürmez!... Hayır, kimse sevmez beni!... Tam tersine, herkes öldüresiye nefret eder benden, anlıyor musun?

Utanıyormuş gibi, bir elini kaldırdı, öfkeden kıpkırmızı kesilmiş yüzünü örttü; bir saniye sonra, sakin bir sesle devam etti:

— Ah! sevgili dostum, kusura bakma!.. Canını sıktım, değil mi? Ama hiç bir şey anlamamış olmana kızdım doğrusu.

Hayır, hiç bir şey anlayamıyordum; aklım fikrim karışmıştı. Kodin bir sigara sardı, yaktı, derin bir soluk çekti, dumanı dışarı üf-

lerken ağzını öyle korkunç bir biçimde açtı ki, orangotana benzedi. Sonra, ansızın, dövecekmiş gibi omuzuma yapıştı - öbür eliyle de, karşı yakada, bataklık içindeki belli belirsiz söğüt ormanı gösteriyordu- ve:

— Şurayı görüyor musun?... dedi. Halı işte, orda beni **çıkarsız** seven insanlar var sanıyorum!...

Bu çıkarsız sözcüğünü üstüne basa basa söylemişti, ama ben, gene, bu lâfın önemini kavrayamamıştım. Çıkarlı ya da çıkarsız sevilmek, benim için, Arapça, İbranice gibi bir şeydi, hiç bir zaman üstünde düşünmemiştim bunun. Annemin beni sevdiğini biliyordum, ve bu da bana yetiyordu.

— Anlamadın değil mi? dedi.

— O insanların sana nasıl iyilik ettiklerini görmek isterdim.

— Ne zaman istersen, kardeşlik!

— Hemen!

— Peki ya okul?

— Gitmiycem.

Bir saat sonra, nehrin ortasındaydık. Kayıkta on litrelik bir şarap damacanası, bir buçuk litrelik bir erik rakısı **silindir**'i, üç kilo da mısır unu vardı. Ceketini çıkarıp kollarını omuz başlarına dek sıvamış, şapkasını da başından atmış olan Kodin kürek çekiyordu; ve bizim kayık, akıntıya karşı, aşağı giden kayıklardan daha hızlı kayıyordu. Kürekler ça-

tırdıyordu. Her an, ha kırıldılar, ha kırılacaklar diye ödüm kopuyordu.

Ama asıl, her zamanki suskunluğu içinde hayvansı bir sevinçle ışıldayan yüzünden korkuyordum. Genellikle iki damla civayı andıran canlı gözleri, zaman zaman gelip bana takılıyor, bir orman adamıyla karşı karşıya bulunduğumu, az sonra, büyükannemin masallarındaki gibi bir dev tarafından yutulacağımı sanıyordum: bu devler, kurbanlarını şişe geçirmezden önce, ceviz ve ekmek içiyle besleyip semirtiyorlardı. Bunun üzerine, korkuyla bağırdım :

— Azıcık gülsene, Kodin!

Ve Kodin başladı gülmeye; yüzüne insanlık getiren o bembeyaz dişleri görünür görünmez korkum dağıldı.

Kodin, kayığı, «Macin Kolu»na soktu, bir çeyrek daha kürek çekti, «Geçit» adı verilen kıyının ıssız bir köşesine yanaştı, karaya çıktık. O, sopadan atını çeken bir çocuk gibi, büyük bir rahatlıkla ve tek elle kayığın burnundaki zincire yapıştı, tekneyi karaya çekti ve bağladı.

Yakıcı güneş altında uyuklayan kıyıdan yüz adım kadar içerde bulunan küçük çiftlikte, bize ilk hoşgeldin diyen, havlayan köpekler oldu; pılıpırtılar içinde, elli yaşlarında gözüken evsahipleri yetişmese, köpekler bizi mutlaka paralardı. Yüreklerinin iyiliği sevinçli yüzlerindeki derin çizgilere vurmuş bu insancıklar, bir ağızdan bağrıştılar: «Gördün ya.

Kodin: köpekler artık seni tanımıyor!... Demek nicedir unuttun bizleri.»

Sonra, tokalaşırlarken, daha çalçene olan yaşlı kadın, bir ana sevgisiyle saçlarımı okşadı ve bağırdı :

— Aman Allahım, ya bu tosuncuk kimin?

— Yeni komşumuzun: melek gibi bir anası var! diye gürledi Kodin.

— Tanrı uzun ömür versin!

Bükük boyunlarıyla ufuktan kendilerine bir akarsu göndermesini istiyora benzeyen üç ağlayan söğüdün altındaki masaya oturttular bizi. Kodin, heybesinden rakı şişesini çıkarıp herkesin bardağına doldurdu. Ben içmeyeyim diye düşünüyordum.

— İçsene kardeşlik! diye bağırdı Kodin. Korkma, iç. Hayvansan, daha çok hayvanlaşırsın, eh bunun da hiç zararı yoktur; ama ateşli bir kalbin varsa, bu hayat damlası onu daha da tutuşturur... İç, kardeşlik, iç!

Onlar birbirlerine türlü sorular sorar, ben de tavuk, domuz ve ördek dolu çitsiz bahçeye bakarken erik rakısını içtim kendimi tutmasam daha da içecektim, ama bir de baktım salkım söğütler ırınağa yollanmış, bense, pis sular içinde yüzen domuzlarla ördekleri öpmeye gitmek üzereyim, vazgeçtim.

Kadın ayağa kalktı

— Sizi yalnız bırakıcam, çocuklar Danası memelerini yaraladığı için sağılması zor bir ineğim var da... Hayvanın memesi davul

gibi şişti... Gene de gidip sağmalıyım zavallıyı.

— Ben de geliyorum, dedim.

Ahırda, hem çalışıyor, hem de tek başına konuşuyordu :

— Annen çamaşırcı demek... Buna rağmen seni böyle temiz pak giydiriyor ha? Zavallıcık! Kimbilir nelerden yoksun bırakıyordur kendini! eh! n'eylersin? dünyanın derdi çok, evlât!

Hayvanın başına çökmüş, meme başlarını iç yağıyla yağlıyor, sonra, usul usul, bir kovaya sağıyordu sütü.

— Görüyorsun ya, yavrum... İnsan anasının yaptıklarını unutmamalı... Herkes senin kadar talihli değildir...Hiç uzağa gitme, Kodin önünde: küçük yaştan beri acı çekmiş, itilmiş kakılmıştır, zavallı! Yoo! Yanlış anlama, anası babası hiç de yoksul değildi ,epey toprakları vardı... ama şeytan kancayı takmıştı zavallılara: «tırnaklarındaki pisliği çıkarıp yiyecek» kadar cimriydiler. Ayrıca, yavrucak, hem anası babası, hem de mahalle halkı Allahın günü çirkinliğini yüzüne vurdukları için acı çekiyordu. Evet, çirkin mi çirkin bir oğlandı! Gayda gibi şişkin, maymun suratına benzeyen bir kafası vardı, ama hey ulu Tanrım, onun kusuru muydu bu!... Sabahtan akşama dalga geçiyorlardı zavallıyla. Kötü sonuçlar verir böylesi: sonunda, o da kötü olup çıktı. On üç yaşında, anası babası artık onu dövemediği gibi, dövülme sırası onlara gelmişti, Tanrı hiç bir günâhı cezasız bı-

rakmaz çünkü. İkisi de iskelete döndüğünden, Kodin onları enselerinden tuttuğu gibi, kışın ortasında sokağa, bir metre karın içine atıveriyordu. Ben gidip kendisine yalvarıyordum: — Kodin, oğlum, seni dünyaya getirmiş olan bu insancıklara acı diye!... Gerçi haklısın, ikisi de kötü insan, ama Tanrı senin de onlar gibi kötü olmanı istemiyor ki. Gel iyi yürekli ol, kuzucuğum,bağışlayıcı ol! İyi yürekliydi gerçekten, hep kapıyı açıyordu onlara. Sonra, birkaç yıl gözden yitirdik onu, bu arada bizim de başımıza bir felâket geldi: büyük oğlumuz evlenmek üzere olan güzel bir kıza vuruldu, kız başkasına varınca, bizimki de av tüfeğiyle kendini öldürdü! Bunun üzerine kentten ayrıldık, işte buracığa yerleştik, kendi halimizde Tanrı'ya yakarabilmek için. — Bir gün, bir de baktık ki Kodin hemen yakınımıza gelmiş! On sekiz yaşındaydı, yanaklarından kan fışkıracak derecede güçlü ve sağlıklıydı, birtakım işçilerle birlikte yol yapımında çalışıyordu. — Ah, yavrum, ah!... Bilsen ne üzücü şeyler oldu!... Arkadaşlarının hepsi ondan nefret ediyordu!... Gücünden ötürü!... Bazıları, çirkinliğiyle alay etmeye kalkıyordu gene!. Aman Allahım!... Bir yumrukta kaburgalarını kırıyordu... Ama şunu da biliyordu ha: «cumartesileri yolunu gözleyenler», canını almak için fırsat kollayanlar çoktu! Uyurken avlanmamak için, Tuna'daki «Dirseği» yüzerek geçiyor, bir eliyle yüzüyor, öbürüyle giysi çıkınını suyun dışında tutuyor, bataklıkta yatıp kalkıyordu. Bir gece

düşmanlarından dördü nehri geçip Kodin'i gebertmeye geliyor... Ertesi gün, yavrum, içlerinden birini, barsakları dışarı dökülmüş olarak buluyorlar. -Kodin onları ayışığında avlamış, ve bu oğlanı haklayıvermiş!- Yaşı ve suçsuzluğu göz önünde tutuldu, yargıçlar onu temize çıkardılar. Ama hikâye bitmedi daha: iki yıl sonra, oynaşının yatağında yakaladığı bir adamın kalbini deşiverdi! O zamanlar Tanrı Kodin'i cezalandırdı. Tam on yıl tuz madeninden tuz çıkardı. Herkes ona «kürek mahkûmu» adını taktı. Ama Tanrı artık onu bağışlamak istiyor ki, karşısına senin gibi bir meleği çıkarmış...»

Kodin, hadi gel bataklığa gidip yabanî ördek yumurtası arayalım diye sesleniyordu. Öğleyin döndük eve, sivrisinekler her yanımızı sokup şişirmişti. İşte o zaman yaman bir öğle yemeği başladı: -domuzyağına kırılmış on altı ördek yumurtası, balık çorbası, çiftçinin tuttuğu bir turna balığı, sarımsakla kızartılmış koca bir tavuk ve on litre şarap- tabiî bunların yarısını Kodin sildi süpürdü; yemekten sonra onlara veda ettik. Öğleden sonra saat birde, Tuna'yı geçiyorduk.

Kodin boncuk boncuk gibi ter döküyordu. Rüzgârın şişirdiği gömleğinin yakasından, uzun, kara kıllı göğsünü görüyordum: tıpkı gömlekli bir ayıya benziyordu. Tam o anda kürekleri bıraktı, derin bir soluk aldı. Gözlerinin içine bakarak:

— Bu insanlar gerçekten de çok iyiler, Kodin, dedim.

— Değil mi, ha? diye bağırdı. Oysa hiç bir yardımım dokunmadı onlara, hiç bir şey yapmadım onlar için. Başkalarına, örneğin bu sabahkilere dersen, evet: ama bunlara hiç bir şey yapmadım.

— Ve seni neden sevdiklerini bilmiyorsun?

— Hayır!... Beni neden sevdiklerini bilmiyorum!

Okul tatil oldu. Kodin'le, arkadaşlığımızdan haberi bile olmayan annemin rahatını bozmamak için mahallede bir arada gözükmemeye karar vermiştik. Ama şimdi Angelina meyhanesinin önündeki sıralara çekinmeden oturup arkadaşımı gözleyebiliyordum; o apansız araya girişinden beri, hiç kimse kılıma dokunmaya cesaret edemiyordu. Böylece, bir pazar akşamı, o güne dek mahallede görülmüş kavgaların en büyüğüne tanık oldum.

Saat beş; meyhane tıklım tıklım içkici doluydu. Pek çoğu, bir gün önceden başlamış bulunan «içki âlemi»ni sürdürüyordu: Kodin de bunlar arasındaydı. Yanında yöresinde ona yakın arkadaş vardı, ama o, her zamanki gibi, ayrı bir masada, türkücüsü Aleksi'yle başbaşa oturuyordu. Dereler gibi şarap içiliyordu; mangal, çetenin masalarına kızarmış balık yetişti-

riyordu; iki yorgun çingene, türkülü ya da türküsüz, keman ve «kobza»larını gıcırdatıp duruyorlardı. O sıralarda yeni bir türkü dolaşıyordu kentin dilinde; türkü, Kodin'le asık suratlı ama güzel sevgilisine tıpatıp uyuyordu. Aleksi, insanı bıktırana dek tekrarlıyordu türküyü:

Boşunadır sevdiğim bu gür kaşların
Onları bütün gün çattıktan sonra!
Keşke daha seyrek olaydılar da,
Ben onları doya doya seyredeydim!

Boşunadır sevdiğim eve gittiğim,
Sarılıp yatacak yarim olmadıktan sonra!
Ne çoluk var, ne çocuk:
Yersiz yurtsuz kalmışım şu dünyada!

Kodin, kızılcık sopasına yaslanmış, sopanın kayışı bileğinde, ağzını açmadan, konuşmadan dinliyor, içkisini yudumluyor, ama çete kendisine sevgi gösterilerinde bulunduğu zaman zevkleniyordu. Hepsi bayramlıklarını giymişlerdi, ama üstleri başları leke içindeydi. Şapkalar enseye ya da öne yıkılmış, sağa ya da sola yatırılmış, her yana çiçekler takılmıştı. Çoğunun hançeri dışardaydı, kimisi de yeleğinin içine gizlemişti. Bununla birlikte hava son derece sakindi, derken bir de ne görelim: yanlarında üç çaylak çalgıcı bulunan, dört arabaya binmiş on iki genç Grivitza sokağının köşesini dönüp geldiler, ciddî yüzlerle meyhanenin önünde durdular. Hepsi arabalardan indi. Arabaların ve çalgıcıların gürültüsü bütün mahal-

leyi ayağa kaldırmıştı. Kadınlar kapılara üşüştüler.

Durumun su götürür yanı yoktu: **Atarnatzi'liler** (bizim Komorofka kadar ünlü bir mahalleydi bu), eski bir hıncın öcünü almaya geliyorlardı. Niyetlerini gizlemeye gerek duymuyorlardı. Kışkırtıcı, köpeksi, yüzsüz bir tavırla içki ısmarladılar... Oturacak masa yoktu, garsonlar onlara tabureler üstünde birer içki verdi. Bu işe bozuldular, Kodin'in çetesinin oturduğu masalardan en küçüğüne doğru yürüdüler. Bizimki öksürdü, son derece sakin bir tavırla, savunma durumuna geçti. Önderler her zaman öbürlerinden daha oturaklı olduğundan, çetenin başı oldukları sezilen iri kıyım iki delikanlı da onun gibi yaptılar. Ayaktakımıysa, çingenelere dönmüş:

— Çalsanıza be sümsük herifler! diye bağırıyordu. Her ne kadar şu sersemlerin mahallesindeysek de, kendi kentimizdeyiz nihayet!

Kodin yine susuyordu. Saldırılar herkesten önce kendisine yapılıyormuşçasına, bütün gözler ona çevrilmişti. Meyhanedekilerden biri: «İşler kızışıyor azizim!» dedi.

Ödleklerle, etliyle sütlüye karışmak istemeyenler sıvıştı. Ortada, her şeyi göze almış iki çeteyle çocuklardan başka kimse kalmadı, ama berikiler de geri çekilip kavga alanını boş bıraktılar. Angelina telaşla bardakları ve şişeleri topluyor, arabacılarla çalgıcılarsa tabanları yağlamak için fırsat kolluyorlardı.

Kodin'in dürüstlüğünü ortaya koyan ka-

pışma işareti, o akşam alışılmamış bir biçimde verildi.

İki İngiliz denizcisi, ağızlarında pipoları, sakin sakin, çevrelerine bakınarak yoldan geçiyorlardı - buralara gelmek nerden akıllarına esmişti bilmem (yabancı denizcilerin şereflendirdikleri) genelev sokağı bizim mahalleden epey uzaktı çünkü.

Atarnatzi'lilerden iki çelimsiz çıktı, gidip İngilizlerin yolunu kesti. Berikiler efendice selâm verdiler.

— O şapşal suratlarınızı kızlarımıza göstermeye mi geldiniz ulan?

Söylenenlerin bir sözcüğünü bile anlamayan denizciler şaşkın şaşkın bakıştılar. Tam bu sırada, Kodin, bana küçük dilimi yutturan bir heybetle oturduğu yerden kalktı. Sihirli bir değnek dokunmuş gibi bütün gürültüler bir anda kesildi. O, bu etkileyici sessizlik içinde, karşı çeteye doğru gürledi:

— Köpekleriniz, benim mahallemde yabancılara saldırırsa, çekeceğiniz var demektir...

Daha sözünü bitirmeden, İngiliz'ler yerdeydi, aynı anda Kodin'in sopası da inip kalkmaya başlamıştı. Bir saniye içinde göz gözü görmez oldu: Arabacılar kırbaçlarını şaklatıyor, (iki çetenin) çalgıcıları çalgılarını saklayarak, iki denizci de tabancalarını çekip kavgacılara çevirerek olanca hızlarıyla kaçmaya başlamıştı. Yolun tam ortasındaysa, ayaklardan çıkan toz bulutuna bürünmüş bir insan yumağı yuvar yuvar yuvarlanıyordu. Sopalar

birbirine vurup kırılıyor; kemikleri kırılan kollar yana sarkıyor, bıçaklar ellerden kayıp yere düşüyor; elde kalanlarsa, karınları ya da yürekleri deşmeye hazır, rakîbe çevriliyordu; silâhsız kalanlar, yerde, ayaklar altında boğuşuyordu. Dövüşenlerin karıları ve anaları koşa koşa geliyor, sendeleye sendeleye karşı çetenin adamlarına vuruyorlardı.

Herkesin dikkati, Kodin'le karşı çetenin ikinci başkanı arasındaki kavgadaydı. Bu oğlan. Kodin'in boyundan çok çok kısa olduğu halde, ucuna bir dingil somunu yerleştirilmiş uzun ve korkunç sopasıyla onu uzakta tutmayı başarıyordu.

Kavga, atlı birliklerin talim alanındaydı, bir çeyrek saat sonra, ortada, iki çete başından başkası kalmamıştı. Her yan yaralılarla, yırtık ceketler, şapkalar, kırık bıçak ve sopalarla doluydu. Kodin'den başka, ahlaya inleye dövüşen biri daha vardı: Aleksi. Bu serseri oğlan. kendi gibi çelimsiz bir serseriyle kavga ediyordu, derken, ağlamaklı bir sesle bağırdı: «Yetiş Kodin!... Öldürüyorlar beni» Kodin yana sıçradı, geri döndü, Aleksi'nin dövüştüğü oğlanın sırtına yaman bir sopa indirdi, adam inleyerek yere yıkıldı; aynı anda, o korkunç dingil somunu da Kodin'in tepesine indi - neyse ki, kulaklarına dek çektiği tüylü şapkası başını koruyordu.

Birkaç saniye, Kodin'in kütük gibi devrilmesini bekledim... Sopayı indiren de öyle sanıyordu herhalde, sopası havada, kararsızlık için-

de bekliyordu çünkü. Yediği darbe altında sendeleyen Kodin, sopasına iki eliyle yapıştı, hışımla başının üstünde çevirmeye başladı. Sonra, o hızla rakîbinin beynine doğru savurdu, beriki geri kaçarak bunu savuşturmak istedi; müthiş bir çatıtıdan sonra düşmanın sopası on metre öteye fırladı, Kodin'inki de kırıldı; çete başı tabanları yağlayıp kaçmaya başladı, Kodin de sustalı çakısını açıp ardına düştü. Bizimkinin kafasını yaran oğlan küçük ve seri adımlarla koşuyor, Kodin'i şaşırtmak için zigzaglar çiziyor, o ise goril gibi kocaman adımlarla ölüm habercisi gibi ensesine soluyup duruyordu.

O zaman, kapılara üşüşen insanlar arasında, bir adamı ölümden, öbürünü de yıllarca sürecek kürek mahkûmluğundan kurtarmak üzere araya girecek kimsenin çıkmayacağını anladım. Bu koşu, bu ölüm yarışı sırasında, yaşamın iki kurbanı da insanlıktan çıkmıştı: Kodin'in ensesi ve sağ kulağı, şapkasının altından sızan kanla kıpkızıl kesilmişti; kovalanan oğlanınsa beti benzi uçmuş, ağzı bir karış açılmış, gözleriyle çevresinde bir yardım, bir mucize arıyordu. Kodin, benim durduğum kaldırımı sıyırıp geçerken kolunu uzatıp bir bıçak salladı oğlanın sırtına... Bütün ağızlardan, sanki tek bir göğüsten çıkıyormuşçasma, korkunç bir çığlık koptu... Gebe bir kadın bayıldı. Ama sustalı, astarı ve kumaşıyla birlikte yalnız ceketi boydan boya yırtmıştı - şimdi, ceketin iki parçası havalarda uçuşuyor, kovalanan zavallı umutsuzca, soluk soluğa, sendeleyerek

koşuyordu. Kodin, bu sefer ceketi değil, adamın belkemiğini ikiye biçecekti mutlaka. Eline kelepçe, ayağına zincir vurulan Kodin'in, dört süngülü arasında yargıç önüne çıkışını, «insana sen demeyen kelli felli beyleri» dinleyişini getiriyordum gözümün önüne.

Ben de arenaya fırlıyorum, iki çılgın yaklaşınca, kendimi yere, Kodin'in bacakları arasına atıyorum! O kocaman ve ağır pabucu vücuduma takılıyor, ve Kodin, tozun toprağın içine yuvarlanıyor, o arada ben, olanca gücümle, yapma! diye bağırıyorum; hem de tam bıçak ineceği sırada bağırıyorum.

Kovalanan adama bakıyorum: uzaklaşmış, hem koşuyor, hem de, zaman zaman başını çevirip, hiç bir şey anlamadan geriye bakıyor; ben, onun uzaklaşmış olmasına seviniyorum. Sokaklardan birine sapıp gözden yiteceği sırada yeniden dönüp bakıyor, ve yine bir şey anlamıyor Renk renk giysiler içinde kapılara üşüşmüş bulunan, korkudan ağızlarını açamayan insanlar da ondan fazla bir şey anlamıyor tabiî.

Bununla birlikte, olup biteni anlayan biri vardı elbet.

İkimiz de yerdeydik, ben, ağır pabucun değdiği, sızım sızım sızlayan böğrümü tutuyordum; Kodin de, güçlükle şapkasını çıkarıyordu: şapkanın altında artık saç değil, lâl renkli bir topak vardı. İki eliyle birden, tepesinde pıhtılaşıp kalan kanı tutup koparıyor, küçük parçalar halinde yere atıyordu; sonra, kafasının

arkasını yokladı ve gözlerimin içine baktı. Öfke onu öylesine tanınmaz hale getirmiş, öylesine kendinden geçirmişti ki, kan ter içinde kalan yüzü, sudan çıkarılıp kıyıya bırakılmış cesetlerinkine benziyordu. Yuvalarından fırlayan ve kan bürüyen gözleri, kudurmuş köpeklerinki gibi, tek bir noktaya bakıyordu. Nefretle birbirine kenetlenmiş çenelerini güçlükle aralayarak:

— Her şeyi gördün mü? dedi.

Göz kapaklarımı indirip kaldırarak: «Evet» diye karşılık verdim.

— Suç bende mi, ha?

Başımı sallayarak hayır dedim. Konuşamıyordum: çevremizde, on metrelik bir alanda, üç adam, kavganın başından beri, kıpırdamadan, en küçük bir canlılık belirtisi göstermeden yatmaktaydı.

Kodin bıçağını yerden aldı, güçlükle doğruldu. Üç adamı gözden geçirdik: ikisi, hırıldayarak can çekişiyordu; üçüncünün başı yerde, küçük bir kan gölü içinde yüzüyordu, gözleri kapalıydı, sol yanağını tozdan yastığa yaslamıştı. Kodin, işaret parmağıyla onu göstererek:

— Bunun hiç bir şeye ihtiyacı yok artık! dedi. Öbürüküler de, akşama kalmadan onun gibi tahtalı köyü boylar.

Ölen, bizim mahalleli bir oğlandı, Kodin'in yakın arkadaşlarından biriydi; can çekişenler se saldırganlardandılar.

Couza caddesine doğru yürüyorduk, Ko-

din burda bir arabaya binip doktora gitmek istiyordu. Uzaklaşırken, son bir kez dönüp savaş alanına baktım: halk yavaş yavaş alanı dolduruyordu, ama ne bir polis vardı, ortalarda, ne de bir cankurtaran.

İnsanlar birbirlerini gebertmekte özgürdüler

Kodin iyileşirken açılan soruşturma da sonuçlandı, mahalle halkının tanıklığıyla temize çıktı. Şimdi artık herkesin gözü önünde Kodin'le birlikte dolaşıyordum: koca bir filin yanındaki küçük bir tay gibiydim!...

Derken bir sabah, Rusya'yı kasıp kavuran kolera salgınının, Tuna kıyısındaki Reni kasabasına geldiğini öğrendik. Müthiş heyecanlandık; yetkililer ancak o zaman Komorofka'nın tam bir mikrop yuvası olduğunu hatırladılar, mahalleyi kireçleyip asitfeniklemek üzere sağlık memurları gönderdiler.

Annem beni kentin dışına, dayımların yanına göndermek istiyordu, ama ben buna karşı çıktım: Kodin, taşradan çok ilgilendiriyordu beni. Şimdi artık her gece dövüyordu anasını, ve her gece bahçeye atıyordu kadını. Hava sıcak olduğundan, kadıncağız, kapının önündeki kocaman taşa oturup sabaha dek orda kalıyordu. Kodin, sabah evden çıkarken onu orda uyur buluyor, bir tekme atıp yere yıkıyor, ağlayıp inlemesine aldırmadan çekip gidiyordu.

Bu vahşilik karşısında soluğum kesiliyordu! Yapılan açıklama şuydu: Anastasya Ana'nın elinde birtakım topraklar vardı; oğlu, bunları sattırmak için dövüyordu onu. Ama bu hikâye beni kandırmıyordu; Kodin'se ağzını açıp tek söz etmiyordu bu konuda. Mahalleli kadınlar (hattâ anası bile) bu işkenceden, insanı ürküten bir rahatlıkla söz ediyorlardı: herkes alışınıştı bu duruma. Asıl, hırpalanan ana bir hafta odasında yatarsa şaşıyorlardı.

Bu sertleşme, daha çok, Anastasya Ana'nın korkunç bir suskunluk içinde oluşundan geliyordu. Komşu kadınlar, sesini hatırlamadıklarını söylüyorlardı. İnsanı tiksindirecek kadar cimri, sinsi ve insan sevmez olan bu kadın, kimseyle konuşup görüşmemek için, üç karışlık boyuyla, yolun tam ortasından yürür, yük ya da insan arabaları arasında dolaşırdı. Nereye gider, nerden gelir, kimsecikler bilmezdi; Kodin, üstünü başını, ötesini berisini arar tarar, ama bir baş sarımsak alacak para bulamazdı. Geceleri kendisini evine çağıran komşu kadınların ardına sessizce düşer, bir tas çorba verilirse, yine ses çıkarmadan içerdi. Ama daha ertesi gün, aynı kadınları tanımaz olurdu. Gözlerini yerden ayırmaz, paslı çiviler, bez parçaları, kemik ya da boş kibrit kutusu, ne bulursa toplardı.

— İyi ama, Anastasya, neden şu toprakların bir kısmını satmıyorsun? diye sorulduğunda, hiç değişmeyen şu karşılığı verirdi:

— Herkesin kendine göre bir hesabı vardır.

Kolera tehlikesi belirince, Kodin anasını iyice sıkıştırmaya başladı. Gördüklerim pek garipti doğrusu! Evlerimizin avlularını ayıran tahta parmaklığa burnumu dayar, her şeyi seyrederdim. Kodin gelir, anasını «prispa»nın üzerinde bulur, çizmeli ayaklarıyla birkaç tekme atardı; sonra, uyuz bir kediyi tutarcasına, iki parmağıyla ensesinden yakalar, götürüp sokağa atardı. Aralarında, akşamları yerine getirilen bir görevdi sanki bu: Kodin'in görevi anasına bir iki tekme atıp sokağa fırlatmak; kadınınkiyse, «tekmeleri yemek» üzere hazır beklemek, azıcık ağlayıp inlemek, sonra kapı önündeki taşa yerleşmekti âdeta. Ne bir lâf ederler ne şöyle yüksek sesle bağırırlar, ne de herhangi bir açıklamada bulunurlardı. İkisi de işin aslını bilirdi.

Annem, hiç bir zaman başkasının işine burnunu sokmazdı; ama bir akşam, insanlık görevimdir diyerek, gidip Anastasya'yı alıp eve getirdi; kadın, küçük bir hayvan gibi anamın arkasına düşmüş geliyordu, mutfağa girince, hiç sesini çıkarmadan bir köşeye çöktü, büzüldü. Gözlerinin anlatımını bilmiyordum, bakışlarını yakalayabilmek için harcadığım bütün çabalar boşa gitti. Geri zekâlı insanlar gibi başı yerde oturuyor, zaman zaman kaçamak bakışlar gönderiyordu çevresine.

Gaz lâmbası tam onun büzüştüğü köşede yanıyordu, ışıkta, yalnız, sımsıkı kapatılmış ve

ileri uzatılmış dudaklarını görebildim, ağız değil, tam bir tavuk kıçıydı mübarek. Annem ona biraz haşlama et verdi, sonra, sandalyesini yanına çekerek :

— Ah, Anastasya'cığım, boşu boşuna kendine eziyet ettiriyorsun! dedi. Sat şu topraklardan birazını da evinize huzur gelsin!

Bilindiği gibi, yalnız o beylik cümleyle karşılık veriyordu sorulanlara, oysa bu kez, ikimizi de şaşkınlık içinde bırakıp uzun uzun konuştu, ve korkunç şeyler söyledi. Dudakları belli belirsiz kıpırdıyor, boğuk bir sesle konuşuyor, baykuşunkini andıran gözleriyle yüzümüze bakıyordu:

— Satayım ha.. Satmak... satmak... Çocuk oyuncağı geliyor bu işi size... Oysa ben sana bir şey söyleyeyim mi... senin oğlan geçen gün bizim kürek mahkûmunun öbür adamı öldürmesine engel olmasaydı çok daha iyi ederdi... Böylece, o şimdi zindanda olurdu, ben de kurtulurdum...

Annemle ben, korkuyla birbirimize baktık. Kulaklarımıza inanamıyorduk. — Çılgınca bir öfke kapladı yüreğimi, lâmbayı kapıp kadının kafasında paralamak geldi içimden; ama tam o sırada, Kodin gözüktü kapı ağzında. Annem ayağa fırladı, gidip onu göğüsledi. Önünde dikildi, gözlerinin içine bakarak:

— Hayır. Kodin!... dedi. Evimde, beni çiğneyip geçmedikçe ona el süremezsiniz...

Kodin'in başı açıktı, ayaklarında terlik, sırtında da yalnız gömlek vardı, başını yere

eğmiş, söylenenleri onaylarcasına çenesini göğsüne yapıştırmıştı. Sonra, başını kaldırıp :

— Zoitza Ana! dedi, ben ona el falan sürecek değilim, bu pisliği evinizde tutmayın demeye geldim... Ana değil, vebadır bu karı.

— İyi ama, dokuz ay sizi karnında taşıdı. Kodin! diyerek sözünü kesti annem.

Kodin elini alnına götürdü

— Aman hatırlatmayın bunu bana!... Aklıma geldikçe yüzüm kızarıyor! Zehirle besledi beni.

Sonra, elleriyle yüzünü örterek çekip gitti.

Annem «veba»ya döndü :

— Vah zavallı kadınım, vah! Göreceksin, sonunda canına kıyacak bu oğlan senin!

— Kıysın! Bir karış toprak satmayacam işte!

— Peki ne yapacaksın onca toprağı? Ölünce yine ona kalmayacaklar mı?

— Hayır!... Hiç bir şey kalmayacak ona!... Her şeyi kiliseye bağışladım, anladın mı! Nah bunu alır o!

Ayaklarından birini kapıya doğru uzattı. Bunun üzerine, annem Anastasya'yı daha fazla tutmadı evde, o da gidip yine kapısının önündeki taşa çöreklendi.

Kodin, birkaç gündür, ta uzaklara, sazlıklara gidip yaban ördeğiyle yaban kazı avlamaya hazırlanıyordu. «Ateşleme çekici orta-

da», güzel bir av tüfeği vardı, kartuşlarını hazırlayışını seyrederken ağzının suyu akıyordu. Yalnız, av konusunda epey güçlük vardı: akşam yola çıkmak, geceyi bataklıkta geçirmek, sülüklerle sivrisineklerin kaynaştığı bataklık sularıyla böğürtlenler arasında kilometrelerce yol almak gerekiyordu. Av hayvanları söğütlerimize yuva yapıp yumurtladığı zaman avlanmak yasaktı çünkü; izin verildiği zamansa, kuşlar kalkıp ancak birkaç avcının göze alabileceği kadar uzağa, cehennemin ta öbür ucuna gidiyordu.

— Şimdi tam beyaz nilüferlerin açtığı, yabanî böğürtlenlerin olgunlaşıp tüylü birer kiraz kadar olduğu mevsimdir!... dedi Kodin göz kırparak.

Az kalsın aklımı kaçırıyordum; ve hemen o akşam, gözünü korkutacak her şeyi gizli tutarak, anneme, ertesi gün Kodin'le ava gideceğimi söyledim. Bunun anlamını çok iyi bilirdi: gerçi akıllı uslu, söz dinleyen bir çocuktum, ama bazı konularda dediğim dedikti. Annem azıcık karşı koydu, sonunda razı oldu.

Bataklıktaki av günlerce sürebilir — her şey «talihe» bağlıdır —, dolayısıyla, ava çıkan büyük bir çalımla mahalleden ayrılır. Tüfek, fişeklikler, av torbaları, azık heybeleri, battaniyeler büyük bir gösterişle ve umutla sırta vurulur. Mahallenin kopilleri bir düğün alayı gibi avcının ardına düşer, yarı yola dek geçirirler. Dönüşte de yolunu gözler, değişik biçimlerde karşılarlar: av torbaları doluysa, av-

cı göklere çıkarılır; yoo, büyük bir talihsizlikle boşsalar, avcı ancak sataşmalarla, alayla, dalgayla karşılanır.

Kodin'in uğurlama töreni Angelina meyhanesi önünde, içeceğini alırken yapıldı sazlıktaki su içilmezdi çünkü; sonra gidip neşeli bir köpek bulduk, hayvan, sanki kırk yıllık sahibiymiş gibi atıldı Kodin'in üstüne; karanlık basarken, bizim tekne «Eski Tuna» denen deredeydi, sonra burdan da ayrılıp daracık bir «kol»a daldık, orada yönümü iyiden iyiye şaşırdım.

Kodin'in sazlıkları avucunun içi gibi bildiği söylenirdi.

O sırada, buralarda biricik kılavuzumuz olan gökyüzünü bizden saklayan salkım söğütler arasındaydık hâlâ. Bununla birlikte, Kodin, hiç duraksamadan kürek çekiyordu. Kimi zaman su öylesine sığlaşıyordu ki, kayığın dibi yere sürtüyordu. O vakit söğüt dallarına tutunarak, iki kıyıya kürek dürterek ilerliyorduk, bu da yetmezse, Kodin dizlerine çıkan suya atlıyor, kayığı itiyordu.

— Bak hele! su sandığımdan da alçakmış yahu!. Eğer hava kapatmazsa, az sonra aydedeyi görürüz... o zaman işimiz daha kolay ve eğlenceli olacak.

Az sonra söğütler seyrekleşti, gök o güzelim siyah tülüyle ortaya çıktı, yanımızı yöremizi de göz alabildiğine uzanıp giden kapkara boşluklar kapladı. Balık ve çamur kokan gerçek ve doğal bir kanal bölgesine girmiş-

tik. Kayığın yükünü hafifletmek için, ben de inmek zorunda kaldım; Kodin zincirinden tutup kayığı çekerken — köpek içinde bağlıydı —, ben, büyük bir zevkle, halı kadar yumuşak balçık üzerinde koşuyordum.

Bir sürü dönemeçten sonra, nihayet çok geniş ve derin bir kanala geldik, burada artık zahmetsizce ilerleyebilirdik. O dingin temmuz gecesinin kuş tüyüne benzer sessizliği içinde, ömrümde ilk kez. kendimi bataklıkta yitmiş hissetmenin, suyun üstünde şıpırdayan küreklerin. atlayıp sıçrayan balıkların ve gecenin koyu karanlığında çınlayan puhu kuşunun sesinden başka bir gürültü işitmemenin tadını tadıyordum.

Kodin av malzemesini, ben de köpeği alıp kayığı bir köşede bırakıp yaban ördekleriyle yaban kazlarının bulunduğu bölgeye doğru yayan yola çıktığımızda, ayın kızıl tekerleği de ufuk çizgisi aşmış durumdaydı.

Ilık bir esintinin salladığı sazlıklarla kaplı, yeryüzü kadar geniş bir bölgeye — kurdun, tilkinin, binlerce sineğin egemen olduğu karanlık evrene — girmiştik artık; burda, leş kargaları kendilerinden zayıf yaratıkları avlardı; sülükler yılandan daha keskin dişliydi; insanın gözünü kamaştıran beyaz nilüferlerle tatlı böğürtlenleri, burda, yalnız meltem okşar; ve ılık yaz gecelerinin titreşimi içinde, burdan, üstüne yerleştikleri geniş yapraklar kadar yeşil kurbağaların kutsal ezgisi yükselirdi.

Bu verimsiz toprak üzerinde kilometreler-

ce yürüyorduk; meyvesi daha dokunur dokunmaz avucunuza düşen böğürtlenlerin dikenlerine takılıyor göğsümüze çıkan gölcüklerden geçerek, kimi zaman yaprakları bıçak gibi keskin sazlar arasında, kimi zaman da yapışkan gövdeli Nemse saparnaları arasında kendimize yol açarak ilerliyorduk. O şaşırtıcı gece aydınlığında, yakından dinlendiği zaman, yeşil kurbağaların görkemli konseri insanın ruhunu eşi benzeri bulunmayan heyecanlara boğuyordu. Kodin bana, bu konser arasında, Tanrı'ya şükredercesine iki büklüm olan sazlarla Nemse saparnalarını gösteriyordu.

— Geldik!...

Kodin, bunu dedikten sonra, sırtındakileri yere attı.

Şimdiye dek geçtiklerimizden çok daha geniş, birkaç hektarlık bir alanı kaplayan bir su örtüsünün kıyısındaydık. Öbür kıyılar, sisli ayışığında, şöyle böyle seçiliyordu.

Kodin heybesinden kısa ve kalın saplı bir orak çıkardı, sazlığa dönüp soluk almadan kesmeye başladı.

— Ne yapasaksın o sazları? diye sordum.

— Bir ada yapacağım, babalık, bu küçük hayvanları kandırmak üzere bir ada ve kulübe yapacağız. Az sonra görürsün... İstersen, kestiğim sazları topla, bir yere yığ. İşim bitince, demet haline getiririm onları.

Bir saat sonra, gölün sığ bir yerinde, bu saz demetlerinden altısının üst üste konmasıyla oluşmuş küçük bir ada görmek mümkündü.

Yine sazdan yapılmış kulübeyse bizi gizliyordu. Çatımız gökyüzüydü. Bizim oralarda «pânda» derler bu kulübeye.

— Avlayacağımız hayvanlar çok kurnazdır, diye mırıldanıyordu Kodin. Yaban ördeklerinin beslendikleri yerle, yuva yaptıkları yerler ayrı ayrıdır. Sabah olunca, hemen tüyerler; akşamları da, alacakaranlıkta kaçarlar. Anlıyorsun ya, bir oraya, bir buraya gider gelirler. İşte ancak o zaman yakalayabilirsin onları, çünkü, sazlar arasındayken, en küçük gürültüde havalanır giderler. Hem dahası var! Sazların sık olduğu yerlerden geçerlerken de, tüfek menzilinin dışında uçarlar. Şimdi sen, ee, nasıl avlayacaksın onları mı diyorsun? Bak kardeşlik, bu hayvancıklar da bize benzer: zayıflıklarının kurbanı olurlar! Su birikintileri durgun olduğu zaman, suyun aynasında kendilerini seyretmeye bayılırlar. Böylece, yalancı bir pındadan ateş edebilirsin üstlerine. Şimdi anladın mı bunca çalışmanın nedenini?

Ayışığı altında titreşen, kıyıları belirsiz engin su birikintisi, yeryüzünün yeni bir Tufan'la karşılaştığı ve dünyada bizden başka canlı kalmadığı sanısını veriyordu bana. Bir mutluluk dalgası yayıldı içime, dayanılmaz bir bağırma, ağlama, hattâ kaldırıp kendimi suya atma ihtiyacı duyuyordum.

Heyecandan tir tir titreyerek, otuz iki dişini birden göstererek gülen Kodin'in ellerine sarıldım :

— Seni seviyorum, Kodin! dedim.

— Beni sevdiğini biliyorum, Adrien!. ve bunu senin ağzından duyunca canım sıkılıyor.

— Neden canın sıkılıyor, Kodin,

— **Kan kardeşim** olabilmek için, beş on yaş daha büyük olmayışına hayıflanıyorum.

— İyi ama, bir kan kardeşin var senin: Aleksi.

Kodin derin bir iç çekti, yüzü asıldı

— Aleksi gerçek bir kan kardeş değildir Büyük bir aptallıkla kan kardeşi olduk. ama işin aslı öyle değil. O da başkaları gibidir, güçlü olduğum için benden korkup yaltaklanır. Yarın gücümü yitirsem, gelir suratıma tükürürler! Aleksi en başta. Üzüntümden, umutsuzluğumdan kendime dost seçtim onu, bir de iyi türkü söylüyor diye! O ise, gururundan; güzel İren de öyle, Kodin'in oynaşı olmak hoşuna gider, ama Kodin'den korkmasa. hemen bu gece aldatır onu!

Yüzünü, gökyüzündeki parlak tekerleğe doğru kaldırdı, ayışığı çehresini aydınlattı, acı bir sesle haykırdı

— Ah, Adrien'ciğim, ah!. Kan kardeşi, bambaşka şeydir!... Belki de yeryüzünde bulunmayan bir şey!... Kan kardeşi, **kendi başına varolan,** sırtını başkalarına dayamayan, sevgisi büyük ve çıkarsız, bütün gönlümüzle sevdiğimiz insandır! Çünkü, görüyorsun ya, birtakım hizmetler görerek kendini sevdirmek kolaydır. Ama bugün, kendi kendime soruyo-

rum: **kendi başına varolan** insan, bir başkasını güçlü bir sevgiyle sevebilir mi acaba?

Kodin eliyle yüzünü sıvazladı, sonra bir sigara yaktı. Söylediklerini anlayıp anlamadığını bilemediği için canı sıkkındı. Bana da aktardı bu sıkıntısını

— Bak, şimdi sana anlatayım insanların nasıl yaşadıklarını. — Bundan on iki yıl önce, Tuna Geçidi karşısındaki söğütlükte adamın birini öldürdüğümü işitmişsindir: bu adam benim kan kardeşimdi, ama gerçekten. Can düşmanı olmazdan önce, çılgınca seviyorduk birbirimizi. Özellikle ben, ömrümde ilk kez. başka biri tarafından seviliyordum. On yedi yaşındaydım, köpek gibi yaşanmış bir çocukluğu geride bırakmıştım. İki sümüklü böceğin çocuğuyum ben!... Anam babam beni hiç durmadan döver, aklına ne gelirse, değersiz mi değersiz şeyleri çalmaya gönderirlerdi: limandan bir torba peynir, komşulardan tavuk çalardım. Tatlı söz olarak, gebe kadınların çocuğunu düşürtecek kadar çirkin olduğumu söylerlerdi. Sokakta, arkadaşlarım da sırtımı okşarlardı, ama bu iş ancak on dördüme dek sürdü, ondan sonra ben onların sırtını okşamaya başladım, kendi usûlümle. Bu yüzden, kanıma, yeryüzündeki yılanların bütün zehirleri doldu! Çirkinliğimden söz etmeye kalkanın kaburgalarını kırıyordum... Öyle sanıyorum ki, babam da yumruğumla can verdi. — Tam o sıralarda Tanas çıktı karşıma, ve bir anda sevdi beni! Aleksi kadar güzel bir oğlandı, ama

aynı zamanda güçlü kuvvetli ve eliaçıktı. İkimiz de on yedi yaşındaydık. — Ah, sevgili kardeşim Adrien, ah! İnsan sevgisi müthiş bir mucizedir! Onun ilk dost öpüşünü yanağımda duyduğum an, dünyanın rengi değişti. Artık hemen hiç kavga etmiyor, herkesin bana çirkin demesine bile aldırmıyordum! Kan kardeşi olduk, ve birbirimizi hiç bir çıkar gözetmeden sevdik, buna hiç kuşkum yok. — Ama sekiz ay sonra, gücüme duyduğu kıskançlık kanını döndürdü: Tanas'ın bakışı değişti, kıskançlık bürüdü gözünü. Beni öpmez oldu. Ben hiç bir şey demedim, bağışladım onu, kendine gelsin diye, eskisinden daha çok sevdim, ondan güçlü olduğumu belli etmemeye çalıştım... Kıskançlığı burdan geliyordu çünkü. Buna rağmen, o, gün günden uzaklaşıyordu benden: öyle ki, günün birinde, yüzlerce kez öptüğüm ağzından, bütün arkadaşların önünde, benim için: «Şebek suratlı sen de!» lâfı dökülüverdi. Ömrümde ilk kez ağladım. Ama gene bağışladım. Tanas elimden avucumdan kaçıyor, habire benden uzaklaşıyordu. Çirkinliğimle onun kadar ustaca alay edene rastlamadım; sonunda, beni dövmeye kalkmaz mı! Yine kendimi tuttum. — Derken, kan kardeşim Tanas, bir gece, üç serseriyle birlikte, söğütlüğe, beni öldürmeye geldi, hem de uyurken. — Bunun üzerine, ben onu öldürdüm. — Ve insanlar ne yargıya vardılar bilir misin? temize çıkardılar beni! oysa suçluydum, ağacın birinden koparduğum şöyle kalınca bir sopayla hepsini kaçır-

tabilirdim! Buna karşılık, sayın Bay Yargıçlar, iki yıl sonra, oynaşımın yatağında bulduğum adamı öldürdüm diye suçlu buldular beni! Hey anam, hey! o gün değil o herifi, elimde olsa, dünyayı böylesine kötü yöneten Tanrı'yı da, anamı babamı da, çoluğumu çocuğumu da öldürürdüm! Bak, Adrien, sen daha aşk acısı nedir bilmezsin, ama inan bana, guruldayan bir karnın açlığından da, insanın etini dağlayan kızgın demirin ateşinden de, hattâ ölümden de beterdir bu meret! O gün ölen bendim aslında, ve onlar tutup beni zindana attılar! Şunu kafana iyice yerleştir, Adrien, ve sakın unutma, ilerde hatırla: insanlar sevmeyi beceremez, yargılamayı bilmezler!...

— Ben seni sevebilirim, Kodin! diye haykırdım. Kan kardeşin olmak istiyorum!

Kodin saçlarımı okşuyordu; acı düşlere dalmış gibiydi. Uzun süre sesini çıkartmadı, sonra

— Evet, Adrien, ben de, yeryüzünde bir kürek mahkûmunu sevebilecek, onu iyi bir insan haline getirebilecek tek kişinin sen olduğuna inanıyorum; ama söz verecek yaşta değilsin henüz. Ayrıca, bilirsin, kan kardeşleri, bıçağın ucuyla, sol kollarına bir haç çizer, birbirlerinin yüreğinden gelen kanı içerler. Ve ben, kanımı içtikten sonra döneklik eden kardeşi ölümle cezalandırırım.

— Tamam, Kodin: ben senin kanını içeceğim, sen de, döneklik edersem, ölümle cezalandıracaksın beni.

Kodin vahşi bir hayvan gibi fırladı yerinden, adamız zangır zangır sallandı! Köpek havladı. Kodin yeniden eski yerine oturdu, kollarını göğe doğru kaldırdığını gördüm, nerdeyse aya dokunacak sanıyordum. Şiddetle alnına vurdu elini

— Hey ulu Tanrım! diye uludu, kollarını iki yana açarak. İnsan şebek suratlı olduğu zaman bile bir çocuk tarafından bunca sevilirse, yaşamaya, insan olmaya değer valla!

Sonra üstüme atıldı, o koca pençeleriyle omuzlarımı ezdi, başımı elleri arasına alıp gözlerimin içine baktı, ben de onunkilere baktım ve ömrümde, o anki Kodin'den daha güzel insan görmedim...

— Senin o temiz kanını tadabilmem için kolunu çizmeme izin verecek cesaretin var mı dost? diye bağırdı.

— Evet! Al, çiz kolumu!.

Sol kolumu uzattım ona. sevinçten ölecek gibiydim. Gözlerini gözlerimden ayırmadan önüme diz çöktü, bıçağını çekti... Bir an, karnına saplayacakmış gibi tuttu onu... Çelik gözümün önünde ışıldıyordu... Ben hiç kıpırdamadım.

— Hadi kes, Kodin!

Bunun üzerine, Kodin, soluğunu tuttu, şapkasını çıkardı, üç kez haç çıkardı. Sol elimi tuttu... elim ateş gibiydi... Sağ elinde tuttuğu sustalının ucunu sol kolumun etli kısmına dayayıp bir süre bekledi... Yine vahşileşen yüzüne bakıp gülümseyerek :

— Hadi Kodin, şöyle yürekten gül, ve kes kolumu! dedim.

Kodin otuz iki dişiyle güldü, gözleri gözlerimde, etimde bir enine, bir de boyuna yanma hissettim. Kodin'in elleri kolundan ayrıldı, tir tir titriyorlardı. Alt dudağı da titremeye başlamıştı, bakışlarımız yaraya kaydı: hafifçe kanayan, düzensiz bir haç. O, dalgın gözlerle buna bakıyordu. Sonra, başı koluma doğru indi, dudakları çiziğin üstüne yapıştı, sıcaklıkları içimi titretti...

Kodin, uzun süre iki büklüm kaldı... Kıpırdamaz olmuştu.. uyuyordu sanki. Başıyla gövdesi kıpırtısız bir kütle halindeydi. Bunun üzerine, annemin başını öperken yaptığım gibi, eğilip tepesini öptüm.

Kodin doğruldu, gözleri çakmak çakmaktı sabahın alacakaranlığında. Robotumsu bir hareketle bıçağı aldı, birbiri ardından, iki kısa darbe indirdi sol kolunun etli kısmına. Çiziklerden hemen kan çıktı. Kolunu dudaklarıma doğru uzattı:

— İç, kardeşim, iç! o minicik kalbin ancak o zaman anlayacak bir kürek mahkûmunun sevgisinin ne olduğunu benimkiyse, küçük bir çocuğun temiz sevgisini mezara dek saklayacak!...

Kodin'in kanını emdim köpek, yanıbaşımızda durmuş, sabırsız bakışlarla bizi süzüyordu.

O güzel gece böylece sona erdi.

Şafağın ağarmasıyla birlikte, çok alçak-

tan uçan iki dizi yaban ördeği, içlerinden dördünün gölün sularına yuvarlandığını gördüler; köpek koşup getirdi onları. Sonra yaban kazları geçti, ama ölmeyip yalnızca yaralanan kazlar, dimdik göle indiler. Onların ardından kızkuşları, kendilerine özgü gürültüleriyle sökün ettiler, aralarından altısını bize bırakıp gittiler. Güneşin kızgınlığı dayanılmaz hale geliyordu, sivrisinekler görülmemiş azgınlıktaydı. Saat ona doğru, yorgunluktan bitkin, yüzümüz gözümüz şişmiş, çamura batmış bir halde, ama sevgi ve şiire doymuş olarak limana döndük.

Günlerden pazardı; liman derin bir uykudaydı. «Komorofka Geçidi»ne vurduk. Çocuklar görür görmez tanıdı bizi, Kodin de avladığımız kuşları gösterdi onlara. Bu, mahallenin bütün kopillerini ardımıza takmaya yetti; ama ben, pazar günü, böylesine pis bir kılıkta görünmekten utanıyordum, kan kardeşime, mezbahanın ordan dolaşmayı önerdim. Güzel sevgilisi İren'in evi de o yanda olmasına rağmen, hemen kabul etti: kız, bu saatlarda, bütün mahalle halkı gibi, kapı önündeydi mutlaka.

— Beni bu pılıpırtı içinde görürse, iyiden iyiye sıtkı sıyrılır herhalde! diyerek dalga geçti Kodin.

Bunun üzerine, çocuklardan biri yanına yaklaştı, arkadaşlarının gülüşmeleri arasında bağırdı

— Haberin var mı, Kodin? Senin «Zampara», sabahtan beri İren'in penceresi dibinde!

«Zampara» dedikleri, doğduğu günden

beri âşık, geceleri sabaha dek sokaklarda sürten, herkesin dalga geçtiği tatlı bir oğlandı. Sevda uğruna «yediği» tekmelerin haddi hesabı yoktu, ama bunları yerkenki usluluğu daha da ömürdü. Bugüne dek, yalnız belâlı Kodin'in yavuklusuna yanaşamamış, sabah kırağısı, penceresinin altında türkü çağıramamıştı.

Zavallı oğlan adına titredim

— Kodin, söz ver bana, döve döve öldürmeyeceksin zavallıyı! diye rica ettim.

— Ah, ah! diye iç çekti, söz, sevgili kardeşim, söz. Ama şunu bil ki, kadın yüzünden yanıp gidecek Kodin. Daha şimdiden kanım beynime çıkıyor valla.

Elini sıktım ve

— Kan kardeşi olduğumuzu unutma! dedim. Adam öldürmek yok artık!

Sokağın başına gelince, Kodin çocukları geri itti, ben eğilip alana bir göz attım. Üçüncü ev İren'indi, ilk karşılaştığımız gün mektubu oraya götürmüştüm. Kodin'in beti benzi attı: talihsiz «Zampara», sırtında pazar giysileri, şapkasını yana yıkmış, bir kemancı eşliğinde, pencere dibinde şarkı söylüyordu

Akasyanın yeşil yaprağı!
Kim ne yapsın ihtiyar bunağı,
Ya da içki yerine su içen âşığı,
Hele yaz günü ot yolmaya gideni!
Amaıun dostlar ben pek severim,
Sabah akşam pilicime sarılıp yatmayı!

«Zampara», ihtiyar bunak derken, kendisi gibi genç olmayan Kodin'i ima ediyordu.

Kodin, şempanzeler gibi iki üç sıçrayışla oğlanın tepesine çöktü, onu da, çingenesini de enselerinden yakaladı! Çingene, Kodin'in elinden kurtulabilmek için debelenip duruyordu; bir yandan da yalvarıyordu.

— Sana kötülük etmiycem be adam diye bağırıyordu Kodin. Ama sana bir bahşiş vericem ki, az sonra, aynı şarkıyı bu herif için çalacaksın!

Ve ikisini de avluya sürükledi. Ben, tahta parmaklıklar arasından seyrediyordum. Kodin, eline bir kamçı almış, «Zampara» yı soyunmaya zorluyordu. Beriki, daha şimdiden don gömlek kalmıştı; kendisini daha fazla utandırmaması için yalvarıyordu, ama Kodin hiç oralı değildi, kırbacı şaklatmaya devam ediyordu:

— Hadi bakayım, çıkar, çıkar! Düşün ki, otuz iki dişini yerden toplatabilirdim sana!

«Zampara» çırılçıplak kalınca, Kodin bahçeden bir kiloluk bir karpuz aldı, iple adamın cinsel organına bağladı. Sonra Komorofka alanına çıkardı. «Zampara», baldırları arasında sallanan karpuzla, çırılçıplak koşuyor, Kodin de, yanında kemancı, elinde kamçı arkasından geliyordu; çingene çalıp söylüyordu:

Akasyanın yeşil yaprağı...

Akasyanın yeşil yaprağı...

— İren'in evine gidip gelinecek, marş marş! diye uluyordu Kodin.

Mahalle halkı daha bu olaya gülmeyi bitirmeden, bir ağustos sabahı, yıldırım gibi bir haber yayıldı ortalığa: dün ölen bir adamın, koleraya tutulduğu saptanmıştı.

Hemen karantina kondu, koleralıların evi giriş çıkışa kapatıldı. Sonraki günler, konan asker çemberini yararak mahalleye giren doktorla hastabakıcı durumu kuşkulu birkaç kişi buldular. Hafta sona ermeden, iki adam, güpegündüz yerlere serilip can veriyordu. Ertesi gün biri daha. Sonra, korkunç bir yıkım başladı: hastalık önce bütün mahalleye, sonra bütün kente bulaştı. Sağlık örgütü, ölü ya da diri, bütün koleralıları topluyor, bunları hastanede ayıklıyor, ölüleri kireç kuyusuna gömüyordu. İnsana dehşet veren bir yük arabası sabah akşamı mahalleyi tarıyordu. Hastalığı önleyebilmek için içip içip sarhoş olmaktan başka çare bulamayan ayyaşları da topluyorlardı kimi zaman.

Hastalık her yana bulaşınca asker çemberi kaldırıldı, herkesten önce tabanları yağlayan zenginlerin ardından bir göçtür başladı. Yoksullar öyle pek uzağa gidemiyordu tabiî. Komorofka'lılar, mezbahanın bir kilometre arkasına geçip çorak düzlüğe çadır kurdular.

Göç işaretini Kodin verdi, ve ben İren'den, hattâ Aleksi'den bile önce yola çıkma ayrıcalığını elde ettim. Akşam olurken, kalın sopa ve battaniyelerle yapılmış üç çadır - yani bizimki, İren'le Kodin'inki ve Aleksi'ninki pırıl pırıl ağustos göğü altında, yaylanın en kuytu köşe-

sine kurulmuştu. Kodin, üçünü de tek başına kurmuştu.

Hemen ertesi gün, yirmiyi aşkın çadır belirdi bizim düzlükte. Kodin, onları, bizden epeyce uzağa yerleşmeye zorladı.

Durumun bütün acıklığına rağmen, şakalaşmaktan geri durmuyorduk, en güzelini Kodin yaptı:

— Görün bakın! dedi ; Kolera anamdan korkup bizim tepemize çullanacak. En iyisi korkuluk diye yanımıza almaktı onu, ama akıl edemedik.

Dediği doğruydu.

— Bir sabah - dördüncü ya beşinci günün sabahı -, Kodin'le birlikte kampı dolaşmaya çıkmıştık: iki kadınla bir çocuğu kusarken, altlarına ederken bulduk!... Hısımları bunları saklamaya uğraşıyor, Tanrı'ya yakarıyor, koleraya karşı kullanılan, boyunlarına astıkları kâfur kürecikleri burunlarına sürtüyorlardı.

Kodin, bir çıngıraklı yılan tarafından sokulmuş gibi hemen yüzgeri etti, üç çadırı göz açıp kapayıncaya dek söktü, eşek gibi bütün yükü sırtımıza vurduk, koleranın erişemediği bir yer aramaya çıktık.

Aleksi'nin küçük arabası yanındaydı, bununla limanda yük taşıyordu; bütün pılıpırtımızı arabaya yükledik; bu sefer, yaylanın öbür başına, kentten dört kilometre uzaktaki, yansıları Tuna'ya vuran söğüt ağaçlarının altına gittik.

Vahşi bir yaşamın hüküm sürdüğü bu sı-

ğınakta, daha ertesi gün kolerayı da, yemek zorunda olduğumuz sarımsağı, boyunlarımıza astığımız kâfuru, ve vücudumuza sürdüğümüz sirkeyi de unutmuştum. Söğüt ağaçlarıyla üstlerindeki kuşlar cennet gibi gözüküyordu bana; ılık ve yıldızlı gecelerimizde, ay ışığında sevgili Tuna'mı seyretmekse, çocukluğumun en büyük düşüne uygundu: uçsuz bucaksız, dingin gökyüzü altında, bir battaniye ve bir tencere yemekle küçük bir kulübede yaşamak... yani, tam kitaplarda okuduğum haydut öykülerine uygun bir yaşam.

Derken, annem kara düşüncelere dalıyor, midesi bulanmaya, başı ağrımaya başlıyor. Benden çok heyecanlanan, beti benzi uçan Kodin iki tokat atıyor alnına ve İren'e bağırıyor:

— Hemen Havva Anamız gibi soy, etinden kan çıkarana dek ov onu!... Ama bu işi şöyle okşar gibi yaptığını görürsem, erkek olduğumu falan unutur, yalnız Adrien'in annesi olduğunu düşünür, kendim girişirim alimallah! O zaman görürsünüz bir koleralının nasıl ovulacağını!

Ben, kapısı örtülen çadırın önünde ağlıyordum. Kodin'se, kaçamak bakışlarla içeriyi kolluyor, hoşnutsuzluğu yüzünden okunuyordu. Sonunda dayanamayıp bağırdı:

— Zoitza Ana, Zoitza Ana! Adrien'i yeryüzünde tek başına bırakmak istemiyorsanız, gerekli yerlerinizi örtüp şu koca pençelerime bırakın kendinizi!

Ve karşılık beklemeden çadırın perdesini

çekip içeri daldı, ve annem, tam bir saat, kurdun ağzına düşmüş kuzu gibi inledi pençeleri altında. — Gözünaydın, Adrien! Kanı kızışıyor! Kanı kızışıyor! Kan yürüyor derisine!... Kurtuldu, kurtuldu!...

Ertesi gün, annem kalkıp oturdu, mide bulantısı kalmamıştı, ama hâlâ bitkin ve şaşkındı. Kodin sirkeyle bir güzel ovdu onu, giysilerini kazana koyup kaynattı. Sonra Aleksi'nin atına bindi, kente, yiyecek getirmeye gitti.

Annemin yanına girip ona dokunmam yasaktı. Perdenin aralığından, ateş gibi kızarmış başıyla ayaklarını görüyordum. Annem gülümsedi, «hepimizi kurtarması için» Tanrı'ya yakardı. Ormana dalıp koştum azıcık. Yamacı inip ırmak boyunca yürüdüm. Birden, çalılıklardan birinde, üstünde adının baş harfleriyle. İren'in mendilini gördüm. Yerdeki otlarla küçük ağaçlar ezikti. Kodin'in, mendili kendisine götürdüğüm zaman takınacağı suratı düşününce, elimde olmayarak gülümsedim; koleraya rağmen, dertlerini unutacak yeri biliyordu hınzır.

Ama mendili cebime sokup fundalıktan çıkarken gördüğüm şey, sorunu pek yanlış anladığımı tanıtladı: İren'le Aleksi, düzlükteki söğüt ağaçlarının gizlediği küçük bir çatakta çılgınca öpüşüyorlardı.

Olduğum yerde donup kaldım! Demek ki İren Kodin'le değil, kan kardeşiyle geliyordu fundalığa!. Hemen mendili çıkarıp yerine bıraktım, onlara gözükmeden sıvıştım.

Kolum kanadım kırılmıştı, kapkara sezgiler yüreğimi durduracak gibi oluyordu, yamacı tırmandım, gelip çadırın önüne attım kendimi, annem, daha iyi olduğunu söyleyerek azıcık yüreğime su serpti. Hemen şimdi çekip gitmek istiyordum buradan; çok büyük felâketlere gebe bu yerde daha fazla durmamak istiyordum.

İren'le Aleksi gözüktü az sonra, her biri başka bir yoldan geliyordu. Ah! yüzleri, içlerindeki sırrı öylesine dışa vuruyordu ki! Aleksi'nin suratına bakınca, kan kardeşliğin içtenliği konusundaki bütün yanılsamalarım tuz buz oldu.

Daha onlar yeni gelmişti ki, müthiş bir nal sesi Kodin'in dönüşünü haber verdi bize. Soluk soluğa indi hayvandan, ve daha ayağını yere basmadan haykırdı:

— Sağlık memurları kaldığımız ilk kamptaki hastaları postalıyorlar!. Buraya sığındığımız haber verilmiş, hasta arabası az sonra damlar! Ben Adrien'in annesini ve giysilerini saklıycam... Ben yokken gelirlerse, üç büyük, bir çocuk var burda deyin, hepsi de sapasağlam!... Anlaşıldı mı? Gereksiz gevezelik etmeyin! Sorgu yargıçları gibi, iyiyle kötüyü birbirine karıştırır bu adamlar!

Ve bizim çadıra girip:

— Ee, anacığım! dedi güleryüzle. İşittiniz değil mi? Cenaze arabasıyla tamşmak üzeresiniz! Nasılsınız bakalım?

Annem, karşılık verecek yerde ayağa kalk-

tı — Güzeel! diye bağırdı Kodin; ama toplu mezarda hastalıktan korunma lütfundan kaçmak için, ikimiz şöyle kısa bir gezintiye çıkıp kendi başımızın çaresine bakacağız!

Bunu derken geldi, küçük bir çocuk gibi kucağına aldı annemi, bayıraşağı inmeye başladı; ben de, annemin hâlâ ıslak giysilerini almış, bohçalayıp sırtıma vurmuş, artlarına düşmüştüm.

Fundalığa doğru yürüdüklerini görünce duyduğum sıkıntıyı nasıl anlatmalı? Kodin'in yüreğine düşecek ufacık bir kuşku olasılığı, aklımı başımdan alıyor, gözümü karartıyordu - yönünü değiştirmeye uğraşıyordum:

— Bu yandan, Kodin, bu yandan! Şu tarafta, hiç kimsenin bulamayacağı bir yer var!

— Yok, dostum, orda yalnız çamur var. Ayrıca, şurdaki güneşli fundalık da bizi bekliyor.

Ve oraya daldı. Bunun üzerine, mendilin çalılıktan alınmamış olabileceğini düşünüp korktum, koşmaya başladım. Neyse ki orda değildi. Ama Kodin, ezilmiş çimenleri ve bir söğüt dalının yeni kesilmiş yongalarını farketmekte gecikmedi. Taze yongalardan birini aldı, yokladı, düşüncelere daldı, ürkek bakışlarla çevresini taradı, şaşkın bir tavırla yüzüme bakıp:

— Az önce biri varmış burda, dedi... Sen miydin yoksa?

Hiç düşünmeden hayır diye karşılık ver-

dim, ve daha o an, bendim demediğime pişman oldum.

— Burası çok iyidir, dedi anneme, ama daha önce başkaları tarafından da keşfedilmiş, yakında öğrenirim kim olduklarını. Kurt, ağıla bir kere gelmez çünkü.

Tam annemi kaldırıp başka bir yere götüreceği sırada, bakışlarının otlar arasında bir şeye takıldığını gördüm; eğildi, ihanetin çürütülmez kanıtını aldı yerden: İren, kırmızı bir iplikle boynuna astığı yuvarlak kâfuru, oynaşmaları sırasında düşürmüştü. Kodin, olduğu yerde donup kalmış, parmakları arasındaki yuvarlak taşa bakıyordu. Yüzünde: Alın şunu elimden! alın! Parmaklarımı yakıyor!... diyen bir hava vardı. Sonra bakışları yeniden yongalara kaydı, bunlardan birini aldı, bir yonga değil de koca bir kalas kaldırıyormuş gibi güçlükle cebine koydu.

Kodin, çadırın yanında, Aleksi'yle konuşmakta olan oynaşına doğru yürüdü, bakışları, birkaç kez, İren'in çıplak boynundan, Aleksi'nin ellerine gidip geldi. Aleksi, kabuğu soyulmuş bir söğüt dalıyla oynuyordu. Kodin, sakin bir sesle sordu:

— Boynundaki kâfur n'oldu. İren?

— Yitirdim, Kodin.

*
* *

Kodin'in dediği gibi, sağlık memurları o

sabah bizim kampa uğradılar, sapasağlam dört kişiyle karşılaştılar.

— Şimdi gidip annemizi getirebiliriz, Adrien, dedi Kodin neşeyle.

İren:

— Ben de geliyorum, bakalım nereye sakladınız onu! diyerek ardımıza düşmüştü.

Kodin, başını geri çevirmeden, garip bir biçimde yüzüme bakarak karşılık verdi:

— Neden olmasın? gel tabii! Hattâ, sen de gelebilirsin, Aleksi kardeş.

Kodin, sigara içerek, hiç konuşmadan yanımda yürüyordu. Bayırın dibinde, Aleksi hemen ardımızdan geliyordu, İren'se, adımlarını yavaşlatıp gözden yitmişti. Kodin hiç bir şeyin farkında değilmiş gibi davrandı, ama artık yardımsız yürüyen annemi alıp geri dönerken seslendi:

— Hey, İren!

— Ne var? diye karşılık verdi talihliz olayın geçtiği fundalığın içindeki İren. Kâfurunu arıyordu herhalde.

Kodin: Gördün mü kurt nasıl yeniden geliyor ağıla? dercesine yüzüme baktı, sonra durup bir daha seslendi:

— Ne yapıyorsun orda?

— O kadar meraklıysan söyleyeyim... çişimi ediyorum!...

— Bana bak Aleksi, senin de çişin gelmedi mi, ha?

Aleksi salakça güldü, hiç bir şey anlama-

dı. Kodin'in sabahki soruşturması bu kadarla kaldı.

Ben, ne düşüneceğimi bilemiyordum. Öğleyin, arasıra yaptığımız üzere, hep birlikte yemek yedik. Genellikle bir kilo pirzolayı tek başına yutan Kodin'in hiç iştahı yoktu. Bana bakmaktan kaçınıyor, habire bir şeyler anlatıyordu. Hattâ hepimizi güldürüyordu, sonunda, en çok işkillenmesi gerekenleri bile uyuttu. Ama annem dolmayı yutmadı, hele ben hiç.

— İşler kötüye gidiyor, Adrien, dedi bana: Kodin'in kafasında birtakım kötü şeyler «kotarılıyor»!... Ben azıcık iyileşir iyileşmez, Dimi Dayı'nın evine gideriz. Tanrı acısın bu üç talihsize!...

Annem, karışık işlerin çözümünü hep Tanrı'ya bırakırdı; oysa kan kardeşi olan ben, Tanrı'nın nasıl olup da Kodin'in bıçağını durdurabileceğini anlayamıyor, işi başka türlü ele alıyorum. Kodin'den bir saniye bile ayrılmamaya karar verdim.

Oysa, kimbilir ne çok istiyordu benden uzak kalmayı. Her gün birlikte gidip yattığımız kocaman söğütün dibine yürüdü tek başına. Başka günler, giderken bana da seslenirdi; o gün, çağrı beklemeden gittim: kan kardeşi değil miydik?

Sakin ve düşünceli buldum onu; gönlümü etmek için gülümsedi, gülüşünü beğendiğimi biliyordu.

— İyi ettin de geldin. -Sesi değişmişti.- Bir

şey sormak istiyorum sana: yitirilen kâfurla, fundalıktaki yongalar konusunda ne düşünüyorsun?

Cebinden, kâfur küreyle bir parça söğüt kabuğu çıkardı, parmağına doladı kurdele gibi.

— İren'in, boynundaki kâfuru yitirdiğini sanıyorum.

— Bak hele! pek kurnazca bir karşılık doğrusu! Kâfur bende olduğuna, İren de yitirdim dediğine göre, böyle düşünmek pek güç değil elbet! Peki, kâfurun yanındaki şu ağaç kabuklarına ne diyorsun bakalım?

— ?...

— Kabuklar, kardeşim, kabuklar Aleksi'nin elindeki soyulmuş değneğin kabukları bunlar... Gördün, değil mi o değneği?

— Evet...

— Peki, ne diyorsun bu yakınlığa, ha?

Araştırıcı gözlerinin ateşine dayanamadım, değişiklik olsun diye, yüzükoyun uzandım yumuşacık çimenlere. O da aynı şeyi yaptı, başını kavuşturduğu kolları üzerine koydu, gagasını çimenler arasına gömdü, bu durumda, inlercesine üsteledi:

— Söyle bakalım, kardeşçiğim, ne diyorsun bu rastlantıya? sen ne dersen ona inanacağım.

— İyi ama, ne dememi istiyorsun, Kodin? Birlikte gezintiye çıkmışlar, işte o kadar...

— Dostça mı yani?...

— Dostça elbet... neden olmasın?...

— Ve fundalığa gitmişler, çimenleri ezmişler, kâfuru düşürmüşler de farkına bile varmamışlar Bütün bunlar dostça olmuş, öyle mi kardeşlik?

—?...

— Hadi, sevgili kardeşim... Cevap ver bana... Düşündüğüm şeyin doğru olmadığına inandır beni!... Ve... elinden geliyorsa kurtar beni... ama saçmalayarak değil!

Yüzü yere dönük konuşuyordu benimle. Önümüzde, toprağı güneşli ve gölgeli çizgilerle bölerek mermere benzeten söğüt dallarının altında, ta öteki çadırların önünde yatmakta olan annem, Aleksi ve İren, kıpırdamadan dinleniyorlardı. Dizlerine dek açılmış olan İren'in çıplak ve esmer bacaklarında, eriyik halinde güneş parçaları dolaşıyordu. Kodin başını kaldırdı, elini çenesine dayadı, yırtıcı bir hayvanınkini andıran gözlerini bu bacaklara dikti, ve yüzü bir anda karıştı. Korktum, müthiş bir korkuydu bu. koluna dokundum

— Kodin, kardeşim, n'apıyorsun?... Ne düşünüyorsun?...

O, korkulu bir düşten uyanır gibi ayağa kalktı. Bu karanlık görünüme arkasını dönüp oturdu. Ve sersem gibi:

— Adrien, benim yiğit kardeşim... Aramızdaki antlaşmayı bozsak daha iyi olacak galiba...

— Hangi antlaşmayı, Kodin?

— Ava çıktığımız gece, sazlıklarda yaptığımız antlaşmayı...

— Yani artık kan kardeşi olmayalım mı diyorsun, Kodin?

— Evet... olmayalım...

— Nasıl? diye bağırdım yüreğim kan ağlayarak.

— Çünkü. çünkü yeryüzünde kardeşlik diye bir şey yok. Öyleyse, rahat bırak beni! Yakında ormana gidip kurtlar kuşlar arasına katılıcam zaten!

Yüzü yine eskisi gibi sakin ve solgundu. Ağır ağır doğruldu, ben de köpek gibi ardına düştüm. Çevik adımlarla Aleksi'ye doğru yürüdü ve uzaktan, neşeli bir sesle bağırdı:

— Aleksi kardeş!... Arabaya koşsana şu atı! Nicedir Angelina'da bir bardak içki içmedik be!

Aleksi cansız doğruldu:

— Kolera yüzünden hep...

— Pöh!.. Şu zavallı dünyanın sırtında koleradan çok daha beter dertler var!

Aleksi atı arabaya koşarken, Kodin, hâlâ yatan ve kalın kaşlarının altından kendisini süzen İren'in çevresinde döneniyordu; sonra ansızın eğildi, kâfur küreyi burnunun çevresinde dolaştırdı. Kadının yanaklarına kan hücum etti, sonra kireç gibi bembeyaz kesildi. Kodin, alay ederek:

— Bunu tanıyor musun sevgilim? diye sordu.

Kadın, boğuk bir sesle:

— Nerde buldun onu? dedi.

— Yitirdiğin yerde.

Kodin, elinde dizginler, arabanın içinde dikilen Aleksi'nin seslenişi üzerine kâfuru İren'in suratına bıraktı.

— Sende kalsın, güzelim! Seni yine koleraya karşı korumaya, ve... Mevlâ'na kavuşturmaya yarar!

İren yüzünü kollarıyla örttü. Kodin arabaya doğru koştu, Aleksi'nin yanına sıçradı, beline sarıldı. Ben de arkasından fırladım, onun beline sarıldım.. Üçümüz de ayaktaydık, at tırısa kalktı.

Ne sokaklarda oynayan bir çocuk, ne çalışan bir erkek, ne de kapı önünde dikilen bir kadın vardı ortalıkta. Tam bir yıkım... Kolera...

Araba meyhane önünde durdu. İçerde, koleranın ne bu rezil yaşamdan, ne de rakıdan kurtarmaya yanaşdığı eski bir vagon yıkayıcıdan başka kimsecikler yoktu.

Tatlı bir serinlik vardı meyhanede. Tezgâhın arkasında duran Angelina, her zamanki gibi kayıtsız, azıcık solgun ve kederliydi. Hemen yanıbaşındaki iskemlede, yaşlı anası, her zamanki gibi pılıpırtı yamıyordu.

Biz, tam ortadaki yuvarlak masaya oturduk. Şarap getirdiler. Bana da bir bardak koydular, ama içemezdim tabiî. Gözlerimi, kadehleri birbiri ardına yuvarlayan Kodin'den ayıramıyordum. Aleksi de içiyordu, ama azıcık sulandırarak.

İlk litreler büyük bir sesizlik içinde, hemen hemen kıpırdamadan yuvarlandı. Kodin soruyordu:

— Garson nerde, Angelina?

— Kolera, diye karşılık veriyordu Angelina.

Bir insanın nerde bulunduğunu anlatmak için yalnız bu sözü söylemek yetişiyordu şimdi.

O gün yaşananlar olduğu gibi aklımda.

Vagon yıkayıcı, önünde yarı boş bir bardak, başı göğsünde, uyukluyordu. Aleksi. Kodin'in yüzünü güldürmek için, ihtiyarın suratına şarap püskürttü, adam homurdanarak yüzünü sildi; Kodin, gülmek şöyle dursun, iyice surat astı. Aleksi hepimizin yerine gülüyordu, efendisine iyi bir köpek olduğunu göstermek üzere, arabaya gitti ve yanımıza getirdiğimiz söğüt dalını alıp geldi.

O sırada arkası kapıya dönük olan Kodin, Aleksi'yi görmüyordu; beriki, uyuklayan ihtiyarın masasına yaklaştı, adamcağızı yerinden hoplatan, bizi bile korkutan bir sopa indirdi masaya; ama asıl sarsılan Kodin oldu. Gözleri söğüt dalına takılıp kaldı. Beti benzi attı. Bardağını alıp bir yudum içmek istedi, eli takıldı, bardak devrildi. Aleksi, elinde değnek, büyük bir şaşkınlık içindeydi.

— Masaya sopayla vurmak bu denli etkiliyor mu seni?

— Evet, çok. yüreğime iniyor sanki!..

diye karşılık veriyor Kodin, ta derinlerden gelen bir sesle.

Ve ne beni, ne Aleksi'yi, hattâ ne de kayıtsız Angelina'yı aldatmayan bir bakışla, dostunun elini tutuyor, zorla ensesine götürüp kafasındaki derin yara izine dokundurtuyor, ve:

— Görüyor musun, Aleksi? diyor Masaya indirdiğin değnek, canını kurtardığım gün kafama inen kalın sopadan çok daha fazla acı verdi bana.

Aleksi, ayakta durmuş, şaşkın gözlerle dostuna bakıyor, ne diyeceğini bilemiyor, ama Kodin o dev gibi boyuyla ayağa kalkıp tepesine dikilince, sapsarı kesiliyor. Bakışları: Biliyor mu acaba? dercesine bir bana, bir Angelina'ya, sonra yine bana kayıyor.

— Bu değneği hangi bıçakla soydun bakalım, Aleksi'ciğim? diye soruyor Kodin, bir ayağını taburelerden birine dayayarak.

— Şununla. diye mırıldanıyor Aleksi, belinden bıçağını çekerek.

— Ohoo. bu insan değil, soğan doğramaya yarar ancak!. Onu korkulu bir silâh haline getirmek istersen, ucunu zehirlemelisin, hem de bak hangi zehirle!

Gömleğinin kolunu çözüyor, bıçağı kolunun etli kısmına şöyle bir santim kadar batırıyor.

Ben ve Angelina, ikimiz bir ağızdan haykırıyoruz, Aleksi:

— Kodin kardeş!... Neyin var? diyor.

— Ah, Aleksi kardeş, ah! - diyor Kodin

akan kana aldırmadan bıçağı ona geri verirken. - Ah!... Ah!... Bu sabah bir engerek yılanı soktu beni!... İçki getir, Angelina! Sen de bir türkü söyle, Aleksi kardeş, hadi bir türkü çağır bize! Otur şu iskemleye... Senin oturuşunu severim çünkü. Örneğin, **Pangaratzi Yolu**'nu söyle bize.

Boncuk gibi ter döken Aleksi'nin yüzünde bir rahatlama oluyor; türküleri öteden beri Kodin'i büyülerdi.

— Neden o kederli türküyü istiyorsun? diye sorma cesaretini gösteriyor.

— Öyle, içimden geldi kardeş.. Unutulmuş şeyleri hatırlamak için..

Kan kardeşi kafese kapatılmış bir aslan gibi çevresinde dolanırken, Aleksi oturuyor, tirek bir sesle türküye başlıyor:

Pangaratzi yolu, civanım,
Asker doludur asker,
Yanlarında pırangalı mahkûmlar...
Yürek de dayanmaz, civanım
Onları pırangalı görmeye..
Be hey Kraliçem, İmparatoriçem!
Acı biraz bu gariplere!
Azıcık su serp yüreklerine!

Kodin, tıpkı ünlü kavga günündeki gibi alev alev yanan, allak bullak bir yüzle Aleksi'nin arkasına geliyor, başını tutup geri yatırıyor, insanı ürperten bir sevecenlikle:

— Ah!...sevgili kardeşim Aleksi, ah! diyor. Bayılıyorum türküne!. Ama hangi şey-

tan dürttü de, bu sabah söğüt dalı kestin, kardeşim?... Ben yiyecek getirmeye gittiğim zaman sen hep söğüt dalı mı kesiyordun, ha?

Aleksi, başı Kodin'in ellerinde, gözleri gözlerinde, boğuk bir sesle karşılık veriyor:

— Hiç bir şey anlamıyorum, Kodin...

— Anlamıyor musun, Aleksi? Peki ya bu ağaç kabukları, tanıyor musun bunları?

Müthiş bir sarsıntıya kapıldı zavallı oğlanın vücudu; Kodin, cebinden, söğüt kabuklarını çıkarmıştı, gözleri kan çanağına dönmüştü.

Bunun üzerine, Kodin, ansızın Aleksi'nin başını bırakıyor, elleri yanmış gibi geri sıçrıyor, şarapla ve acıyla sarhoş alan Aleksi alnını masaya dayıyor. O korkunç sessizlik içinde, yaşlı kadının, kendiliğinden bağırdığını hatırlıyorum:

— Amanın!... Sen kusurumu bağışla, ulu Tanrım!... Ah ben ne akılsızım, yarının cuma olduğunu unuttum!...

Sonra kızına dönüp:

— Hepimizin yardımcısı Sainte Vineri için mum yakınayı unuttuk ayol! diyor.

Kızı koşup gidiyor, bir gaz lambasıyla dönüyor, fitili değiştirip gazyağı dolduruyor.

Kodin'in gözleri lambaya takılıyor. Elleri cebinde, omuzlarını kısmış, duvara yaslanmış duruyor; kanlı bakışları bir lambaya, bir Aleksi'nin omuzuna kayıyor. Şapkasını eline alıp üç kez haç çıkarıyor. Sonra, şapkasını giyip bağırıyor:

— Türkü çağır, Aleksi!... Hiç durmadan

türkü çağır!... Sen de, Adrien, bir bardak rakı götür şu ihtiyara...

Angelina bir bardak içki koyuyor, ben bardağı alıp vagon yıkayıcısına götürüyorum, bu sırada yaşlı kadın da lambayı yakıyor.

Bardağı ihtiyar işçinin masasına koyarken, yalnızca boğuk bir çığlık duyuyorum: geri döndüğümde, Kodin'in, o kocaman gövdesiyle Aleksi'nin üstüne çullandığını görüyorum; oğlanı kucaklamış, hırıltılı bir sesle kulağına:

— Türkü söyle, Aleksi! Durma, türkü söyle kardeşim!...

İlk anda pek bir şey anlamıyorum, ama Aleksi'nin debelendiğini, çırpındığını görüyorum. Kimse sesini çıkarmayınca, ben onlara yaklaşıyorum; Kodin, şiddetli bir dirsek hareketiyle beni itiyor, aynı anda kendisi de geri sıçrıyor. Aleksi'nin sol omuzundan oluk gibi kan fışkırıyor, oğlan küt diye yere yıkılıyor!. Yine birkaç saniye süren bulanık bir görünüm içerisinde, Kodin'in, Aleksi'nin arabasına atlayıp gözden yittiğini; Angelina'nın, çığlık falan atmadan, cinayete arkasını döndüğünü görüyorum. Angelina'nın yaşlı anasıysa, Sainte Vineri kandilini yakıyor, gelip ölünün başına diz çöküyor lambayı döşemeye bırakıyor.

Kasım ayının buz gibi yağmurları başlamıştı. Salgından yeni çıkmış olan mahalle, leş gibi kirli kollarını bacaklarını uzatarak ala-

nın çamurları içinde geriniyordu. Ben, yalnız ve kederli, lambanın abajuru dibinde kitap okuyordum; saat sekize doğru, sokağa bakan pencerenin karanlık ve ıslak kepenklerine inen ve güçlükle işitilebilen birkaç vuruş kitabı yarım bırakıp dışarı çıkınama sebep oldu.

Annem evde değildi. Karanlık ve çamurlu avluya sağnak halinde yağmur yağıyordu. Tahta çarıklarımı güçlükle çamurdan kurtararak, tepemde bir çuval, araba kapısını açtım... ve bir adım geri sıçradım: Kodin, iki büklüm, önümde duruyordu!

Yüzünü göremiyordum, ama upuzun boyu kendisini tanımama yetiyordu. Yaman bir acı dalgası yayıldı içime

— Sakın sesini çıkarma!... Gel bize gidelim! diye fısıldadı, ağzı feci derecede tütün ve rakı kokuyordu.

Aynı zamanda elime yapışmıştı; bir ölününkinden daha soğuk eli kanımı dondurdu. Ruhumu, paramparça olan yüreğimi dolduran acıma duygusu olmasa, polisçe aranan ve geçen yılki Kodin'e hiç mi hiç benzemeyen bu adamı izlemeye pek de niyetim yoktu doğrusu.

— Bataklıktan geliyorum! dedi onların avluya girdiğimizde. Kurtlarla, kuşlarla birarada yaşadığım bataklıktan!... Ama kurtların tüylü kürkleri var, benim yok. Onun için kıkırdadım, eskisinden daha çirkin hale geldim; ama sakın korkma!. N'eylersin, kendimi bildim bileli çirkinliğimden kaçtım, bununla savaştım, ama yetmedi.. Bugün barış için-

deyiz, çirkinliğimle ben kardeş kardeş yaşıyoruz.

Odanın kapısını itti. Anastasya Ana ocak başında oturmuş, sırtını kapıya vermişti; Kodin'i görünce, şeytan görmüşcesine hopladı. Kodin de, iki aylık sakalı, çamurlara batmış, lime lime dökülmüş üstü başıyla, o sarhoş ve hantal haliyle, gerçekten insanlıktan çıkmıştı.

Eşikte durmuş, vahşî bir hayvan gibi dalga geçerek anasını gösteriyordu bana:

— Şu fırlamaya bak hele! Kolera bile ondan korkmakta haklı değil mi, ha! Bir de utanmadan hopluyor beni görünce!

Sözünü bitirince, olduğu gibi kötü yatağın üzerine attı kendini, bu arada, Anastasia Ana da yerine oturmuştu.

— Kapıyı ört, gel şu arkalıksız iskemleye otur dedi. Fazla vaktini almıycam... Kafam hep seninle meşgul olmasa, gelip seni rahatsız etmezdim... Ama gidip kendimi insanların yargısına terketemezden önce, kendi kendime... belki de, dedim... şu yeryüzünde, küçük bir çocuğun, bir kardeşin elini sıkmaya hakkım vardır hâlâ!... - Ver o minicik elini bana, Adrien, ver de kanının sıcaklığını duyayım!.. Ah, o kan, ah! Ava çıktığımız gece kolundan içtiğim o bir damla kan, nah şu yılanın kanıma karıştırdığı zehiri atmaya yaramadı!... Yine kanı bozuk bir adam olarak kaldım!. Yalvarırım sana, Adrien, hep hoşgörüyle bak bana... Yaşamım bir sürü suç işleyerek geçti, ama ta

başından beri iyilik etmek istedim... Ancak, kimsecikler sahip çıkmadı bana.

Bir an sustu... Uyku akan gözleri büyük bir zorlukla açık duruyordu. Sonra, gözlerini yumarak devam etti:

— Şimdi iyi dinle beni: farzet ki. ben daha yaşamaktan umudumu kesmedim... Başka türlü yaşamaya karar verdim... Gencim... Otuz iki yaşındayım daha... İşlediğim suçun büyük bir günah olduğunu biliyorum; ama para, «boyar» ları bile yola getirir Bütün iş, Bükreş'ten iki üç büyük avukat getirip iyi para verebilmekte, yargıçların önüne onları çıkarabilmekte!... Hey dinine yandığımın! Yargıçlar da insandır nihayet, onların da birtakım arzuları vardır. Ondan sonra, yasaların altından girer üstünden çıkar, diledikleri gibi yargıya varırlar Yarın, şafakla birlikte, şu anda ateşte kıçını ısıtmakta olan açgözlü karının gırtlağına dayıyacam dizimi, ve... Allah da biliyor ya! yalnız papazlar için sakladığı parayı değil, anasından emdiği sütü bile sızdıracam ondan!... Sonrası Allah kerim... On yıl sonra hiç de yaşlı olmaycam... Belki de bir manastıra kapanırım, Aynaroz Manastırı'na ya da başka birine' Oralarda insan adam gibi yaşarmış... Neyse işte... Asıl iş... asıl. iş... şeyde...

Kodin uyuyordu. Birden korkunç bir sesle horlamaya başladı, kapkara kıllarla çevrili kocaman ağzını açarak.

Bunun üzerine, Anastasya Ana'nın sertçe başını doğrulttuğunu gördüm. Genellikle insan-

lardan kaçırdığı bakışları, büyük hoşgörüyle üstüme dikildi. Sağı solu karıştırmaya başladı, bir tencere aldı, sonra bıraktı, ocağı besledi, ve Kodin'i uyandırmaktan çekinmeden yatağın altında bir şeyler aramaya girişti. O sırada, gözleriyle: «Ne işin var burda? Hadi bas git bakalım!» der gibilerden bana baktı.

Kalktı, Kodin'e son bir göz attım: ağzını bir karış açıp evi sarsarcasına horlayan bu canavarla aynı odada yatılmazdı gerçekten. Yine o karanlık yağmur ve çamurun içinden geçerek eve döndüm.

Bir saat geçmişti aradan. Anlatılmaz şeylerle, acılar, acımalar, korku ve acılar, o trajik yazın anılarıyla dolu bir saat. Bazı konularda suçlamak istiyordum onu; sarhoşluğu bunları söylememe engel olmuştu.

Saat dokuzu vururken, annem henüz eve dönmemişti; tam o sırada, boğazlanan hayvanlarınkini andıran korkunç bir böğürtü duyuldu.

Sonra aynı güçte bir ikincisi, ve arkasından, evin camlarını sarsan müthiş hırıltılar.

Sokağa çıkıp bakmak üzere mutfağa geçtim. Aman Allahım, nasıl bir darbe yedim o anda!. Eski güçlerini yitirmiş olan hırıltılar sokaktan değil, avludan geliyordu. Anastasya Ana'nın bir baltayla Kodin'i gebertmiş olabileceği geldi aklıma; ama onun gibi çelimsizin böyle bir şey yapabilmesi olanaksızdı!

Hemen koşup tahta çarıklarımı ve çuvalımı kaptım, kapıyı açıp dışarı fırladım... Birtakım kadın erkek sesleri, korku çığlıkları... Av-

luya çıktım. Evsahibimiz benden önce gelmişti oraya, tahta parmaklıktaki bir boşluktan, daha başka insanlar Kodin'in bahçesine girip çıkıyorlardı.

— Ne var, n'oluyor?

— Vah zavallı yavrucuğum, vah!... diye bağırdı evsahibi kadın iki eliyle yüzünü örterek.

Başka birinin:

— Anastasya Ana, iki litre kaynar yağ akıtmış uyumakta olan Kodin'in gırtlağına, dediğini işittim.

Parmaklıktaki boşluğa doğru koştum, ama orda duran bir adam beni geri itti ve tatlı bir sesle:

— Gitme, yavrucuğum, gitme, dedi, görülecek şey değil karşılaşacağın manzara!... Hasta olursun sonra...

Sendeleyerek, sürüne sürüne dolaştım, Kodin'in sokak kapısından içeri girdim. Anastasya Ana'nın avlusu tıklım tıklımdı. Her önüme çıkan, olup biteni görmemi engelliyordu. Bir de baktım ki, parmaklığa tırmanmışım. Ordan çuvalı gördüm. Kodin'in, yarı yarıya odadan dışarı çıkmış başıyla gövdesini bir çuvalla örtmüşlerdi. Çuval artık kıpırdamıyordu. Anastasya Ana, elinde beş santimlik bir mumla oğlunun başucuna, «prispa» ya çökmüştü. Oğlunu seyrediyordu. Mumun alevi rüzgârın etkisiyle sallanıyordu.

KİR NİKOLA

Adrien, on dört yaşına doğru, bir poğaça fırınının -Kir Nikola'nın işlettiği fırının- keskin kokulu sıcıklığında, önce belli belirsiz bir biçimde, sonra tam bir bilinçle, içinde bir dostluk sevgisinin doğduğunu farketti.

Grivitza sokağında yaşayanlar için, Kir Nikola kimi zaman Türk, kimi zaman Yunanlı, kimi zaman da Arnavut'tu, çünkü hem bu üç ulusun dilini de konuşurdu, hem de her birinden dostları vardı. Dedikoducular içinse, bir **vénétic**, yani **şüpheli bir yabancı**'ydı.

Kir Nikola, uygar bir ülkeye gelip yerleşen bütün yabancılar gibi şüphe uyandıran bir insandı gerçekten. Bu yüzden de, herhangi bir Batı kentinden ayrılmayan İbrail halkına kız-

maya pek hakkı yoktu. Ayrıca, İbrail'liler de, öbür kentliler de, para sahibi olduğu an bu **vénétic**'leri seve seve ailelerine kabul etmekteydiler. N'eylersiniz, insanî bir zayıflıktı bu. Kir Nikola'nın başında böyle bir tehlike yoktu, çünkü ne parası pulu, ne de gençliği vardı, ayrıca pis mi pisti. Birkaç gündür poğaçacının bitişiğine taşınmış bulunan Adrien, onun pisliğine şaşıp kalıyordu.

Kısa boylu, saçları hafifçe ağarmış, sakalıyla bıyığı tütünden sararmış, yaşı belirsiz bir adam olan Kir Nikola, yerin aşağı yukarı bir metre altında bulunan, basık tavanlı, tozlu dükkânına tıpatıp benziyordu - hem fırın, hem dükkân olan bu poğaçacının duvarları ve eşiği tam üç kuşak tarafından aşındırılıp çiğnenmişti. Kir Nikola, tıpkı dörtte üçü sarı balçıkla sıvalı, hareketli, kocaman yassı fırını gibi, bütün kürekleri, tahtaları ve börek tepsileri gibi, ökçeleri aşınmış tahta çarıklarından tutun da, parıl parıl parlayan pantalonuna, üstüne yapışıp kızgın ateşte kavrulmuş hamurların etkisiyle asıl rengi görünmez olmuş, bir an bile sırtından çıkaramadığı yeleğine, başındaki küçük takkeye dek her yanı yağ ve un içindeydi; takkesi öylesine yağlıydı ki, ateşe yaklaştığı zaman, üstündeki yağ eriyor, damla damla alnında birikiyordu.

Ama bütün bunlar, mahalle çocuklarının, beş ya da on meteliğe sattığı ünlü **plaçinta'sını** zevkle mideye indirdikten sonra parmaklarıyla dudaklarını yalamalarına engel değildi; **plaçin-**

ta, hem Kir Nikola'nın biricik ve başlıca çöreği, hem de ulusal çöreğimizdi: yufkalar açıldıktan sonra içine yumurtalı peynir ya da soğanlı kıyma konur, kesilir, üstüne domuzyağı sürülürdü.

Adrien de bayılıyordu bu çöreğe. Ama yaşama susamış bu körpeçik, sağlam yapılı çocuk, kısa zamanda çörekten başka bir şeye de tutuldu: bu, kendi olanaklarıyla bulup ortaya çıkardığı, börekçi dükkânıyla börekçinin havasıydı.

İnsanın yazgısı, kendi kişiliğinden başka bir şey değildir, ve daha beşikten çıktığı an ne olacağı bellidir. Yaşadığı çevrenin insanoğlu etkilediği, ona biçim verdiği söylenirse de, **çevre hiç bir şeyi değiştirmez.** İsterse yaldızlı saraylarda doğmuş, Fénelon gibi eğiticiler elinde yetiştirilmiş olsun, alnına bakkallık yazılmış olan bakkal kalacak, yaşadığı çevre onu krallığa doğru itse de, bir bakkal ruh ve aklına sahip olacaktır. Akıl sır ermeyen kalıtım kazanından yüce duygu ve düşünce zenginliklerine sahip olarak çıkansa, bir gübre yığını üstünde dünyaya gelse de, serseriler arasında yaşayıp okuma yazma öğrenmese de, bir düşünür olacak, yüce bir varlık gibi yaşayacaktır.

Toplumsal çevre, üstün yetenekli bir insanı hiç bir zaman yeteneksiz bir insan, bir serseri haline getiremez; bir kukladansa, olsa olsa,

bir şarap tüccarı ya da salak bir avukat yaratabilir. Toplumsal çevre, bu sonuncu üzerinde dilediği gibi oynayabilir; birincisiyse hiç bir şey yapamaz. Böylece, her iki durumda da, hiç bir şey değişmemiş olur.

Pislik yönünden bin yıllık Kahire'yle köhne Halep'i aratmayan mahalle halkı, Kir Nikola'ya «bitli» diyordu. Öyleydi gerçekten de. Ama mahalleli oğlanlarla kızları korkulu bir tavırla dükkânının eşiğinde tutan şey pisliği değil, canavara çıkmış adıydı. İtiraf edelim ki, Kir Nikola gerçekten de canavara benziyordu.

Adrien bu konuda annesinin fikrini sordu. Önce ne diyeceğini şaşıran annesi şöyle karşılık verdi:

— Bak yavrum, suçlunun tek bir günahı vardır: işlediği suç;; suçlayanınsa günahı sayısızdır: insan kardeşine haksız yere yüklediği bütün günahlar kendisinindir aslında. Ben Kir Nikola'yı yalnız bir haftadır tanıyorum, ama ondan çekinmiyorum. Gözlerinden iyilik okunuyor, ve ben gözlerin diline güvenirim, insan sözlerini dilediği kalıba sokabilir, ama bakışını değiştiremez.

Ve Adrien, annesinin fikrini sormazdan önce yaptığı gibi, yine gidip elinde bir kitap poğaçacının sırasına yerleşti. Bir yıl süren köleliğinden, meyhane garsonluğundan yeni kurtulmuştu, şimdi artık özgürlükten ve okumaktan başka tutkusu yoktu, yaşıtlarıyla gezip tozmuyor, kurt gibi yiyip içiyor, okuyor, dolaşı-

yor, ve insan kalbi denen uçsuz bucaksız kitabın gizlerini çözmeye çalışıyordu.

Yeryüzü kalp doludur, ama bunların çoğu, yol kıyılarında biten ve hiç işe yaramayan bitkilere benzer: bir patates onlardan bin kat iyidir. Kir Nikola'ysa tertemiz bir yürekle ortaya çıktı. Ve bu çıkış, başlı başına bir olay oldu.

Bütün mahalle halkı gibi, Kir Nikola da, çamaşırcılıkla geçinen dul bir kadınla oğlunun, kendi dükkânına bitişik iki odalı eve yerleştiklerini öğrenmişti.

Dedikoducular, hemen, ağızdan ağıza, yeni kiracının bir Yunanlı'yla yaşamış olduğunu, dolayısıyla çocuğunun da bir **katzaone** olduğunu yaydılar. Ve küçük piçkuruları da analarına babalarına uydular tabiî, Adrien'i görür görmez, hep bir ağızdan türküye başladılar:

Grek, Grek, parparlek (1).
Dön kıçını da atayım sana bir kötek!

Börekçi, parparlek'in, alışılageldiği üzere bu saldırılara bir taş yağmuruyla karşılık vermediğini, yoluna devam ettiğini görünce pek şaşırdı. Hele Adrien'in elinden kitabını düşürmediğini, hep kırlara bayırlara gittiğini, **plaçinta** sım aldıktan sonra kendisine allahaısmarladık dediğini, ve düzenbaz adamlar gibi bakışlarını kendisinden kaçıran öbür çocukların tersine gözlerinin ta içine baktığını görünce şaşkınlığı iyiden iyiye arttı. Bu yüzden de, gelip

(1). **Parparlek,** Yunanca simitci demek.

dükkânındaki sıraya oturmasından, saatlarca orda eylenmesinden pek hoşnut oldu.

Adrien'se, Kir Nikola'yla Yunanca konuşmaya bayılıyordu:

— Ah, ah, diyordu, Kir Haralambos (yanından ayrıldığı meyhanecinin adıydı bu) çok pahalıya ödetti bana öğrettiği Yunanca'yı! Gün boyu yediğim tokatlar, geceleri öğrendiğim Yunanca sözcükleri kat kat geçiyordu. Oysa, Kir Haralambos, benim bir Yunanlı babanın çocuğu oluşumdan gurur duyduğunu da söylerdi.

Bunun üzerine, Kir Nikola bağırdı:

— Ah, **More Adriani! İster** Yunanlı, ister Türk, ister Tatar olalım, zavallı insancıklarız hepimiz. **Ulus** lâfı, iki çeşit insanın, hinoğlu hinlerle salakların benimsediği boş bir sıfattır. Ve ne yazık ki, ulusçuluğa inananlar arasında, pek az sayıda, içten kişiler de vardır, sınırlar da onların yüzü suyuna ayakta durmaktadır zaten. Yoksa. şimdiye dek çoktan ayvayı yerdi bu **ulus** lâfı.

— Öyleyse sen Yurt kavramına da inanmıyorsun, Kir Nikola? diye soruyordu Adrien.

— Yok be **pedakimu** (yavrucuğum), inanıyorum: geceleri, tek başıma çalışırken. «Cenâbet bir Arnavut» olduğumu hatırlıyorum o zaman. Doğduğum güzel dağları, hem acı, hem tatlı çocukluğumu geçirdiğim yerleri düşünüyorum. O vakit türkü çağırıp ağlıyorum; ama yurdumu düşürken, herhangi bir insanı öldürmek gelmiyor içimden.

Onlar gevezelik ederken, kadınlar, çocuklar, durmadan girip çıkıyordu; pişirilmek üzere bir tepsi ekmek, kabak, üzerine bir parça domuz eti ya da tavuk oturtulmuş Alman lahanası getiriyorlardı. Hali vakti yerinde olanlar yağlı yumurtalı börek, **Livopa'**lı kadınlarsa, kavrulsun diye, hayatlarını kazanmak üzere sattıkları gündöndü çekirdeği getirirdi. Pişirilecek şeyin önemine göre, Kir Nikola, bir ya da iki metelik alıyordu müşterilerden. Bazı kadınlar pişimi beğenmez, kavga çıkardı; tepsi ya az, ya da çok pişmiş derlerdi. Fırıncı, kimi zaman da, tepsi ya da tencerelerin üstünden birkaç kaşık yağ, birkaç dilim domuz eti aşırmakla suçlanırdı.

«Fırına» gelen kadınların dörtte üçü son derece yoksul, karnı burnunda insanlardı. Hemen hep kabak pişirttirmeye gelirlerdi. Üstleri başları döküldüğü, pislikten yanlarına varılmadığı, boyunlarında bir karış kir bulunduğu, saçları başları bir yanda olduğu, ayakları çıplak ve çatlak olduğu halde, hepsinin karnı doluydu - doğumdan üç ya da altı ay sonra, hemencecik doldurulurdu çünkü. Her kadıncağızın etekleri dibinde, yedikleri sade suya çorba ya da karpuzla karınları şişmiş, burnu sümüklü, yarı çıplak, bir alay çocuk bulunurdu. Bütün bu bızdıklar nasıl da bakarlardı **plaçinta'**ya! Küçüklerin ağzının suyu akardı bakarken; annelerse yere tükürmekle yetinirlerdi Kir Nikola, gelen kadının eteklerinin ne denli havada olduğuna bakar, kabak pişirme pa-

rası diye verilen meteliği alır, karşılığında, en az iki meteliklik bir **plançinta** armağan ederdi. Yoksul kadıncağız, ellerini yalarken teşekkür ederdi:

— Tanrı size on katıyla verir inşallah!

Sonra açıklamaya girişirdi:

— Ben öyle açgözlü insan değilimdir, ama karnımdaki... Küçüklere gelince, pöh, hepsi oğlan bunların, yemeseler de olur, çok çok «bilmem nereleri şişer» o kadar...

Kadınların bazısı para falan vermeden çıkar giderdi. Kir Nikola bunu bilirdi:

— N'eylersin, bre **Adriani,** derdi bana, geri çağırıp utandırırsam, alacağım para burnumdan gelir.

Oysa aynı kadın, ertesi gün, evinin kapısında dikilir, komşusuna seslenirdi:

— Şu hınzır Arnavut, bizim **mahalle**'de «fırın açalı» beri yükü iyiden iyiye tuttu ayol!

Bu dedikoducu kadınlar, hele Kir Nikola süvari birliklerine de **plaçinta** ve **gevrek simit** satma iznini kopardıktan sonra, sözleşmiş gibi gelir:

— Ee, işler nasıl, babalık? derlerdi. Üç ordan, beş burdan derken paracıklar birikiyor değil mi ha! Yeleğinin astarı binliklerle doludur mutlaka; onun için sırtından eksik etmiyorsun herhalde!

Adrien, bu sürekli takılmalar karşısında, gözlerini faltaşı gibi açardı. Fırıncının rahat yaşadığına inanıyordu, ama pek zengin olduğunu sanmıyordu. Küçük dostunun içtenliği

karşısında ezilip büzülen Kir Nikola kendini temize çıkarmaya uğraşırdı:

— Ah! **Kardiamu** (canımın içi) ah!... İnsan şu dünyada ne edeceğini şaşırır zaten: cebimde beş para bulunmadığı ve tablamda iki üç **gevrek simit**'le sokak sokak sürttüğüm günlerde «bitli herif» derlerdi; yirmi yıllık acı ve yorgunluktan sonra, bir köşeye iki kuruş koyabildim, şimdi de kalkmış «pis Arnavut» diyorlar bana. Bilmem ki o günkü mü, yoksa bugünkü durumum mu daha utanç verici!

— Bak, Kir Nikola, diyordu Adrien, yoksul ya da zengin, hep iyi yürekli bir insan olduğuna inancım var benim, hiç bir şeyden utanmana gerek yok...

Kir Nikola, Adrien'i böyle aylak aylak kitap okur görmekten sıkıldı, sonunda:

— Bana bak, **filimu** (dostum), dedi, benim dükkânda dursan da bana yardım etsen, acep annenin hoşuna gitmez mi bu, ha? Oğlum sayarım seni, yer içer, ayda da on beş frank alırsın. Ne dersin?

Annesinin, Allahın günü çamaşır teknelerinde kendini tükettiğini bilen ve buna son derece üzülen Adrien de böyle bir öneriyi bekliyordu, ve Kir Nikola söylemeden konuyu annesine açmıştı. İkisi de börekçinin dürüstlüğü konusunda fikir birliğine vardıklarından, akşam söyleşilerinden birinde, annesinden gerekli izni almıştı bile.

— Dilediğin zaman yardıma gelirim, dedi bu yiğit insana; ben öteden beri istiyordum bu işi, ayrıca, annem de razı, beni dövmeyeceğini biliyor çünkü. Yalnız boş vakitlerde kitap okumama izin vereceğini umuyorum.

— Tamam!... Tıpkı şimdiki gibi olacak her şey Yalnız, söylesene bana **psikimu** (iki gözüm), nedir bu sabahtan akşama okuduğun? Öğretmen falan mı olacaksın yoksa?

— Hayır. İnsan yalnız öğretmen olmak için okumaz ki; okumayı seviyorum, o kadar.

— İyi ama, okulu bitirdin sen, değil mi?

— İlkokulu bitirdim, ama bu kitaplarda okuldakinden çok daha güzel şeyler buluyorum.

— Haa! anladım: aşk ve serüven kitapları demek bunlar!

Adrien hemen karşı çıktı:

— Ben en çok o dediğin kitapları sevmem ki; onlardan daha iyileri var...

— Ne var peki?

— Çok ciddî kitaplar var!

Kir Nikola derin bir iç çekti:

— Ah, **pulakimu** (güvercinim) ah! Kitaplarda «çok ciddî» şey yoktur; ancak yaşamın kendisinde vardır. Kitaplar insana mutlu olmanın yolunu gösteremez, gösterseler bile kimse onları ciddiye almaz.

— Yanılıyorsun, Kir Nikola; kitaplarda da doğru ve güzel şeyler vardır.

— Güzel ve doğru ha! İnsanı yaşatmaya yetmez ki bunlar!

— Beni yaşatıyorlar işte, hem de mutlu ederek.

— İyi ama yoksulsun, para kazanman gerekir!

— Hiç önemi yok; ölmeyecek kadar yersem yetişir; kazancımın geri kalan kısmını kitaplara ayırırım.

Börekçi pek duygulandı bu söze:

— Ah, inatçı keçi, ah! Bak, bir örnek vereyim sana. Bizim Arnavutluk'taki ailede Yunan kanı da karışıktır. Annemin, **Barba** Spiro ve **Barba** Vangelis adlarında iki abisi vardı. Çocukluğum onların yanında geçti, gördüğüm ve işittiğim şeylerden öğrendiklerim şöyle. Dayılarımın ailesi varlıklıydı. En büyükleri olan **Barba** Spiro'nun okulda büyük başarı gösterdiğini görünce, tutup onu Atina'ya, yüksek öğrenime göndermeye karar verdiler. Bu **rufiani,** orda, okulu birincilikle bitirdi, ananın babanın aklı başından gitti tabiî. Büyük özverilere katlandılar ve oğullarını önce Almanya'ya, sonra Fransa'ya yolladılar, onun yeni bir **Sokrates** olacağına inanıyorlardı. Gerçekten de, Atina Üniversitesi'nin ünlü felsefe öğretmenlerinden biri oldu, bir sürü kitap yazdı, kendinden epey söz ettirdi, ve daha pek genç yaşında köyüne çekildi, biraz toprak satın aldı, kitap yazmaya devam etti. Kitaplarına bir kez bile göz atmış değilim, bu işlerden anlayanlar, içlerinde «güzel ve doğru şeyler» bulunduğunu söylerdi. Ve söylediklerinin gerçek olması pekâlâ mümkündür. Yalnız, bütün mesele şurda: neye ya-

rar ha? Barbo Spiro'nun işine yaradılar elbet, ama yalnız onun işine! Evlendiği güzel kadınla, kendi kabuğunda yaşayıp gidiyordu. Tek bir yoksul kapısını çalmaya cesaret edemiyordu. Evinde, altın işlemeli ipekli giysiler ve terlikler içinde, derdi günü «güzel ve doğru şeyler» yaratmaktı. Hepimize tepeden bakıyordu ve arasıra, arabasına kurulup paşalar gibi gezerken kendisini selâmlayan köylüleri küçümdiğini gizlemeye gerek duymuyordu.

«Kendi dışında hiç bir şeyle ilgilenmemesinin acısı anasının babasının ölümüne yol açtı. Zavallıcıklar, anamla Barba Vangelis'i hemen hemen yoksulluk içinde bırakarak, aynı yıl birbiri ardından öbür dünyaya göçtüler. Ve günün birinde, Barba Vangelis, öfkelenip de abisine: «Sen bencilin tekisin», bütün varlığını anama babama borçlusun, ama paranın pulun tutsağı oldun!» diye bağırınca, Barba Spiro, uşaklarına emir verip onu dışarı attırdı, arkasından: «Kıt akıllılar Tanrı'nın kendilerine bağışladıklarıyla yetinmek zorundadırlar» diye kaykırarak.

«Böylece, o ünlü bir felsefeci olurken, anam küçük bir peynirciyle evlenip bin bir güçlük içinde yaşamaya çalışıyordu. Barba Vangelis kürkçü oldu, dürüst, ama yoksul bir kızla evlendi, uğraşını ona da öğretti, birlikte, gözleri kör olana dek çalıştılar. Vaktinden önce yaşlandılar; iki çocukları vardı, bunlar, daha gencecik yaşta, yakalandıkları hastalıkların kurbanı oldular; anaları çocuklarını

izlemekte gecikmedi, ve barba Vangelis yapayalnız kaldı. Ben, özellikle, dul kaldıktan sonra tanıdım kendisini. Uzun, uykusuz gecelerini okurnakla geçiriyordu. Ama sıkıntıya düşen, uzak diyarlardaki küçük yeğenlerine mektup yazmanın dışında eline kalem almazdı, ve bu mektuplarla birlikte, hemen her zaman, küçük bir posta havalesi de giderdi. En yakınlarını alıp götüren ölüm büyük geçim sıkıntısına, hattâ yoksulluğa düşürmüştü onu, ama yüreği, çektiği bütün acılara, karşılaştığı bütün tersliklere rağmen, iyiliğini yitirmemişti.

«On dokuz yaşımda evden ayrılıp uzak diyarlarda talihimi denemeye gitmek zorunda kalınca, annem, elindekinin hepsini keseme koydu, ama yeterli değildi bu para. Dayılarıma vedaya gittim. Barba Spiro, saçları pomatalı, üç çocuğunu alıp bahçeye çıkmış, onlara disk ya da mızrak atmayı öğreterek eğlenmekteydi. Beni görünce, açıkça rahatsız oldu, büyük bir eliaçıklıkla (!) eski bir atkı, bir okka da keçi peyniri verdikten sonra, kaskatı yüreği gibi soğuk bir öpücük kondurdu yanağıma. Ağlayarak çıktım onun evinden. Verdiği atkıyla peyniri bahçe duvarlarından içeri fırlattım, yerden kopardığım otlarla yüzümü gözümü sildim.

«Barba Vangelis, o kaderci gülüşüyle, içtenlikle karşıladı beni. Gözlüklerini çıkardı, bana yer gösterdi, başladı konuşmaya. Kendi yaşamını ve parasız pulsuz yollara düşecek, yaşantısı az bir çocuğa söylenmesi gereken şeyle-

ri anlattı bana. Sonra, çekmecesinden bir kese çıkardı, avuçlarıma yerleştirip sımsıkı kavradı ellerimi ve: «İşte, **matiamu** (iki gözüm evlâdım), sana verebileceğim bu kadar. Paranı hesaplı harca, ama ne cimri, ne de duygusuz ol. İnsan kardeşlerimizin aç susuz dolaşmasına göz yummaktansa, yoksulluk çekmek bin kat iyidir. Tanrı seni korusun, hadi güle güle! Hakkını helâl et, bir daha görüşemeyiz herhalde.

«Bunu dedikten sonra kucaklayıp öptü beni. Kısa bir süre sonra öldü. İşte böyle, Adriani. Kitaplar, onları yazanları iyi insan yapmaya yetmiyor.»

Adrien büyük bir şaşkınlık içindeydi. Kuşkuyla sordu:

— Beni aldatmıyorsun, değil mi, Kir Nikola?

— İki gözüm kör olsun ki, doğruyu söyledim sana.

— İyi ama, insanları sevmeden, onlar için kitap yazılabilir mi hiç?

— Hem de nasıl: para kazanmak, ve bir de...

— Kitap yazmak para getiriyor mu?

— Çok, bunun canlı örneği de Barba Spiro; bir de ün getiriyor.

— Ne ünü? İnsanın kalbi kaskatıysa ünü münü olmaz.

***

O akşam, yatağa girerken, Adrien, o ana dek özgürlük aşkından sonraki en büyük tut-

kusu konusunda kuşkuya kapılmış durumdaydı: kutsal Söz, basılı söz, insanın yüreğini titreten, aklını kamaştıran, sevgi ve doğrulukla dolu, kısa ve özlü söz - soylu tanrıça, Edebiyat hapı yutmuştu demek! Tam o günlerde Dostoyevski'nin **Suç ve Ceza**'sını okumaktaydı. Elinde kitap, kaşları çatık, yüreğinin derinliklerinde yatan gizi ortaya çıkarmak istercesine, gözde yazarının adına baktı ve kendi kendine sordu:

— Dostoyevski'nin de yüreği o felsefe öğretmenininki kadar katı mı acaba?

Ertesi gün erkenden kalktı, annesi gider gitmez, Balcesco Lisesi'nin önüne dikildi, derse giren öğrencileri gözlemeye başladı. Adrien bunlardan birini, ilkokuldaki en iyi arkadaşını, sıra arkadaşını çevirdi, ve damdan düşer gibi:

— Dostoyevski'nin **Yaşamı** ya da **Yaşam Öyküsü** üstüne bir kitap biliyor musun? dedi.

— Hayır, bilmiyorum, diye karşılık verdi beriki.

— İyi ama, ne öğreniyorsun peki lisede? diye sâf sâf sordu bu işe şaşıran Adrien.

— Ohoo! burda eğlenceli vakit geçirdiğimizi sanıyorsan, aldanıyorsun dostum!

— Büyük adamların yaşamını öğrenmeye «eğlenceli vakit geçirmek» mi diyorsun sen?

— Boş ver azizim, palavra bütün bunlar!.. Burda, kendine kolay bir yol çizmenin yollarını öğreniyoruz biz. Ama ille de istiyorsan, okul kitaplığından alır getiririm senin zırıltıyı, öğleyin gelir alırsın.

— Pek sevinirim... Öğleyin burda olacağım.

Pelte gibi bir el sıkıştan sonra, daha şimdiden **kolay yaşamanın yollarını** arayan delikanlı yapıya girip gözden yitti.

Adrien, Couza caddesinden aşağı yürürken, kederli bir yüzle, arkadaşının dediklerini düşünüyordu:

— «Zırıltım»... «Palavra bütün bunlar.» Bu da felsefe öğretmeni olacak işte... Tıpkı Barba Spiro gibi. Babası kendisini bataklıkta domuz gütmeye yollar diye ödü patlıyor.

Adrien, «kolay yaşama yolları» nı öğreten fabrikanın dağılış saatında, çeşitli sınıflardan öğrenciler arasında, altıncı sınıftan bir arkadaşıyla birlikte lisenin merdivenlerini inmekte olan dostunu gördü; yanındaki oğlan, kibar yüzlü, uzun boylu, zayıf bir delikanlıydı, işini havarilik derecesine çıkarmış dürüst bir dinadamının oğluydu.

Eski sıra arkadaşı, ta uzaktan, Adrien'i göstererek uzun boylu oğlana:

— Büyük adamların yaşamıyla ilgilenen arkadaş bu işte! dedi. Anası çamaşırcılık, kendisi uşaklık yapıyor, ama derdi günü büyük adamların yaşamı! Hani tam şu eski atasözüne uygun bir durum: **«Kel başa, şimşir tarak!»**

Dinadamının oğlu, bu kaba sözler karşısında, hele, her şeye rağmen kitabı ele geçirdiğine sevinen Adrien'in kulaklarına dek kızardığını görünce, müthiş sıkıldı. Dostuna yaptığı uyarma Adrien'in pek hoşuna gitti:

— Yanlış düşünüyorsun, Aleksandr: büyük dolandırıcıların yaşamıyla ilgilenecek yerde büyük adamlarınkini öğrenmek çok daha övgüye değer bence.

Sonra küçümsenen delikanlıya dönüp:

— Yalnız bu tür kitaplar mı okuyorsunuz, dostum? diye sordu.

— Evet, efendim.

— Çok iyi ediyorsunuz. Devam.

Kitap: **Ölülerin Evinden Anılar'dı,** başında da, Georges Brandès'in imzasını taşıyan, yirmi sayfalık bir yaşam öyküsü vardı: tam bir şölen yani.

Önüne nefis bir yemek getirilmiş mide düşkünü sabırsızlığıyla kitaba saldırdı, eve dönerken, daha yolda okuyup bitirdi Dostoyevski'nin yaşam öyküsünü, talihsiz yazarın çileli ömrünü dolduran korkunç şeyleri öğrendi, kendisinden kuşkulandığı için gözyaşları içinde özür diledi, yeryüzündeki bütün felsefe öğretmenlerine lânetler yağdırdı.

Elinde kitap, yıldırım gibi Kir Nikola'nın dükkânına daldı:

— Dinle beni, Kir Nikola diye bağırdı, şimdi görüşlerin allak bullak bullak olacak işte. Spiro Dayın uğraş seçerken yanılmış, yazar olacak yerde, kasap olmalıymış. Gerçek yazarın yaşamı böyle olur.

Ve, Adrien, heyecandan soluğu kesilerek, acılı sayfaların üstüne basa basa, birçok gerçeği ortaya çıkaran Dostoyevski'nin yaşam öyküsünü okudu börekçiye. Adamcağız ses çıkar-

madan sonuna dek dinledi, pek az şey anladı ve tabiî inancından dönmedi. Bu, hemen hep böyledir zaten: bize en yakın olanlar bile, tutkuyla bağlandığımız şeyleri anlayamazlar.

Adrien, ertesi gün, dost-patronuna canla başla yardıma koyuldu, ancak, tam bir hafta, bütün mahalle halkı üstüne güldü. Annesi buna yiğitçe karşı durdu, ama yine de oğlu adına üzüldü. Oysa Adrien'in umurunda bile değildi bu iş. Dükkânın pencereleri dibine dek sokulup kendisine küfürler eden, yuh çeken oğlanların saldırılarını gülümseyerek karşıladı, ve kısa bir süre sonra bütün bu saldırgan sürüsünün bir lokmacık **plaçinta** için kendisine yaltaklandığını, elini ayağını öpmeye kalktığını görünce ağzı bir karış açık kaldı.

Mahallenin oğlanları dükkânın önüne toplaşıyor, faltaşı gibi açık gözlerini çöreklere dikiyor, ağızlarının suyu aka aka, birkaç poğaça kırıntısı isteyecekleri anı kolluyorlardı. Çoğu kez, arkadaşlarından birinin ardına takılıp sürü halinde fırına doluyorlardı. Çöreği alan dört bir yandan kuşatılıyor, pohpohlanıyor, eskiden yediği ortaklaşa çörekleri hatırlaması için sıkıştırılıyordu. Oğlanların hepsi, «unutma» diyordu, «ben çörek aldığım zaman herkesle paylaştıydım.» Ama çoğu kez, poğaçayı alan bütün bunlara kulaklarını tıkıyor, arkadaşları ağzının içine baka baka yutkunurken, çöreği tek başına mideye indiriyordu.

Çöreğin yarım kilo olması gerektiği, ama dükkânda tartı martı bulunmadığı için, bu iş, satıcının gönlüne ve alıcının kafasına göre, kararlamadan yapılıyordu. Bu yüzden de, Kir Nikola, yassı bıçağıyla, bir ya da birkaç meteliklik bir parça kestiği zaman, alıcı hemen hep suratını ekşitip omuzlarını kaldırır, aldığından hiç bir vakit hoşnut olmazdı. Oğlanlar, arasıra, karanlık bir duyguyla, su götürür bir sevecenlikle kızların bellerine sarılan «Arnavut»u, kızlara iltimas geçmekle suçlarlardı. Kir Nikola pek yaşlı değildi çünkü. Yiğit bakışlı, bacakları dizlerinin üstüne dek çıplak, saydam entarisinin altında diri göğüsleri belli olan bir kız gelip kapıya yaslandığı ve gözleriyle bir parça **plaçinta** istediği an, Kir Nikola'nın yüreğinde, fırındakinden daha güçlü bir yangın başlıyordu. Kızın çenesini tutup soruyordu:

— Ne istiyorsun, yavrum?

— Şey! bilseniz nasıl istiyorum şundan bir lokmacık yemeyi!

— Ve paran yok tabiî?

— Hayır, yok... Ama şu köşesinden sarkan yufkayı bile verseniz razıyım. İçim gidiyor vallahi.

Arnavut ışıl ışıl yanan gözleriyle küçük kızın gözlerinin içine bakıyor, bıçağını alıp bir parça çörek keserken, bir yandan da yurdunun türkülerinden birini tutturuyordu ıslıkla. Kızcağız, böylesine eliaçık bir adamın bir dediğini iki etmeyecek kadar gevşiyordu. Ama Kir Nikola şehvet düşkünü bir canavar değildi, küçük

kız, mümkün olduğu kadar uzun sürsün diye çöreğini bin bir özenle yerken, gidip saçlarını okşamakla yetiniyordu. Bir yandan da, öğüt vermek için falan değil de, daha çok konuşukluk olsun diye:

— Bak yavrucuğum... Benim güzel kızım.. diyordu. Arzularının tutsağı olma. Benim yerimde başkası olsaydı, bu bir lokmalık çörek sana çok pahalıya patlar, kızlığın elden giderdi alımallah! Oysa, ilerde, bir **«prima donna»** olduğun, erkekler ayaklarına kapanıp pabucundan şampanya içtikleri gün, böyle bir lokma **plaçnta** için, sana koskoca bir çiftlik getirecek bir «malı» gözden çıkardığına bin pişman olursun!

Sonra Adrien'e dönüp, Yunanca:

— Yok more Adriani, işin aslı hiç de böyle değil, diyordu. Bu «malı», en güzel çağında hep bir lokma çöreğe ya da koz helvasına gider, çünkü aksoylu beyler o sırada horgörmektedirler onu, ve ancak. poğaçacının elinden geçtikten sonra beğeneceklerdir!

Kir Nikola, kendisinden çok daha genç bir kadınla yaşamaktaydı; bir zamanlar epey güzel ve çekici olan kadın, veremin etkisiyle erimiş bitmiş, son günlerini yaşıyordu: hekimin öğütlerine kulak asmıyor, yiyor, içiyor, eli kulağında bekleyen ölüme aldırmadan zevkediyor, sabahtan akşama, şehvet gözyaşlarıyla pişmanlıklar arasında mekik dokuyordu.

Lelea Zinka, Bükreş'teki bir tütün fabrikasında çalışırken, hali vakti yerinde bir adam

tarafından, evlenmek üzere işinden çıkarılmıştı. Bir yıl sonra adamı bırakıp, Kir Nikola ile birlikte İbrail'e kaçmış, buraya yalnız salak ve ölçülü bir kocanın anısını değil. her türlü aşırılığın bir anda yakıp kül ettiği gençliğini de gömmüştü.

Kısa zamanda dost olduğu Andrien'e yaşamını anlatırken:

— Nikola'yı tanıdığımda on yedime yeni basmıştım, diyordu; ama bu Allahın cezası plaçinta'cı, saçlarına ak düşmüş olmasına rağmen hoşuma gitti; kart zampara, günün birinde bana, plaçinta'larının en iyi müşterisi olan, ipekliler içindeki Madam Vasilesko'ya: «Ah, sevdalı kumru, ah! O kara duta benzeyen gözlerini öpebilmek için on yılımı zindanda geçirmeye razıyım valla!» demek cesaretini göstermez mi! Anlıyor musun, Adrien? On yedi yaşında bir kız için, bir öpücük uğruna on yıl hapsi göze almak çok önemlidir! İnsanın içini gıdıklar! Ben de Nikola'nın gözlerimi öpmesine izin verdim elbet; ve gidip polise teslim edecek yerde, bir daha, bir daha öptürmeye gittim kendimi, öpüldükçe öpülesim geliyordu çünkü. Sonra, tam bir çocuk gibi davrandım valla... benim maymun suratlıyı da, ipekli entarilerini de oracıkta bıraktım, tek bir öpücük için on yıl hapsi göze alanla kaçtım. İşte böyle! Her geçen gün mum gibi erimekte olan ömrüm bir yana, hiç bir şeye pişman değilim!

Temizlik konusunda hastalık derecesinde titiz bir kadın olan Lelea Zinka, hiç ayrılma-

dığı divandan seslenirdi eve girmek üzere olanlara:

— Hey!... Ayağını sil de öyle gir!

Gösterişsiz evinde bir değişiklik yaratabilmek için, büyük temizliğe giriştiği her cumartesi günü ev eşyasının yerini değiştirir, kan ter içinde, tek başına, yatağı giysi dolabının, onu yemek dolabının, bunu da lavabonun bulunduğu yere sürüklerdi. Eşya, birkaç hafta sonra, bütün odayı dolaştıktan sonra, eski yerine gelirdi. Kir Nikola, cumartesi akşamları karısının evine, o tertemiz, şipşirin eve geldiğinde, her zamanki kısa ve ezgili sevinç cümlesini söylerdi:

— Gene değiştik ha, Zinkutza'cığım!

Hiç değişmeyen bu lâf Zinkutza'nın hoşuna gider, keyfini yerine getirirdi. Çünkü, zavallı kadıncağız, dostunun bütün iyi yürekliliğine rağmen, çektiği acılardan ötürü, ona tam bir cadaloz gibi davranırdı. Kir Nikola'ysa hiç bir zaman ona karşı gitmez, bir dediğini iki etmemeye çalışırdı. Kadının hevesleri, zaman zaman, tam bir sapıklık halini alırdı. Örneğin, pazar günleri, Lelea Zinka, bahçedeki çardağın altında «kadınlı erkekli dostları» nı çağırır. onlara bol içkili nefis bir şölen verir, iyi bir akardoencuyu bir laternacı getirirdi. Kendinden geçene dek içer, eğlenceye, çalgıların ustaca yönettiği çığlıkları arasında söylediği sevda türküleriyle başlar, sabah ikiye doğru iş açık saçık şarkılara, ağlayıp sızlamalara, sağa sola savrulan küfürlere dökülür, ilk papa-

rayı kocası yer, şenlik, çalgıcıların kafasına inen şişelerle sona ererdi.

Çıngar, hemen hep, Kir Nikola'yı, topluluğun neşesine yeterince katılmamakla suçlayışından sonra kopardı.

— Şu serseme bakın hele! diye bağırırdı kocasını konuklarına göstererek; - bu salak pinpon, bütün gece, yalnız şapşalca gülmek ya da piliç yemek için ağzını açtı, oysa kendi yurttaşı olan kerestelerle sabahlara dek yer içer, hora teper! Sefil herif, sen soktun beni bu mutsuz yaşama! Dinsiz imansız bitli seni! Allahsız serseri! Sana tutulduğum zaman gözüm körmüş mutlaka! Düşünün, şimdi de kalkmış, bu vicdansız herifin gönlünü edebilmek için maskaralık yapıyor, kendimi tüketiyor, kan kusuyorum. siz de aynı bokun soyusunuz, açgözlü, çıkarcı musibetler, gelir soframda yer içer zevkeder, ama kimseye bir çorba içirmezsiniz! Basın gidin, pis mendeburlar, bir daha ne yüzünüzü görmek, ne de adınızı duymak istiyorum!

Sonra, kendisini dinleyen ve bıyık altından gülen akordeoncu gözüne ilişir:

— Seni gidi aşağılık dilenci seni! diye bağırırdı. Ne diye orda dikilmiş, üstüne vazife olmayan şeyleri dinliyorsun, ha? Çabuk defol, pis serseri, bir daha da buraya ayak basma!

Başlangıçta, bizim veremli, kötü kişiliği yüzünden herkesçe ayıplandı. Ama sonradan işler düzeldi. Konuklar, fırtına başlar başlamaz tüyüyor, onu kocasıyla başbaşa bırakıyor-

lardı. Hakarete uğramış gibi yapıp, perşembeye dek küsüyorlardı. Perşembeden sonra, Lelea Zinka da, odasında tek başına yaşamaya dayanamaz oluyordu. Sigarasının dumanına bakıp kara düşüncelere dalıyor, kedinin mırıltısı bile sinirlerini bozuyordu.

Bunun üzerine, hakarete uğrayan «hanım dostları» arasından en az kinciye küçük bir kızla haber yolluyor, beriki de, fazla ince eleyip sık dokumadan geliyor, Lelea'yı kucaklıyor, sonra gidip - en sağlam kanıtla - hastalığıyla öbür küskünleri kandırıp geri getiriyordu; ve kadınlar kocalarını öyle bir işliyorlardı ki, pazar günü. bütün takım yine çardağın altına toplanıyordu.

Akşam yemeğinden önceki ikindi çayında, bizim hasta, gözyaşları içinde, dolayı özürlere girişiyordu:

— N'eylersiniz! Öyle mutsuzum ki! Ve bunun nedeni ölümümün yaklaşmış olması değil; ölüme aldırdığım falan yok! Ama bu herif beni iyice yüzüstü bıraktı; tabutlanıp toprağa verilecek, bir deri bir kemik bir dökün tüden başka bir şey değilim onun için! Bütün gün, kendisi gibi pis yurttaşlarıyla abuk sabuk konuşuyor, beni yalnız öğle yemeğinde görüyor, ve akşamları yatakta, benden alabildiğine kaçıyor. Kedimden ve sigalarımdan başka kimsem yok artık.

— Evet, haklısın Lelea Zinka'cığım, durum gerçekten pek üzücü! diye onaylıyordu yufka yürekli konuklar.

Ve sonra bir kucaklaşıp öpüşmedir başlıyordu.

Tam o sırada, yıkanıp temizlenmiş, saçlarına pomat sürmüş, sakalını taramış, bayramlıklarını giymiş olan Kir Nikola, bakışlarında Doğu'lulara özgü ışıltı, çakı gibi çıkageliyordu, ve Lelea Zinka, bir anda ağız değiştiriyordu. Kocasını elinden tutuyor, yanına oturtuyor, bardağına çay koyup:

— Bak, dostum, benim öfkem sana değil, diyordu... Sen de biliyorsun ya, bu yaşam... İşin başında insana bir sürü şey vaat eden, ama sonra bunların hiç birini yerine getirmeyen yaşam! Şöyle insanın içini yakmayan bir bardak şarap bile bulmak mümkün değil artık. Ayrıca, biliyorsun, yakında demir alacağım bu limandan; oysa daha otuz iki yaşındayım, tabiî hiç hoşuma gitmiyor bu zamansız kalkış! Tepeden tırnağa ipekliler içinde, genç ve güzel olduğum, senin de bana ilk kez: «Ah, sevdalı kumrum, ah! o kara duta benzeyen gözlerini öpebilmek için on yıl hapis yatmaya razıyım!» dediğin günü hatırlıyor musun? Zaman ne de çabuk geçiyor! Dünmüş gibi geliyor insana! Kimbilir, önümüzdeki bahar, çayırkuşları belki de mezarımın üstünde ötecek!

Sonra, sevgiyle yüzüne bakıp dostlarına gösteriyordu onu:

— Bakın ne kadar mutlu hınzır! İki paralık **plaçinta** için, küçük bir kızın tomurcuklarını yoklamadıysa bileklerimi keserim! Gerçi kızmasına kızıyorum, ama odamda, tek başı-

ma, onun yerinde olsam aynı şeyleri yapacağımı düşündükçe öfkem yatışıyor. Yapacak bir şey yok: tekerlek dönüyor, vay altında kalıp ezilenlere!

Akşam, çayın bitimine yakın, sokak kapısı, arkasından küçük bir çocuk itiyormuşcasına, usul usul aralanıyor; bir hafta önce kovulan akardeoncunun başı görünüyordu. Ve Lelea Zinka, her seferinde:

— Girsene be, serseri, komşular sana bakıyor! diye bağırıyordu.

*
**

Adrien, o yaz, Nikola'nın yanında çalışırken, insanî sevinç ve acıların tümünün birarada bulunduğu bu çevreyle tanıştı işte.

Bundan başka, yine aynı derecede zengin ve yeni bir çevre daha vardı öğrenmeye aç gözlerinin önünde: börekçi dükkânından iki adım ötede bulunan II. Süvari Alayı'nın kışlası. Kir Nikola buraya yığınla plaçinta ve susamlı simit taşımaktaydı. Orda da, insanların çoğunun hiç bilmediği ya da eksik bildiği bir sürü şey vardı. Adrien bunları da keşfedip kişiliğinin hamuruna kattı.

Bütün yaşıtları gibi, Adrien de, «kışlanın, erleri barındıran yer olduğunu» ve «erlerin birer asker olduklarını» biliyordu. Kışla! dikenli tellerle çevrili, içinde insanla atların kaynaştığı, boruların aralıksız öttürüldüğü, yaylı arabaların - ayrı ayrı kapılardan - içeri ya da dı-

şarı durmadan subay taşıdığı, saman ya da gübre arabaların gidip geldiği, ve tam ortasında, bitişiğindeki hapishane kadar kara yüzlü kocaman yapıların yükseldiği o uçsuz bucaksız alana verilen ad buydu işte.

Bu alanda olup bitenler konusunda, Adrien'in bilgisi öbür oğlanlarınkinden pek fazla değildi elbet, ancak, onlardan ayrı olarak, gördüğü ve işittiği şeyleri unutmadığından, efsaneyle gerçeği karşılaştırmak çok hoşuna gidiyordu. Nitekim, yaşıtlarınınkinden önce uyanmış bulunan aklı, bir zamanlar okulda söyledikleri:

Ah ne güzeldir askerlik yaşamı

şarkısıyla, askerlerin gözü önünde yapıp söyledikleri arasındaki çelişmeyi kolayca yakalıyordu. Adrien, bu şarkıyı ne askere giderken, ne askerlik sırasında, ne de askerlikten sonra, hiç bir erin ağzından işitmemiş, yalnız çocuklardan duymuştu. Yalnız çocuklar söylüyordu askerliğin güzel olduğunu, askerlerse hayır, bir teki bile böyle bir lâf etmiyordu:

Adrien, onların ağzından çok daha başka şeyler işitmiş, çok daha başka şeyler yaptıklarını görmüştü; bu konuda, çocukluk anılarının karanlığı içinde, olanca canlılığıyla duran bir imge zihninden silinmemişti. Yedi yaşındaydı. Bir akşam, kentin dışında yaptıkları gezintiden dönerlerken, 3. Topçu Alayı'nı çevreleyen parmaklığın ardında dikilen bir er annesine seslenmişti. Yaklaşmışlardı. Genç adam, «azıcık tütün» istemişti onlardan. Annesi, iki

meteliğe satılan tütünlerden bir paket almaya gittiği sırada, Adrien de, uzun uzun, topçu erinin yüzüne bakmıştı, derin bir yara izi vardı adamın suratında:

— Kim açtı bu yarayı? diye sormuştu.

— Çavuşum açtı, diye karşılık vermişti er.

— Peki ama neden?

— Asker olunca anlarsın nedenini...

Adrien bu kısacık sahneyi unutmamıştı, erler mahalle meyhanesine toplanıp kafayı çektikleri zaman hep bunu hatırlardı. Erler, hem içer, hem bağırırlardı:

— Gide gide «bir arpa boyu» yol gittik arkadaş, kaldı iki yılımız!

Ya da:

— Ah dinine yandığımın, üç yıllık cezamızın yalnız altı ayı kaldı be!

Sonra, her sonbahar, askere çağrılanların sözlerini işitirdi:

— Ah kardeşim, ah! Gitti gençliğinizin üç yılı!

— Elveda güzelim saçlarım!

— Ah sevgilim, ah, bir daha ne zaman görüşürüz kimbilir!

— Bana bakın arkadaşlar, şimdi gidip Devlet'in urbasını, şeytanın urbasını geçirecez sırtımıza: elveda özgürlük!

Ve tam beş yıl askerlik yapan denizciler, şu havayı söyleyerek geçerlerdi sokaklardan:

Hay Allah cezasını versin,
Askerlik denen şeyi icat edenin!

Daha yaşarken börtü böceğe yem olsun!
Soyu sopu susuz çöllerde çürüsün!

Sözün kısası, askerlik deyince hapiste geçirilecek yıllar, boşa giden gençlik, şeytan urbası ve bu körolası uğraşı icat edene yağdırılan ilençler geliyordu akla. Peki ama, hani şu:

Ah ne güzeldir askerlik yaşamı...

türküsünü çağıran askerler n'erdeydi kuzum?

Adrien, bütün, bütün bunlara kendi kişisel gözlemlerini de ekleyerek, askerlerin yaşayışını incelemeye gitti.

Yalnız pazarları, yayaların talim yaptığı, müşterilerin çok olduğu gün gidiyordu kışlaya. Kir Nikola, dükkânı yurttaşlarından birine bıraktıktan sonra, genel satıcısının yardımına geliyordu. Bu satıcı, dolandırıcının biriydi. Börekçi, her hesap günü, gırtlak gırtlağa gelirdi bu adamla.

— Mallarım çalındı! Sen de biliyorsun ki, askerler mallarımı aşırıyor! diye bağırıyordu her akşam.

Kir Nikola azıcık kızıyor, verilen hesabı kabul ediyor, sonra Adrien'e dönüp :

— Askerlerin çörek çaldığını biliyorum, diyordu, ama onların bu hareketinin, şu adamın hırsızlığı için güzel bir bahane olduğunu da biliyorum. Ama zararı yok; onun her gün bin türlü yalan söylerken çektiği sıkıntı, benim yitirdiğim on beş yirmi metelikten çok daha önemli.

— Ücretini yükseltmek daha iyi olur bel-

ki, diye karşılık veriyordu Adrien, o zaman çalma ihtiyacı duymaz.

— Haklısın, dostum, senin gibi düşünerek bir kere bu yola başvurdum, ücretini yükselttim, ama bir hafta sonra askerler yine çörek aşırmaya başladılar!

Bununla birlikte, Adrien, kısa zamanda, bu aşırmaların gerçek olduğunu gözleriyle gördü. «Plaçintacılar», çörek «tandırları»nı tezgâhın üstüne koyar koymaz, askerler bunların başına üşüşüyor ve üç ayrı bölüğe ayrılıyorlardı. Birinci bölükte, ellerinde paraları, aldıkları simit ya da plaçinta'nın bedelini kuruşuna dek ödeyen dürüst erler vardı. İkinci takım, elleri cebinde dolaşanlardı, bunlar iki yol tutuyorlardı poğaça aşırırken: kimisi, satıcının dalgın bir anını kolluyor, çaktırmadan çöreği yürütüyorlardı; «gâtosi» denen anadan doğma serseri, aşağılık, bıçkın heriflerse, küstahça yaklaşıyor, «iki paralık» plaçinta istiyorlardı. Kir Nikola haydudu gözünden tanıyor, ama çörek tandırının bir anda yerle bir olmaması için, vermem diyemiyordu. Çöreği alan adam gözleniyordu. Beriki, poğaçasını yiye yiye uzaklaşıyordu. Bunun üzerine, patron arkasından sesleniyordu

— Hey hemşerim, sen para vermedin!

Ve edepsiz herif, hiç istifini bozmadan geri dönüyor:

— Ne o, pis Arnavut, parayı peşin verdiğimi unuttun mu yoksa? diyordu. Ya da gelip suratını dağıtmamı mı istiyorsun, ha?

Kir Nikola susuyor, uzun uzun Adrien'e bakıyor ve Yunanca

— Görüyor musun şu herifi? diyordu. Yeryüzünde bunun gibi efeler bulundukça, sağlam hapisane ihtiyacı hiç bir zaman bitmeyecektir!

Sonuncu takımsa, parası pulu olmayan, ama dürüst insanlardan kuruluydu. Bunların durumu, mahalle çocuklarınınki gibi gülünç değil, tam tersine, çok acıklıydı. Tıpkı çocuklarınki gibi şiddetli bir arzuyla yanıp tutuşan bu solgun ve zayıf köylü yüzlerinin, tatlı çöreklere bakarken incelip uzayışını, allak bullak oluşunu, gülünçleşişini seyretmek insanın içini burkuyordu.

— Hay itin dölü hay, **mübarek** ne de güzel kokuyor be!

Bunu dedikten sonra tezgâha arkalarını dönüyor, yere tükürüyor, ve çıkıp gidiyorlardı.

Kimi zaman, «süslü püslü urbası» içinde bir onbaşı geliyor, koca bir plaçinta alıyor, parasız pulsuz seyirci takımına dönüyor, hayvanca tıkınmaya başlıyordu. Sonra, yeni erlerden birinin ağzı açık kendisini seyrettiğini ve durmadan tükürdüğünü görüyor, «bir lokma ısırsın» diye, çöreği ona uzatıyordu.

— Al bakalım, ahpap, en açgözlüleri sensin galiba!

Sâf köylü, ısırmak üzere uzanıyor, ve o anda suratına inen bir tokat kepini yere yuvarlıyordu :

— Vay uyuz köpek vay! Sahiden ısırtıracam mı sandın ulan?

Ve «kolu sırmalı», ellerini mendiline sildikten sonra — gözlerinden güçsüz bir kinin alevleri fışkıran —, hem aldatılmış. hem dövülmüş ere yaklaşıyor, arkadaşlarının alaylı gülüşleri arasında

— Ama, her şeye rağmen anlaşabiliriz seninle, diyordu. Bu akşam karının koynuna girmeme izin verirsen. tam yarım okka **plaçinta** ısmarlarım sana!

Aşağılanan zavallı bu hakareti sineye çekiyor, ağzını açıp karşılık vermeye cesaret edemiyordu. Bunun üzerine, kanı beynine çıkan Nikola, çörekten büyükçe bir parça kesiyor, zavallı ere götürüp

— Al ye, oğlum, diyordu. Bu herifi de üstlerine şikâyet etmek istersen, ben tanıklık ederim.

Gariban

— Şikâyet etmek mi! diye karşılık veriyordu... Pöh!... Bilirsin, it iti ısırmaz!

Bu doğru lâfa verecek karşılık bulamayan Kir Nikola, Yunanca, kendi kendine yakınıyordu:

— Vah zavallı yavrum, vah! İnsan bu felâket fabrikasına melek girse, şeytan çıkar alimallah!

Adrien, bu **felâket fabrikası** deyiminin doğruluğunu kendi gözleriyle gördü.

Dolaşmadığı yer yoktu kışlada, tavlalardan eğitim alanına, revirden işliklere dek her yere girip çıkıyordu: Kir Nikola, görüp öğrenilecek bir şey oldu mu, Yunan Mitologyası'ndaki Mentor gibi, küçük Telemakhos'unu hemen oraya yolluyordu.

— Git bak bakalım n'oluyor şurda.

Ve Adrien, kışlanın kimsesiz bir köşesinde, baş borucunun yeni borucuları çalıştırdığını görüyordu. Delikanlılar ellerindeki borazanı öttürüyordu :

— Ta ta-ra ta...

Sonuç istendiği kadar iyi değildi. Bunun üzerine, öfkesinden mosmor kesilen çavuş, erin üstüne çullanıyor, «otuz iki dişini eline veriyordu», sonra borazanı adamın elinden kapıyor, bak oğlum, böyle çalınır diyerek öttürüyordu: — Ta ta-ra ta!... Hangi orospu doğurdu seni be!... Dilini, benim gösterdiğim gibi yerleştir oğlum. Sonra, olanca gücünle, araya tükrük karıştırmadan üfle, Tanrı sana o ciğerleri bunun için verdi ulan!

Adrien, acemi erlerin davul gibi şişen yanaklarına, dolan gözlerine bakıyor, kendi kendine :

— Tanrı bize bu ciğerleri boru öttürelim diye verdi zaten!... diyerek ordan uzaklaşıyordu.

Nalbathanede, ustabaşının, sırtındaki partallar tutuştu diye, yardımcısı kızgın demirle dövdüğünü gördü.

Ama en anlatılmaz taş yürekliliğe atlı eğitim alanında tanık oldu. Burdaki acemi erler, ne ata bir çırpıda binmesini. ne üstünde gerektiği gibi oturmasını, ne verilen buyruklara göre çekip çevirmesini, ne de ellerindeki ağır kılıca bin bir türlü oyun yaptırmasını biliyorlardı.

İskelet gibi zayıf, öfkeli mi öfkeli, erler gibi ata binmiş, eli kılıçlı eğitici asteğmen alanın tam orta yerinde bekliyor, en küçük bir yanlışlık yapanın tepesine çullanıp hesabını görüyordu. Ceza, acemi erlerin sırtına enlemesine indirilen kılıçla veriliyordu. Adrien, bir gün, eğitim boyunca, erlerden birinin böyle tam on kılıç yediğini gördü, ve kendi kendine, **Ah ne güzeldir askerlik yaşamı!** şarkısını besteleyip askerlere dayanan ozanın, gelip şu anda bu zavallının sırtını görmesini istedi.

Böyle güzel gösteriler Adrien'in, bu güzel yaşam konusundaki yargısını iyiden iyiye pekiştirdiler. Hele bir gün, gazetelerde, bir süvari subayının, erlerinden birini kılıcıyla delik deşik ettiğini okuyunca, askerliğe duyduğu tiksinti son kertesine vardı. Ve sekiz yıl sonra, Krayova'lı İpsasoy adındaki erin, çektiği eziyetleri gidip Kral Charles'a anlatma cüretini gösterdi diye otuz gün tutuklama cezası yedikten sonra tüfeğini kışlanın avlusundaki yaylıda oturan subaylara çevirip beş mermisini de ateşlediğini, birini öldürüp öbürlerini yaraladığını öğrenince, hiç mi hiç şaşmadı.

Kir Nikola, günlük işler sırasında hep güleryüzlü, candan bir dost gibi davranıyordu Adrien'e. Ama geceleri, yalnız kaldıkları zaman, giz dolu bir adam haline geliyordu. Gerçi sevgisine zarar gelmiyordu, ama, kişiliğinin gerçek yüzünü tanıdıkça, zaman zaman korkuya bile kapılıyordu. Birçok yanıyla ilgi çekici olan ve Adrien'e para yönünden bağımsızlık getiren **plaçinta**'cılığın birtakım güçlükleri de vardı tabiî. Gündüzler gevezelikle, sağda solda dolaşmayla, kısa öğle uykularıyla, birer eğlence olan satışlarla geçiyorsa da, geceler, tam tersine, sözün en gerçek anlamıyla birer angaryaydı. Sabah dörtte kalkıp «elini hamura sokmak» gerekirdi (bu deyim onlar için söylenmişti sanki). Gerçi Kir Nikola böyle sabah kırağısı kalkmasını istemiyordu, ama Adrien, yaşlı dostuna duyduğu sevgiyle, gönül rızasıyla ona uyuyordu.

Akşam yemeğinden sonra dükkânı kapıyor, mayayı kardıktan sonra, saat dokuza doğru yatıyorlardı. Kir Nikola, gece yarısı kalkıyor, gidip elli kilo unu hamur haline getirip yoğuruyor, sonra gelip saat üçe dek uyuyordu. Saat dörtte, plaçinta ve gevrek simit yapımı başlıyordu. Kir Nikola, o zaman, kendisini insanlıktan çıkaran bir çaba harcıyordu işte. Yetmiş kilo hamurun üçte biri, sabah saat yediden önce, plaçinta, üçte ikisi de simit haline getirilmeliydi, yoksa bütün işler allak bullak olurdu. Genel satıcı saat beşte geliyor, fırını ateşliyordu. Bir saat sonra, işin angarya

kısmı bitmiş oluyordu. Fırından bir çığ gibi dışarı uğruyan çöreklerle simitler dört bir yanı dolduruyor, o güzelim kokularıyla burnu, kızıla çalan renkleriyle de gözü okşuyorlardı.

Doğrusu tam da sırası oluyordu. Yüzlerce işçi küme halinde dükkânın önünden geçiyor, çörekleri silip süpürüyordu. Ondan sonra sıra dinlenmeye geliyordu, ufak tefek satışlar yapılıyor, ırkdaşlarla oturup iki kadeh atılıyordu.

Adrien'in en güzel saatlarını geçirdiği laboratuvar, dükkânın arkasındaydı. Onun ardında un ve âlet ambarı, daha sonra da, avlunun dibinde, börekçinin oturduğu iki oda vardı: Lelea Zinka burda, kedisi ve sigaraları arasında, sürekli bir hüzün içinde ömür tüketmekteydi.

Böylece, Kir Nikola, her gece, dünyadan kopup karanlıklar içine gömüldüğünde, Arnavutluk dağlarının yarattığı doğa - insan haline, yani insanların saldırısına uğramazdan, yaşam tarafından dize getirilmezden önceki haline dönüyordu. Ortada ne isteğini iki kez tekrarlamak zorunda olan müşteri, ne servetini çekemeyen kemgözlü dedikoducu, ne «tandır»ını devirmeye kalkışacak kabadayı, ne de bakışlarıyla yağlı çöreğin eve gönderilme vaktinin geldiğini hatırlatan subay kalmadığı için, artık ne gülüyor, ne kırılıp dökülüyor, ne de bel büküyordu. Hattâ, kendi hastalığıyla onun neşesini başına kakan Lelea Zinka bile ortadan

siliniyordu. Her şeyden ve herkesten kurtulan Kir Nikola, kendini buluyordu.

İşte o zaman görmeliydiniz onu.

Takkesini çıkarıyor, yarı beline dek soyunuyor, alev alev yanan yanakları, güçlü kollarıyla yapılı omuzları bir burgaça (girdaba) kapılmış gibi oluyordu. Bir pençe darbesiyle tekneden koparılan ağır hamur parçaları, harcadığı çabanın korkunç şiddeti karşısında ince birer tül gibi eğilip bükülüyorlardı. Koparılan parça, hamur tahtası üzerinde, kısa zamanda, upuzun yılan kuyrukları haline geliveriyordu; sonra, bunlar da, âdeta robotumsu hareketlerle, limon büyüklüğündeki yüz, iki yüz, üç yüz parçaya bölünüveriyordu. Her hamur parçası, birkaç usta el hareketiyle güzel bir daire haline geldikten sonra, birbiri ardı sıra kaynar su kazanına dökülüyor, Adrien de onları haşlıyordu. Çıkardıktan sonra inceltiyor, üstlerine susam ekiyordu. Böylece, tahtalara dizilip fırına atılacak duruma gelmiş oluyorlardı. İşin bu bayağı yanı Kir Nikola'nın hiç mi hiç hoşuna gitmiyordu: aman canım, alt tarafı simit işte!

Ancak, bundan sonra sıra dükkânın kraliçesine, peynirli ve yumurtalı yatağında uyuyan güzele, herkesin ağzının suyunu akıtan, ballı kaymaklı plaçinta'ya geliyordu.

Haa, işte burda dur bakalım karalamacı, utanmaz arlanmaz yazar taslağı: Gelişigüzel şeylerden söz etme dönemi geçti: Kir Nikola'nın ruhuna dokunacaksın şimdi. Madem dokun-

mak istiyorsun, dokun, ama saygılı bir elle, yoksa bas git, canın cehenneme!

Adrico. kazanın kapağını örtüp, içerdeki dumanlar çıksın diye, dükkânın kapısını açıyor. Kir Nikola alnında biriken teri silip boş bir çuval yığını üstüne çöküyor, bir sigara sarıyor

— Adriani... sevgili dostum... Şükür bitirdik şu Allahın cezası simit işini!

— Bitti, Kir Nikola... Şimdi sıra plaçinta'da!

— Evet, pla-çin-ta'da... diye heceliyor Kir Nikola.

Ve sigarasından derin bir soluk çekiyor. Ağaran şafağın yavaş yavaş aydınlattığı karanlık gecede, ayaklarının dibine çevirdiği bakışları, ta ötelere, geçmiş aşklara, Barba Vangelis'ten Lelea Zinka'ya dek, sevdiği bütün insanlara duyduğu aşklara uzanıyor :

— Evet, Adriani: plaçinta... Bütün ömrümü bir o bilir zaten. Hadi bakalım!

Domuzyağı sürülmüş tahta indiriliyor. Yüzölçümü dört metre kareyi bulan bu tahta da az sonra, yarı yarıya, yassı y da yuvarlak hamurlarla dolmuştur. Adrieı şimdi, patronunun yanıbaşmda dikilmektedi İkisinin de yüzü doğan güne dönüktür. Kir Nikola, hamurları yoğurmaya geçmezden önce, durup rüzgârı dinliyor; açık kapıdan, veremli kadının sabahları tutulduğu korkunç öksürük nöbetini işitiyor. Köpekler havlıyor.

— Kapa şu kapıyı, Adrien.

Adrien kapıyı örtüyor, sonra, kaçamak, Kir Nikola'nın sakin ve solgun yüzüne, açık ağzına, titreşen burun deliklerine bakıyor; o güzelim gözlerini kötülük bürümüş sanki. Ama tam o sırada, poğaçacının elleri birer hamur parçasına yapışıyor. Hamurlar, düzenli hareketlerle, yoğrulup küre biçimine sokuluyor. Adrien onları domuzyağına batırıyor, sımsıkı diziler halinde sıralıyor.

Birden, hamur yoğuran eller kasılıyor, sarsan, madenî bir sesle türküye başlıyor. börekçi göğsünü şişiriyor, camları çerçeveleri Güçlü sesi, vahşî bir türkünün ezgilerini uyumlu bir biçimde art arda sıralıyor. Adam kendinden geçiyor Ve ciğerlerinden gelen güçlü basıncın etkisiyle boyun damarları şişer, mosmor kesilip dışarı uğrar, ses telleri yırtılacak gibi olurken, iki el, ardı arkası gelmemecesine, bilinçsiz bir hareketle, aynı hamurları yoğurmaktadır.

Bütün varlığıyla titreyen Adrien, yan gözle, kederlerin en yamanıyla gerilmişe benzeyen bu yüze, bu acıyla kararmış gözlere, bu çarpık ağza bakmakta, saygılı bir tavırla, iki adım öteye çekilmektedir.

Hangi dilde türkü söylemektedir Kir Nikola? Yunanca mı? Türkçe mi? Arnavutça mı? Ve ne söylemektedir?

Günün doğuşunu seyrettiği
Bir dağın başından doğru,

Delikanlının biri geliyor yaylaya.
Bir gezinti değildir yaptığı;
Hayvan panayırına da gitmiyor:
Dönülmezdir belki de gittiği yol.
Ah, ah! belki de hiç dönmeyecek geriye!
Güzel anacığıysa bakar durur ardından,
Kara gözlerinden inci gibi yaşlar döke döke:
— Vah benim sevgili oğlum! diye diye.
Yalnız analar bilir civanım,
Sönmeyen ayrılık acısı ne olduğun!
Mevlâm bu dünyada komasın,
Evlâdını yitiren anayı!
Kara yere giren
Ya da bilinmedik denizlere gömülen,
Dilinden anlamadığı
Kimsenin sevincini ya da kederini
anlamayacağı
Herkesin kendisine: «yabancı» diyeceği
Uzak illere düşen çocuğun anasını.

Kir Nikola duruyor Ellerine bakıyor, avuçlarındaki hamurların, yoğrula yoğrula, hava kabarcıklarıyla dolduğunu görüyor. Bunları kaldırıp bir köşeye fırlatıyor, sonra, Batı'nın bilmediği, insanı hayran bırakacak bir ustalıkla yapılan bir işe, yufka açmaya başlıyor.

Yağlanmış ve dinlenmiş hamurlar ikişer alınıyor, iki el tarafından, aynı zamanda açılıyor, bir tabak büyüklüğünde yayılıyor. Sonra bir parça yağ daha sürülüyor, iki parça üst üste konuyor, parmaklarla kenarlarından bir-

birlerine kaynaştırıyor. Ve işte o zaman «dövme» başlıyor. Hamur tabakası yakalanıyor, havaya kaldırılıp döndürülüyor, korkunç bir gürültüyle yeniden hamur tahtasına iniyor. Her vuruşta genişliyor, inceliyor, gözle görülür derecede büyüyor. Adrien için, Kir Nikola, işte bu ince yufkayı başının üstünde döndürürken, korkunç düşmanlarla çarpışan bir kahraman haline geliyordu. İnce bir mikadan daha ince yufka, bir çaylağın elinde, çoktan yüz parçaya bölünürdü. Ama Kir Nikola onu yeterince ince bulmuyor, yapışkan tahtadan ayırıyor, son bir kez başının üstünde çevirip şap diye masaya yapıştırıyordu. Şimdi, aşağı yukarı iki metre karedir yufka. Sekize katlanıyor. Adrien, katlar arasına, çırpılmış yumurta, peynir ve şekerden oluşmuş bir karışım yayıyor. Daha doğu'da, Yunanca adıyla **poğaça** denen ünlü Rumen **plaçinta**'sı hazırdır artık. Kir Nikola'nın dükkânındaki plaçintalar dikdörtgen biçimindedir, ve aşağı yukarı yarım okka çekerler. Herkes kokusuna bayılır onların. Ama hiç kimse ne acılara mal olduğunu bilmez.

Ey Doğu'lu **plaçinta**-severler! Soylu saldırganlığınıza alçakgönüllü bir gülüşle karşılık veren, üstü başı kirli **plaçintacı**'lara daha bir insanca davranın n'olur!

Şimdi artık börek tepsileri fırına atılacakları saatı bekliyor, Kir Nikola'yla Adrien'se.

güzel bir Türk kahvesi içerek dinlenmekte.

— Geceleri neden o kadar hüzünlüsün, Kir Nikola?

Börekçi hemen karşılık vermiyor. Sigarasını tüttürüp uzun uzun süzüyor meraklı oğlanı. Gözleri. dudakları, ve yüzü eski yumuşaklığına kavuşmuş. Gözlerinin içi gülüyor.

— Ah, Adriani'ciğim, ah! Ne de çok şey öğrenmek istiyorsun. İnsan her duyduğunu dile getiremez ki... En iyisi, gel de sen iyi kalpli, küçük dostumu öpeyim!

«Sen büyüyüp adam olduğu zaman, benden sana yalnız bir anı kalacak. Yalnız şunu bil ki, bir ülkedeki yabancı, anayurdunu sırtında taşıyan adamdır. Bu, yaşadığı ülkenin insanlarının hoşuna gitmez. dolayısıyla yabancı hep fazladır orda. Ama daha da beteri var. Yurt değiştiren adam, bir zamanlar kendisini sevmiş olanlara bile aykırı gelir, ve işin en üzücü yanı da budur zaten.

«Zavallı Zinkutza'yı tanıdığım çağlarda., yaptığım, söylediğim her şey hoşuna giderdi; beceriksizliklerim, surat asmalarım, yarım yamalak Rumencem, hattâ yabancılarla düşüp kalkınam bile. Her şey hoşuna gider, hepsinden zevk alırdı. Ama ilk hastalık belirtileriyle birlikte, ben, sevgilim için, «pis bir Arnavut» olup çıktım.

«Ah, more Ardiani! Bir gönül dostunun sevgili yüzünün düşmanca havaya bürünmesinin, tatlı şakalar yapan dudaklardan acı küfürler döküldüğünü görmenin insana nasıl zor

geldiğini bilemezsin! Bu, kalbimize, bir gülün üstüne döklen kaynar su gibi etki yapar, gül sonradan belini doğrultsa bile, hiç bir zaman eskisi gibi olamaz. Onu bağışladım elbet, ama sevgilimin de en aşağılık insanlarla birlik olup, başka bir bahane bulamadığı için, bir yabancının en kutsal şeyine, doğup büyüdüğü, en tatlı anlarını geçirdiği ülkeye saldırmasını unutamadım! O anlar, en sefil oldukları anda bile tatlıydılar!... Sevgilim en değerli anılarıma saldırdıkça, ben de, bana onları hatırlatan yurttaşlarıma sarılıyordum. Evliliğimizin ilk günlerinde, üstümdeki lekeli Arnavut derisini seve seve çıkarıp onun kalıbına girebilecek durumdaydım; ama sonradan, onun yüzünden, tek bir tutkum kaldı: acılı geçmişimi yeniden yaşamak, yurttaşlarımla oturup kafayı çekmek, böylece dükkânıma Arnavutluk'un bir parçasını getirmek.

«Ayrıca, zavallı sevgili Zinkutza'cığımın ilâçları, gösterişli şölenleri için ne çok para döktüm, hekimlere neler harcadım! İnsanı tüketen, şeytana adanmış geceler boyu nah şu ellerimle yoğurup ortaya çıkardığım tonlarca plaçinta, binlerce simit hep bu yolda eridi gitti !

«İbrail'e gelip de bu mahalleye yerleştiğim zaman, konu komşuya, yırtıcı bir kuş olmadığımı göstermek istedim. Açılış günü, bir kuruş almadan, büyük küçük bütün mahalle halkına tam yirmi kilo plaçintayla üç yüz simit dağıttım. Sonuç: «Pis Arnavut.» Bu lâf

yüreğime işledi, ama yine de aldırmadım. Gördüğün gibi, küçük haydutların dostu, güçleri yettiğince malımı aşıran, bana gönülleri çektiğince küfreden insanları hoşgören, kendi halinde bir adam olarak kaldım.

«Kışlada da güleryüzlü bir adam gibi davrandım. Alay'ın kasasına gerekli harcı yatırdığım halde, daha başka ufak tefek armağanları gözden çıkarabileceğim kanısına vardım. O yüzden de, Alay Komutanı'na, alayda ya da evinde bir toplantı olduğu zaman, kendisine peynirli ya da kıymalı böreğin en güzelini sunabileceğimi bildirdim Bu çelebiliğimin karşılığı ne oldu dersin: Yalancı eğlence ya da toplantılar on beş günde bire çıktı; Arasıra surat asmaya kalktım mı, bu yaptığım bir çelebilik değil de, bir zorunlulukmuş gibi davranıyor herifler. Şimdi artık çavuşlarla assubaylar bile «tandır»dan otlamaya geliyor ve parayı «kırmızı cuma»ya, benim hiç bir zaman göremeyeceğim «kırmızı cuma»ya bırakıyorlar. Ve bu yolsuzluklardan bıkar da küstahça bir sömürü karşısında başkaldırırsam, yine «boş yere dünyayı dolduran» bir «Pis Arnavut» olup çıkıyorum; para almak için, bölükten bölüğe yollanıyorum: yasalara uygun bir satış izni aldığım unutuluyor.

«Bütün bu haksızlıklar karşısında susarım, boynumu büker, avuntuyu yurttaşlarımın dostluğunda ararım. Hayvanca içer sarhoş olurum, bir haftalık kazancı bir gecede harcarım.

«Ama bu avunmalar korkunç yarınlar hazırlıyor bana. Eğlencenin en cıvcıvıl anında, ustaca duygulanarak, «en sevgili» dostlarımdan birkaçının beni yüklüce bir paradan kurtardığını düşünürüm. Biliyorsun ya, Adrien'ciğim, para pul harcamak hiç bir şey değil benim için — çünkü bir insanın hem bir yürek taşıyıp, hem de duygusuz olamayacağını bilirim —, ama duygularının bu denli kötüye kullanıldığını görmek.. ah!... ah!... geberip gitsem çok daha iyi valla!

«Benim derdim de bu işte. Dostlarım için, ben, çoğu kez, ağza düşecek olgun bir armudum. Kışladakiler için yolunacak bir tavuk. Mahalle halkı için, bir «Pis Arnavut». Zavallı Zinkutza'cığım için, «aşağılık bir ulus». Oysa ben herkesle kardeş olmak isterdim, ama kimse bunu arzulamıyor. Hiç kimse, doğuştan iyi bir insanın iyi kalmasına yardım etmediği gibi, böyle bir talihe kavuşamamış insanın sonradan iyi olmasına yardım etmeye de kimsecikler yanaşmıyor.»

YANKI YAYINLARINDAN ŞİMDİYE KADAR ÇIKMIŞ OLAN ESERLER

	Kuruş
1 — GÜNEY POSTASI: Antoine de Saint-Exupéry	400
2 — FAKİR ÇALGICI: Franz Grillparzer	300
3 — ANTİGONE: Kemâl Demirel	300
4 — MAX SCHELER ve Fr. NİETZSCHE'de Trajik olan: Dr. İoanna Kuçuradi	400
5 — YAZIŞMALAR: Maksim Gorki Anton Çehov	300
6 — ALTINCI KOĞUŞ: Anton Çehov	400
7 — KANAYAN İSPANYA: Antoine de Saint-Exupéry	500
8 — İLK YILLARIN EKMEĞİ: Heinrich Böll	500
9 — FRİDERİKE'YE MEKTUPLAR: Stefan Zweig	400
10 — KEŞİŞ SOFRONİE: Panait İstrati	400
11 — PARKTA: Marguerite Duras	500
12 — SİSTE BİR SES: Jens Peter Jacopsen	500
13 — SCHOPENHAUER VE İNSAN: Dr. İoanna Kuçuradi	750

PANAİT İSTRATİ
1884 - 1935

Kapak : VAN GOGH'dan (Detay)

TELEFON : 27 71 34

5 Lira